

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Кафедра культурології

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ
(до 150-річчя заснування «Просвіти»)

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 23 квітня 2018 р.

Харків
«Право»
2018

УДК 008(477)
Д85

Редакційна колегія:
*А. П. Гетьман (голова), В. О. Лозовой, О. В. Уманець,
Г. С. Савченко, О. А. Стасевська*

Д85 **Духовна** культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти») : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 квіт. 2018 р.). – Харків : Право, 2018. – 212 с.

ISBN 978-966-937-408-0

Збірка містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовна культура України перед викликами часу (до 150-річчя заснування «Просвіти»)», в яких висвітлені актуальні питання духовного буття сучасної України, національної ідентифікації та збереження культурної пам'яті.

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори.

УДК 008(477)

ISBN 978-966-937-408-0

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2018
© Оформлення. Видавництво «Право», 2018

ПЕРЕДМОВА

Динамізм новітньої демократичної доби, бурхливі трансформації й на-шарування суспільно-політичних подій в Україні не дають нам права забувати про минуле. Серед багатьох чинників духовності, які зберегли для українського народу його культуру й мову і в такий спосіб наблизили здобуття незалежності, провідне місце належить товариству «Просвіта». Історія діяльності цієї організації довела, що слава України має своїм джерелом не політичну владу, а національну культуру народу – внесок мислителів та просвітителів у спільний здобуток людства.

«Просвіта» – це не тільки організація, не тільки історія, яку ми сьогодні шануємо, це – український національний духовний феномен. Українська нація 150 років тому була поділена між двома імперіями – Австро-Угорською та Російською, – і кожна з них проводила політику приниження і дискримінації щодо нашого народу. Заснування «Просвіти» в Україні засвідчило, що в нашого народу є здорові сили, які прагнуть розвитку своєї самобутньої культури на основі власної ідентичності.

«Просвіта» – українське товариство, засноване 8 грудня 1868 р. у Львові, головною метою якого було поширення освіти серед народу. Впродовж короткого часу організація розрослась в потужну культурно-освітню установу, що діяла на території від Карпат до Кубані та навіть на Далекому Сході, охопила українську діаспору по всьому світу. «Просвіта» стала тим осередком, що в ХІХ ст. кардинально змінив обличчя українського села і міста, спочатку на Галичині, а потім і по всій Україні, і дійсно просвітив його українськістю та європейськістю. Незважаючи на драматичну історію свого існування – її ігнорували, не визнавали, спотворювали її досягнення – «Просвіта» в усі часи протидіяла намаганням знищити українство та українське, згуртовуючи небайдужих до проблем націотворення людей: працівників освітянської галузі, науки й культури, письменників, журналістів, митців, студентську молодь, підприємців тощо. Серед засновників та активних представників товариства варто згадати Анатолія Вахнянина, Володимира Барвінського, Стефана Качалу, Володимира Лучаківського, Омеляна Партицького, Івана Брика, Михайла Галушинського, Андрія Січинського, Йосипа Заячківського та ін.

Значущість товариства для становлення і розвитку національної свідомості полягає в тому, що воно виховувало освічених людей, провідників національної свідомості, духовного життя, залишаючись оберегом культур-

ної традиції, роблячи вагомий внесок не лише у формування і активізацію ідеї української державності, але і збереження українців як нації. Відповідно товариство засновувало початкові та спеціальні школи, видавало та розповсюджувало книжки, створювало бібліотеки та читальні, проводило виставки-ярмарки української книги.

«Просвіта» безперечно заслужила на гідне місце у вітчизняній історії та історичній пам'яті свого народу, готуючи сприятливі умови для втілення у майбутньому ідеї самостійності і незалежності України. Спираючись у своїй праці на найширші верстви народу, вона стала основоположником національно-культурного поступу, єдиним порядком українства від економічного, політичного та культурного занепаду. Активна участь національно-свідомих людей надавала можливість українцям усвідомити себе як націю, рівноправну серед інших націй і народів.

Відродившись у незалежній Україні, Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка – громадська культурно-просвітницька організація – справедливо вважає себе правонаступником і духовним спадкоємцем патріотичної «Просвіти» ХІХ ст. Як і 150 років тому, метою її діяльності є утвердження державної української мови, розвиток національної культури, відродження історичної пам'яті, формування національної свідомості та української національної ідеї, піднесення духовності й добробуту народу України. Чи не найкраще зауважив один з очільників відновленої «Просвіти», заслужений діяч мистецтв України, Павло Мовчан про формування світогляду народу: «Є один шлях для нас – шлях гуманістичних орієнтацій, загальнолюдських цінностей, просвітительства, – і тут роль товариства «Просвіта» має бути особливою... Мета культури, а відтак і завдання інтелігенції – це формування Я – Особистості».

150 років тому засновники «Просвіти» у зверненні до народу, окреслюючи програму діяльності, вказували, що «поза школою не знаходить українська дитина ніякого духовного корму, через котрий самосвідомість, моральність і добробут у народі могли б чимраз розвиватися», і ці слова не втратили своєї актуальності.

Сьогоднішнім завданням всіх «просвітян», які сповнені національно-патріотичними почуттями та вважають себе продовжувачами справи духовних провідників українського народу минулих часів, якщо говорити образно, полягає в тому, щоб нагадувати українцям, що вони українці. Українське суспільство сьогодні потребує формування нової генерації молоді – не тільки високопрофесійної, а й національно-свідомої, соціально активної, громадянсько-відповідальної.

Ми, просвітяни поч. ХХІ ст., мусимо усвідомити становище української нації в глобалізованому світі, бачити її перспективи, формувати її спроможність віднайти власний шлях подальшого розвитку. В цьому контексті вбагається вкрай важливою проблема збереження національної історичної пам'яті, прищеплення молодому поколінню демократичних й моральних цінностей та ідеалів, почуття патріотизму, усталених переконань, формування активної громадянської позиції, світогляду на основі історичних традицій. Ми разом, як «вихователі» майбутньої еліти нашого суспільства, повинні продовжити справу піднесення загальнокультурного рівня молоді, популяризації традицій, відновлення та збереження історичної пам'яті українського народу, утвердженням європейських та традиційних національних цінностей.

Голова організаційного комітету конференції,
проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Заслужений діяч науки і техніки України,
академік АПрН України, доктор юридичних наук, професор
А. П. Гетьман

НАУКОВА ТРИБУНА

Анучина Л. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри культурології
ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0002-6696-7404>

Грицаненко В. Г.

Харківська державна академія культури,
доцент кафедри культурології,
Заслужений художник України

УКРАЇНЬСКА КУЛЬТУРА: СУЧАСНІ ВИМІРИ

Сучасні події в Україні підтверджують: вирішення проблеми культури є нагальним питанням часу. Сьогодні подолання кризи культури є не просто першорядною, а вирішальною для існування людства в цілому. В Україні руйнація системи усталених, традиційних світоглядних настанов, відмова від загальнолюдських етичних, релігійних, естетичних цінностей зумовила духовну апатію, панування розгубленості, безсердечності, користолюбства, гордині. Прагнення економічної успішності, підвищення матеріального добробуту, високих технологій, побудова технопарків, техноконсорціумів тощо займає провідне місце серед ціннісних уподобань українців. Досягнення цього, бажання жити не гірше, аніж в Європі, робить другорядним міру свободи людини, те, що складає власне культуру: міру креативності, моральності, сакральності, естетичності, змістовні особливості взаємодії з природою, суспільством, іншими людьми. В Україні в системі культури багато уваги приділяється кількісним показникам її змін, і практично відсутнє головне – зміна її якісних характеристик.

До цього часу певна частка населення ще не відчуває власної приналежності до української нації, а тому не є не тільки суб'єктом її культури, а й її потужним носієм, навіть її активним споживачем. Колоніальний синдром, згідно з яким природною вважається культурна залежність від російських і європейсько-американських контекстів, залишається присутнім у багатьох компонентах духовного життя. В Україні поширена впевненість у тому, що в зарубіжних країнах все краще, там створені зразки, на які тре-

ба орієнтуватися, а в рідних пенатах цінності світового значення знайти важко, тому українцям краще опановувати те, що вже доведено іншими.

Як на побутовому, так і на теоретичному рівнях, серед усіх верств населення, включаючи тих, хто вважає себе елітою, не пішли в небуття розмови про провінційний духовний світ України, її «окраїнність», «лімітрофне» становище, безперспективність української мови або обов'язкове збереження російськомовного простору тощо. Надію на подолання цього продовжують пов'язувати зі сподіванням на цінності інших культур, хоча на такі «дива» сподіватися марно. Якщо досягнення української культури не цікаві для власне українців, то вони втрачають значущість і для інших культур.

На жаль, на сьогодні не можна стверджувати, що більшість населення країни з'являє готовність виступати продовжувачем історично-культурних надбань народу. Зусилля, спрямовані на залучення до здобутків вітчизняної культури, обмежуються в основному розповсюдженням фольклорного матеріалу, зокрема, музичного, деяких традиційних свят та обрядів, пропагандою та поширенням козацьких об'єднань та ін. Але люди, свідомість яких формується в сучасних соціально-культурних параметрах, насправді не здатні не тільки емоційно, а й раціонально осягнути все те, що становить зміст, а в деяких випадках – і форму цінностей минулого. Вони не пов'язані з певним побутом, з особливостями трудової діяльності, зі стосунками, що мали місце в процесі праці й у вільний час, зі специфікою відпочинку тощо. Тобто сучасна людина існує в іншому соціально-культурному просторі. Тому в більшості випадків її ставлення до цінностей давніх часів, які сьогодні пропонується актуалізувати, втілити у повсякденність, відверто іронічне. Напевно, впроваджувати в життя потрібно інший зміст національної культури, перш за все, морального, естетичного порядку.

Це стосується, на наш погляд, й ідеї відродження козацтва. Сама ідея щодо відродження козацького патріотичного духу, товариства, демократизму, відваги тощо – приваблива. Але сучасне козацтво не виконує жодних із функцій, які виконувало в минулому. На жаль, ті цінності минулого, які співзвучні нашому часу, реально відповідають його духовним потребам, поки залишаються поза увагою. Не опанована в повному обсязі, наприклад, духовна спадщина скovorодинівської традиції, педагогічні здобутки В. Сухомлинського, місцеві освітянсько-виховні досягнення тощо.

Колись відомий культуролог, етик, митець А. Швейцер наголошував: «Гибель культури происходит вследствие того, что создание этики препоручается государству. Обновление культуры будет возможно только тогда, когда этика вновь станет делом мыслящего человека, а люди будут стремиться

утвердить себя в обществе как нравственные личности». Учений стверджував, що в тому випадку, коли більшість людей у діях буде постійно спиратися на гуманність, наповнювати нею буття, її перестануть вважати сентиментальною ідеєю, вона буде тим, чим повинна бути – основою переконань людини та суспільства. Криза культури неминуха, якщо моральні цінності перестають бути визначальними в стосунках між людьми, в суспільних відносинах, у ставленні людини до природи тощо. Особливо небезпечним, переконані в цьому, є те, що зразки життя за відсутності моралі демонструють ті, хто пов'язав свою діяльність із владними та політичними структурами. Вони не тільки не цураються жити за принципом «хто більше сплачує, того й треба підтримувати», а й виставляють подібне життя на показ, у якості зразку. Моральні аномалії все частіше перетворюють у норми, а право сильного визначає життєвий шлях. На жаль, середовище тих, хто без сумніву проголошує себе українською елітою, представляє вищі ешелони національної інтелігенції, позиціює відступ від загальнолюдських моральних орієнтирів.

Проблема відповідальності сучасної української інтелігенції перетворюється в одну з найважливіших проблем часу. Проголошена і розповсюджена колись думка про те, що інтелігенція є силою, яка забезпечує рятування від руйнування духовності, у наш час втратила сенс. Сама інтелігенція все більш стає руйнівною силою, перетворюється на концентрат бездуховності. Це стосується також й тих, хто дотичний до того явища, в якому з давніх-давен були втілені моральні цінності, яке забезпечувало формування емоційно-почуттєвого світу людини, – мистецтва. Без сумніву, мистецтво сильне тоді, коли воно пронизане духом. Негативно впливає на мистецтво явище, яке можна визначити як «терор середовища», – коли всі чинять щось тотожне, коли важко кому-небудь створити те, що не подібне на інше. Подолання «терору середовища» – річ важка, здійснити це може тільки справжній художник. Тож і не дивно, що мистецьке життя в Україні характеризується тим, що в більшості випадків створене сучасними українськими митцями можна назвати художньою продукцією, вторинною за своїм сенсом, значенням і формою. А оскільки в орбіту мистецьких пріоритетів входять не кращі твори, а «розкручені», то цінність того, що з'являється в українському мистецтві, залишає бажати кращого і в художньому, і в моральному плані.

Нагадаймо щодо цього думку незабутнього Л. М. Толстого, який стверджував, що «для того, чтобы то, что говорит художник, было вполне ново и важно, нужно, чтобы художник был нравственно просвещенный человек, а потому не жил бы исключительно эгоистичной жизнью, а был участником общей жизни человечества... В наше время человек, желающий заниматься

искусством, не ждѣт, чтобы в душе его возникло то важное, новое содержание, которое бы он истинно полюбил, а полюбя, облѣк бы в соответствующую форму, а... берѣт ходячее в данное время и хвалимое умными, по его понятію, содержание...» [3, с. 37–39]. Наслїдки цього знаходимо і в сучасному вітчизняному мистецтві, насиченому стереотипними змістами, формами тощо, коли художники та їхні твори схожі як брати-близнюки, а питання, які вони намагаються вирішити, примітивні й ординарні.

Отже, зміни в процесі розвитку культури в Україні можливі тільки за умови зміни морально-ціннісних орієнтацій широкого загалу народу, який виступить суб'єктом народження нової еліти, котра здатна бути зразком моральності. Коло проблем розвитку культури України значно ширше від тих, які окреслені, їхня природа набагато глибша. Зменшення значущості розв'язання проблем або віднесення їх до другорядних може зумовити знищення людського в людині.

Література

1. Забужко О. Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. – Київ : Вид-во «Факт», 2007. – 640 с.
2. Сноу Ч. П. Две культуры / Ч. П. Сноу. – Москва : Прогресс, 1968. – 146 с.
3. Толстой Л. Н. Об искусстве / Л. Н. Толстой // Собр. соч. в 22 тт. – Т. 15. – Москва : Художественная литература, 1983. – 418 с. – С. 37–40.
4. Швейцер А. Культура и этика / А. Швейцер. – Москва : Прогресс, 1973. – 343 с.

Герасіна Л. М.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та політології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-3299-5255>

ДЕЯКІ НОВАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ЯК ВІДГУК НА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Неодмінною умовою формування «інформаційного суспільства» в країнах сучасного світу є ефективне виробництво і розповсюдження конкурентоспро-

можного національного інформаційного продукту. Ще недавно Україна прийняла і прагнула реалізувати цілі «Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України» (2007–2010 рр.); але в останній період інформаційна політика держави вимагає суттєвих змін. Вони є актуальними, як на рівні концептуальних засад, так і для впровадження більш оптимальних стратегій в інформаційно-культурній сфері з урахуванням сучасних викликів глобального розвитку та світового досвіду цієї галузі.

Одним із необхідних важелів утворення національного інформаційного простору є комплексна, протекціоністська політика держави, головним завданням якої має бути стимулювання і забезпечення розвитку відповідних індустрій. Передусім, це – 1) впливова система загальнонаціонального суспільного мовлення, що містить такі виробничо-технологічні складові, як розвинені загальнонаціональне, супутникове і цифрове телерадіомовлення; *online* – мовлення в Інтернеті; виробництво телефільмів, серіалів і телепрограм; 2) конкурентоздатна система вітчизняного кіновиробництва і кінопрокату; 3) ефективна національна система збору та глобального поширення інформації, орієнтована на розповсюдження гідних, істинних відомостей про Україну та створення її позитивного іміджу в світі.

Загальноприйнято, що ступінь готовності держави та суспільства до паритетної участі в міжнародному інформаційному обміні на практиці має оцінюватися за такими критеріями:

- кількість та якість інформаційного продукту, що виробляється у даній країні під егідою держави;
- потужність, розгалуженість та наявні ресурси подальшого розвитку телекомунікаційних мереж;
- спроможність держави ефективно регулювати виробництво та розповсюдження інформації (діяльність ЗМІ, інформагенцій, преси, культурних індустрій, структур закордонного мовлення, івент-агенцій тощо);
- ступінь доступності для громадян усіх відкритих інформаційних джерел (принцип «універсального доступу»);
- рівень фактичної захищеності інтелектуальної власності й авторських прав.

Згідно з Законом України «Про телебачення і радіомовлення» № 3759-ХІІ (в редакції 11.02.2018 р.) створені *правові основи* діяльності Суспільного телебачення і радіомовлення України, а національним аудіовізуальним продуктом вважаються «програми, фільми, аудіовізуальні твори, вироблені фізичними або юридичними особами України» (ст. 1). Отже, регулювання вітчизняним законодавством цього питання не передбачає жодного обме-

ження за мовною ознакою, хоча українське законодавство і надає безумовний пріоритет національному медіа-продукту перед іноземним.

В останні роки очевидною стає тенденція до локалізації (збільшення у сітках мовлення питомої ваги вітчизняного аудіовізуального продукту): загальнонаціональні мовники збільшили пріоритет українських (навіть російськомовних) фільмів і серіалів; але продукцію, що присвячена національній історії чи культурі, поки розміщують здебільшого у денному чи нічному ефірі. У Франції, яка є хрестоматійним прикладом непохитної політики захисту національної самобутності, 60% телерадіоефіру повинна заповнювати власна аудіовізуальна продукція, причому її 40% має бути франкомовною та трансльованою у прайм-тайм.

Українське законодавство у цій сфері стає суворішим за переважну більшість європейських і наближається до французького. Так, останніми змінами до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» встановлено, що у загальному обов'язі мовлення кожної телерадіоорганізації не менше 75% має становити національний аудіовізуальний продукт або музичні твори українських авторів чи виконавців (ст. 9). Більше того, якщо у 2003 р. Закон України «Про кінематографію» встановив квоту демонстрування національних фільмів, яка становила не менше 30% національного екранного часу; то змінами 2016 р. до 2-ої частини статті 15 заборонили демонструвати кінофільми, зняті після 1.08.1991, що популяризують силові органи країни-агресора, та будь-які інші фільми, що вироблені після 1.01.2014 р. А з квітня 2017 р. введений в дію Закон «Про державну підтримку кінематографії в Україні» [1], що має на меті створення сприятливих умов розвитку національного кіновиробництва, посилення протекціонізму з боку держави, зокрема, встановлення прозорих процедур державного фінансування проєктів у сфері кінематографії. Але, на відміну від Франції, чинні закони у нас не виконуються чітко і беззаперечно. Основною причиною такого становища є дефіцит сучасного, рейтингового, українського аудіовізуального продукту на внутрішньому ринку.

Показово, що підписаний провідними вітчизняними ТРО «Меморандум між телекомпаніями та Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення про співпрацю, спрямовану на розбудову національного інформаційного простору» (2007 р.) практично не зачіпав питань обов'язкової квоти національного продукту в телерадіоефірі, а застосування української мови (від 50% часу добового мовлення) досягається здебільшого за рахунок дублювання та титрування програм. В умовах історично-зумовленої, значної русифікованості нашого інформаційного простору слід зазначити: особливис-

тю кон'юнктури сучасного глобального медіа-ринку є те, що для більшості його учасників (крім деяких світових та регіональних гігантів) дешевше купувати медіа-продукт, ніж виробляти власний. У майже суцільно комерціалізованій українській системі аудіовізуальних ЗМІ це природним чином призводило до «деукраїнізації» вітчизняного телерадіоєфіру. Навіть створені в Україні телесеріали і фільми наш глядач нерідко ідентифікує як російські. Отже, як інструмент формування та зміцнення сучасної української ідентичності, телевізійна кіноіндустрія поки що є малоефективною, оскільки за участі іноземного капіталу виробляє в основному суто комерційний продукт.

З іншого боку, вітчизняна кіноіндустрія, особливо телевізійне кіновиробництво, в останні роки демонструє певне зростання; експерти дають цілком оптимістичні прогнози щодо розвитку цієї галузі у найближчі 5–10 рр. За оцінками фахівців медіа-консалтингової компанії «Media Resources Management», якщо у 2007 р. в Україні функціонували знімальні павільйони площею понад 16000 м², то за наступне десятиліття вони зросли майже вдвічі (на 7000 м²); українські фільми отримали призи престижних міжнародних кінофестивалів. Україну стали частіше оцінювати як перспективного «гравця» кінобізнесу в масштабі Східної Європи та інших регіонів світу.

Щодо збільшення *інформаційної присутності* України в *глобальному просторі*, то тут спостерігається деякий, хоч і повільний, прогрес. Загальною світовою практикою є створення служб і механізмів, що спеціально опікуються поширенням відкритих повідомлень про країну; це є розумним балансом між демократичними принципами права на інформацію та свободи слова в інтересах суспільства. Одним із перших у світі такий орган був створений у Великобританії – Комітет стратегічних комунікацій (Strategic Communication Unit).

Офіційно присутність України у світовому інформаційному просторі забезпечує ДТРК Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» (УТР), яка транслює на 84 країни світу, а з 2005 р. здійснює повноцінне Інтернет-мовлення *online*. Міжнародне інформаційне співробітництво ґрунтується на правових договорах; а Держкомтелерадіо координує загалом реалізацію міждержавних та міжвідомчих угод в інформаційній сфері з понад 30 країнами світу в Європі, СНД, Африці, Азійсько-Тихоокеанському регіоні та Близькому Сході. З квітня 2005 р. державна телерадіокомпанія «Культура» розпочала супутникове мовлення у відкритому режимі на понад 80 країн світу; а у липні 2007 р. обсяг мовлення ДТРК Всесвітня служба «Українське телебачення і радіомовлення» доведений до 24 годин на добу з титруванням програм англійською мовою (на Євразію, Північну Америку й Інтернет-мовлення).

Нарешті, з розвитком національної системи глобального мовлення тісно пов'язане питання налагодження ефективного управління новинами (менеджмент новин, спін-докторство, експертні оцінки) щодо держави Україна. На вирішення питань, пов'язаних із розширенням інформаційної присутності України за кордоном, формуванням її демократичного іміджу та підтримкою відкритої репрезентації держави, особливо поза її межами, були свого часу спрямовані «Державна програма забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 рр.», медіа-стратегії та заходи футбольного чемпіонату Євро-2012, міжнародного пісенного конкурсу «Євробачення» 2016 р. тощо. Проте, ефект від їх втілення був тимчасовим і, на думку експертів, недостатнім. Так, у коментарях представників Міжнародної асоціації зі зв'язків із громадськістю (IPRA), Української PR Ліги відзначається, що на жаль досі про Україну в світі знають недостатньо, а інформація про неї далеко не завжди є достовірною і незаангажованою.

Література

1. Про державну підтримку кінематографії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1977-19>.

Гусарчук Т. В.

Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії української
музики та музичної фольклористики
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0001-8067-4010>

НАУКОВА РЕКОНСТРУКЦІЯ ДУХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СПОСІБ ВИСВІТЛЕННЯ ПОСТАТІ МИТЦЯ (НА ПРИКЛАДІ ОТОЧЕННЯ АРТЕМІЯ ВЕДЕЛЯ)

Постать видатного українського композитора Артемія Веделя (1767–1808) ось уже два століття привертає увагу спеціалістів різних галузей науки своєю масштабністю та загадковістю. Духовна творчість митця є одним із найкращих надбань православної музики, що й забезпечило їй широку популярність, незважаючи на заборони, які перешкоджали її функціонуванню упродовж XIX ст., найголовнішою причиною чого було те, що компози-

тора у 1799 р. було довічно ув'язнено, за офіційною версією, через божевілля. Приводом для арешту композитора стало написання ним загадкового тексту, в якому йшлося про вбивство російських самодержців. Однак версію про божевілля категорично відкидає у своїх автобіографічних записках учень і друг Артемія Веделя протоієрей Петро Турчанінов (1779–1856), відомий композитор церковної музики, співак і регент, який підкреслює, що з осені 1798 р. його вчитель почав добровільно юродствувати, розглядаючи це як найвищу ступінь мучеництва [6, с. 64], а також вказує на дар передбачення, яким володів композитор [6, с. 88]. А. Ведель завжди відзначався глибокою релігійністю, вражав своєю чутливістю, дією гуманністю, висловлював антикріпосницькі погляди в листах до П. Турчанінова, декілька з яких були опубліковані разом з автобіографією останнього у 1863 р., вже після офіційного скасування кріпацтва [6, с. 64–67].

Дослідженням біографії композитора займалися В. Аскоченський, І. Соневицький, В. Кук, Є. Махновець. Ю. Макаров згадував А. Веделя у контексті київського благочестя, І. Тилик розглядав особливості його світосприйняття в контексті мистецького та духовного життя України другої половини XVIII ст., І. Ходак змалювала духовну ауру, що оточувала А. Веделя з дитинства, в аспекті впливу ієротопічного простору. І. Соневицький у своїй книжці «Артем Ведель і його музична спадщина» (Нью Йорк, 1966 р.) вперше висловив думку про те, що А. Ведель міг мати зв'язок з українськими автономістами. Припущення про можливі патріотичні настрої композитора на підставі створення ним двох духовних концертів на текст 136-го псалма «На ріках Вавилонських» та концерту «Боже, придоша язиці в достояніє Твоє» висловлювали І. Соневицький, Л. Корній, І. Тилик. Спробуємо зміцнити це припущення, поглянувши на безпосереднє оточення А. Веделя, а саме звернувши увагу на постаті тих діячів, які виявляли патріотичну позицію в умовах Російської імперії. Серед них – генерал Андрій Леванідов, капелю якого у 1794–1796 рр. керував А. Ведель, відставний обер-ієромонах Євстафій, у якого збиралося товариство викладачів Києво-Могилянської академії, і де композитор познайомився з А. Леванідовим, а також Дмитро Трощинський, відомий державний діяч і меценат, який придбав у А. Веделя дві повні служби за 300 рублів.

О. Оглоблин присвятив Андрію Леванідову окремий нарис у своїй книжці, не без здивування підкреслюючи українські симпатії генерала, який мав російське походження [5, с. 130]. Про те, що йому належала рукописна книга з історії України – «Андрея Леванидова Малороссийский Летописец», – згадує також А. Бовгира [2, с. 49]. О. Оглоблин вказує на те, що генерал дуже протегував своєму офіцерові Архипу Худорбі [5, с. 128], автору зниклої «Історії України», якою, до речі, цікавився Кіндрат Рилєєв і яка

містила гостру критику влади. О. Оглоблин робить припущення, що А. Леванідов був пов'язаний з Новгород-Сіверським патріотичним гуртком, оскільки був добре знайомий з о. Євстафієм, у якого А. Леванідов часто бував зі своїми хористами і особу якого О. Оглоблин уперше ідентифікує з Євстафієм Пальмовським – колишнім архімандритом Новгород-Сіверського Преображенського монастиря [5, с. 132].

Надзвичайно важливою є також інформація про брата Євстафія – Сава Пальмовського, випускника Києво-Могилянської академії, пізніше викладача, ігумена різних монастирів, який відбудував Десятинну церкву та Трьохсвятительський скит, самовільно назвавши їх монастирем, за що був покараний. Сава мав близькі стосунки з родинами Шереметєвих і Долгоруких, з майстром Самуїлом, видатним художником XVIII ст., автором знаменитого портрета князя Дмитра Долгорукого [1, с. 176 та 178], а також, можливо, з Кирилом Розумовським та його соратником митрополитом Арсенієм Могилянським [3]. У 1791 р. Сава очолив Пінську Конгрегацію, яка проголосила автокефалію православної церкви у Речі Посполитій, і став головою її Консисторії [5, с. 133; 3]. Цьому діячеві присвятив свою книжку відомий польсько-білоруський історик Антон Миронович (видана 2001 р. польською мовою у Білостоці). Духовним діячем, що також відрізнявся бунтарським характером, був і ще один брат о. Євстафія – Варсонофій Пальмовський, випускник Києво-Могилянської академії, архімандрит. Отже, родинні зв'язки о. Євстафія ще більше переконують нас у припущенні, що те загадкове товариство, яке збиралося у нього в монастирі св. Катерини на Подолі і яке також відвідував А. Ведель, мало певний політичний характер.

Автора маніфесту про сходження на престол Олександра І, міністра юстиції Дмитра Трощинського Тарас Шевченко називав «козаком-вельможею». Відомий меценат дуже поважав народні звичаї, релігійні свята, плакав, слухаючи українські народні пісні. Свій маєток у с. Кибинцях на Полтавщині він перетворив на «українські Афіни», де була багата бібліотека, в якій, зокрема, зберігалися автографи Г. Сковороди, колекція картин, посуду, старожитностей, діяв домашній театр (приблизно у 1812–1814 та 1822–1825 рр.), яким він керував разом з Василем Гоголем. Д. Трощинський, як відомо, сплачував за навчання Миколи Гоголя, допомагав багатьом українським діячам культури і науки. У його маєтку подовгу перебували майбутні декабристи. Багато цінної інформації про нього як про людину міститься у спогадах Софії Скалон, дочки його сусіда по Кибинцях Василя Капніста [див., зокрема: 4, с. 58–75]. Звернімо також увагу на те, що у 1821–1825 рр. у Михайлівській церкві с. Кибинці служив священником запрошений Д. Трощинським учень А. Веделя Василь Зубковський. Саме там він отримав протоіє-

рейський сан. Як видається, це промовисто характеризує ставлення Д. Трошинського і до опального вчителя В. Зубковського.

Отже, дослідження оточення Артемія Веделя відкриває нові можливості для розуміння духовної атмосфери, в якій перебував композитор, допомагає скласти уявлення про комплекс зовнішніх детермінант формування його особистості. Можемо висловити міркування, що антикріпосницькі погляди митця поєднувалися з глибоко патріотичними почуттями, на що вказує саме така налаштованість його найближчого оточення, а також його власна творчість.

Література

1. Білецький П. Український портретний живопис XVII – XVIII ст. Проблеми становлення і розвитку / П. Білецький. – Київ : Мистецтво, 1969. – 314 с.
2. Бовгиря А. Історіописання та суспільна свідомість в Гетьманщині XVII – XVIII ст. / А. Бовгиря // Дисциплінарні виміри української історіографії : колективна монографія / відп. ред. та кер. авт. кол. О. А. Удод. Київ : НАН України. Ін-т історії України. – 2015. – С. 9–62.
3. Ильин А. Пинская Конгрегация, миссия Василия Капниста и «История Русов» / А. Ильин // Гістарычна брама: Гісторыка-краязнаўчы часопіс. – 2003. – № 1 (21).
4. Лабынцев Ю., Щавинская Л. Книжный мир гоголевских Кибиццев /Ю. Лабынцев, Л. Щавинская. – Москва : [б. и.], 2012. – 84 с.
5. Оглоблин О. Люди Старої України / О. Оглоблин. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1959. – 328 с.
6. Турчанинов П. И. Автобиография / П. И. Турчанинов // Домашняя беседа для народного чтения. Санкт-Петербург, 1863. – Вып. 3. – С. 64–67; Вып. 4. – С. 87–92.

Дзьобань О. П.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-2075-7508>

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕФОРМАЦІЇ МОРАЛІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Безпрецедентні досягнення сучасної науки і техніки є настільки очевидними й безперечними, що на Міжнародному конгресі ЮНЕСКО з питань

технічної і професійної освіти ХХІ ст. було принципово назване ерою знань, інформації й комунікації. Разом з тим, при безперечних успіхах сучасної техніки, що досягла найбільш вражаючих результатів у сфері інформаційних технологій, у середовищі тверезо мислячої спільноти зростає непідроблена тривога у зв'язку з морально-етичними загрозами людському існуванню, які є наслідком науково-технічного розвитку.

Іншою, не менш значною тенденцією сучасного інформаційного суспільства є наростання кризових процесів у всіх сферах життя, що у філософській і культурологічній літературі одержало назву «кризи культури», тема якої – одна з очільних і найбільш стійких у суспільствознавчій літературі нашого століття.

Взаємодія людини й інформаційного середовища здійснює радикальні перетворення в людській свідомості, вона реалізується на основі вирішення складного завдання розвитку мислення, завдання оперування формальними поняттями й об'єктами. У зв'язку з цим, розвиток комп'ютерної техніки породжує нові парадигми в наукових уявленнях і, відповідно, зміни у звичках і поглядах людей. Нові парадигми формують нове сприйняття людиною свого місця по відношенню до інформаційного середовища і відповідно нове усвідомлення себе і своєї свободи.

Моральні колізії інформаційного суспільства мають свій витік у його ціннісних підставах, які вступають у конфлікт з традиційними моральними цінностями. Інваріантними ціннісними установками інформаційного суспільства можна вважати: високий ступінь індивідуальної і соціальної мобільності; ціннісний релятивізм; розпад ієрархічних структур у політиці і моралі; переведення дескриптивної інформації в технологічну; зведення комунікації до безособової трансляції готової інформації. Ці установки вступають у конфлікт з традиційними моральними цінностями, які виглядають таким чином: високий ступінь укоріненості в духовній і географічній архітектоніці рідного ландшафту; моральний абсолютизм; прихильність ціннісної ієрархії в політиці і моралі; прагнення до сенсу, а не інформації; прагнення до етично відкритого типу спілкування.

Традиційні цінності засновані на етично-аскетичних ідеях і принципах, тоді як ціннісні установки інформаційного суспільства є гедонізмом.

Відтак можна стверджувати, що основна моральна проблема інформаційного суспільства як на вітчизняних теренах, так і взагалі, полягає в тому, що комунікація перестала бути справжньою. Інтенсивність інформаційних потоків, швидка зміна ціннісних і ідеологічних пріоритетів, ставка на фактичність і сенсаційність, байдужість до духовних цінностей призводять до того, що комунікація стає формальною і вихолощеною, позбавленою людського начала.

Міжособове відчуження в епоху інформаційних технологій набуло глобального характеру, що загрожує основам людського буття. Характерна для інформаційного суспільства несправжня комунікація породжує ще одну моральну проблему – проблему самотності. Отже, несправжнє спілкування, відчуження, самотність – моральні вади сучасного інформаційного суспільства. У цій ситуації особливу гостроту і необхідність набуває відродження базових етичних принципів і етичних першооснов людського буття і культури.

Доцільно виділити п'ять базових дилем інформаційного суспільства, які безпосередньо стосуються проблеми деформації моралі:

- *дилема свободи й сенсу* – інформація, що прийшла на зміну сенсу, в сучасному суспільстві виконує ту ж роль, яку в ньому виконували традиційні духовні і етичні цінності попередніх епох. Можна сказати, що інформаційне суспільство оголяє проблему екзистенційного сенсу існування людини, яка є за своєю суттю духовною й етичною проблемою, що вимагає не технологічних, а етичних рішень;

- *дилема технологічного детермінізму й технофобії* – однією з небезпек сучасності є те, що людина поступово із суб'єкта розвитку перетворюється в безособовий компонент людино-машинної цивілізації. Виникає загроза поступового зрощення людини й техносфери, котра спричиняє нову форму відчуження – відчуження від безпосередньо людського. Симуляція виступає основним принципом сучасної взаємодії, що знаменує виникнення ери гіперреальності (Ж. Бодрійяр), відбувається нівелювання різниці між «істинним» та «хибним», між «реальним» та «уявним». Протилежністю технологічного детермінізму є феномен технофобії – крайня реакція на розвиток техносфери й інформаційної технології;

- *дилема глобального інформаційного простору і локального культурного світу* – суперечність між універсальними вимірами глобального світу, які стали можливими завдяки інформаційним технологіям, і локальними (національними) культурними світами, які терплять збитки від інтенсивного розвитку цих технологій. Іншими словами, це дилема універсального-національного, яка зараз вже торкнулася практично всього людства. Створення глобальних проєктів призводить до недооцінки локальних процесів, які практично виключалися з глобального моделювання;

- *дилема інформаційного блага й інформаційного зла* – ця дилема найточніше розкриває основні моральні суперечності інформаційного суспільства. Інформація, знання є благами, причому в деяких випадках благами абсолютними, і структура інформаційного суспільства може забезпечити мобільну подачу інформації, скорочуючи час і простір. Це реальне благо, яке приносить з собою інформаційне суспільство. З іншого боку, саме блискавичне й безперешкодне розповсюдження масованої інформації у суспіль-

стві має багато негативних наслідків, які не дають можливості абсолютизувати позитивну сторону розвитку інформаційних технологій.

- *дилема свободи й відповідальності працівника мас-медійної культури* – полягає у тому, що більшість відкрито обговорюваних конфліктів в рамках етики ЗМІ спалахують із-за журналістських прорахунків і помилок. Найбільш гострі конфліктні точки журналістської професії пов'язані з проблемами «гонитви за сенсаціями», «вторгнення у сферу приватного життя», журналістської «повсюдності», і особливо «тиску актуальності», який часто перешкоджає серйозному поданню матеріалу й залишає без уваги факти дійсної значущості й загальнолюдського інтересу.

Таким чином, інтенсивний розвиток інформаційних технологій породжує соціальну систему з високою соціальною мобільністю. Це має свої переваги, оскільки сприяє адаптації сучасної людини до інформативних реальностей культури. З іншого боку, інформаційне суспільство містить у собі моральні дилеми, які значно знижують етичне самопочуття індивіда. У цій ситуації необхідно створювати етичні теорії, найбільш адекватні духовним запитам людини інформаційної культури. Для цього потрібно знати й розуміти ці запити. Тому, можемо визначити основну моральну дилему інформаційного суспільства як результат виклику, одержаного в ході кризи, пов'язаної з розвитком техніки. У цьому сенсі сама основна моральна дилема є викликом традиційній культурі, в якій виявляється невідповідність технічного прогресу й моральності суспільства.

Дорошенко В. О.

Харківський національний університет
мистецтв

ім. І. П. Котляревського,

Заслужена артистка України, доцент,
професор кафедри сценічної мови

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0001-7384-3453>

НОВАЦІЙНІ ТА ТРАДИЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ АКТОРА АНІМАЦІЙНОГО ТЕАТРУ

У контексті сучасних тенденцій реформування вищої освіти особливої складності та неоднозначності набуває процес фахового виховання пред-

ставників творчих професій. Активність і динамічність культурного полілогу, який зумовлює насиченість сучасного українського театру новітніми явищами, вимагає постійного оновлення методичного фундаменту підготовки майбутніх акторів, самостійного відпрацювання комплексу фахових компетентностей та формування готовності до опанування новими навичками та самовдосконалення. Як зазначає О. Інюточкін, «у сучасному театрі анімації завдання безперервного набуття актором усе нових навичок є надзвичайно актуальним, оскільки стрімке розширення проблематики і пов'язані з ним активні пошуки зовнішніх засобів виразності, що відповідають новому змісту, сприяють виникненню нових технічних систем, матеріалів, ди-зайнерських знахідок» [1, с. 228].

Зважаючи на це, в сфері вокальної підготовки акторів актуалізується питання щодо співвідношення національної спадщини та світового доробку як нерозривно пов'язаних компонентів навчального репертуару. Доволі традиційною є опора у формуванні вокальної компетентності акторів на кращі зразки української пісенності – народну пісню, романс, твори українських композиторів, які долучають студентську молодь до національного художнього досвіду. Проте спрямованість сучасного театру на відповідне до глобалізаційних тенденцій жанрове оновлення – формування та розвиток національного варіанту мюзиклу, рок-опери, перформансу [3] – детермінує формування нової мови театру.

Її складовими стають не тільки новітні, в деяких випадках експериментальні, режисерські рішення (що яскраво ілюструють постановки А. Жолдака-Тобілевича в Харківському академічному драматичному театрі імені Т. Шевченка), а й нова пластика та новий вокальний «імідж» актора, який передбачає володіння ним різними співацькими стилістичними.

З одного боку, відродження давніх шарів національного духовного досвіду на рівні художньої рефлексії стає потужним імпульсом до оволодіння специфічними прийомами народного пісенного виконавства. Їх особливу потребуваність доводить сучасний «ренесанс» традицій вертепного театру. Про це свідчить успіх «Вертепу» М. Підгірянки у постановці видатного харківського режисера анімаційного театру О. Інюточкіна на фестивалі в Луцьку «Різдвяна містерія» (1990 р.) та притаманний його творчості «вертепний» струмінь», що забарвлює зокрема й заснований за його ініціативи фестиваль Міжнародний фестиваль анімаційного театру «Аніма».

Водночас сучасний анімаційний театр, демонструючи значимість національного доробку, ґрунтується на сутнісному для українського театру загалом синтезуванні музичного та власне театрального начал. Це доводить притаман-

на українському театру загалом така тенденція, як «єднання різних епох, усвідомлення нерозривного їх духовного зв'язку як однієї з фундаментальних цінностей людства – і у зв'язку з цим «модернізація» класики» [3, с. 156]. Своєрідним віддзеркаленням цієї тенденції є «друге народження» дитячих опер М. Лисенка – постановка на сцені Івано-Франківського академічного обласного театру ляльок ім. Марійки Підгірянки «Кози-Дерези» (реж. Л. Попов), «Пана Коцького» (реж. Д. Нуянзін, В. Підцерковний). Тривалий час вистава «Коза-Дереза» в постановці Л. Попова входила до репертуару студентського театру анімації Харківського національного університету мистецтв, слугуючи вагомим чинником прилучення майбутніх акторів до національних традицій та опанування народної пісенності в академічній обробці.

З іншого боку, в контексті «тотального та синтетичного театру, який панує сьогодні на підмостках світового театру ляльок» [2, с. 392], використання ляльок як знакових систем [2, с. 392] та їх поєднання з власне акторською грою, формування «психологічного театру ляльок» [2, с. 403] актор має поставати як універсальна творча особистість. Один із вимірів такої універсальності – сформовані навички не тільки миттєвого перевтілення, акторської «модуляції» від гри в «живому плані» до віддзеркалення власної творчої особистості та драматургічного рельєфу вистави загалом та ролі зокрема в «ляльці, що грає».

Різнострамованість тенденцій розвитку сучасного анімаційного театру вимагає від актора і в процесі набуття фахових компетентностей, і в процесі їх реалізації у творчій діяльності специфічної вокальної «гнучкості». Шляхи її формування вбачаються нами в забезпеченні адекватного співвідношення в навчальному репертуарі творів, які репрезентують сферу традиційного начала, власне народної пісенності, народної пісенності, академічне опрацювання фольклору та творів, заснованих на новітній стилістиці музичного мистецтва тощо. Такий стилістично універсальний репертуарний фундамент, відповідний до сучасних тенденцій культурного буття нації, спадкоємного збереження традицій та національно інтерпретованих новачок, забезпечить формування конкурентоздатної творчої особистості – носія культурної пам'яті нації, орієнтованого на її креативне виявлення в просторі сучасної світової культури.

Література

1. Інюточкін О. О. Специфічні особливості елементів професійної техніки актора театру анімації / О. О. Інюточкін // Культура України: зб. наук. пр. / Харк. держ. акад. культури ; за заг. ред. : В. М. Шейко. – Харків : ХДАК, 1993 –. Вип. 33. – 2011. – С. 222–229.

2. Рубинский А. Ю. Харьковский театр кукол: история, анализ традиций и школы (опыт исторической философии) / А. Ю. Рубинский. – Харьков : Тим Паблиш Груп, 2014. – 512 с.

3. Уманец О. В. Сучасний український театр як віддзеркалення аксіологічних пошуків / О. В. Уманець // С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть). Вип. 8: Проблеми та перспективи розвитку культури в незалежній Україні (до 20-річчя незалежності України). Ч. II. – Харків : ФОП Носань В. А., 2011. – С. 155–161.

Иванова И. Л.

Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
кандидат искусствоведения, доцент,
профессор кафедры истории украинской
и зарубежной музыки

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0002-4706-228X>

ЭКЗИСТЕНЦИЯ АБСУРДА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КОНЦЕПЦИИ ВОСЬМОЙ СИМФОНИИ АНТОНА ЛУБЧЕНКО

«<...> он слишком много вечеров провёл скучая,
и пребывание в сумасшедшем доме обострило его ум».

Жауме Кабре

Если согласиться с шекспировской метафорой «весь мир – театр» и применить её в качестве характеристики культур ближайших столетий, тогда XVIII век предстанет театром торжествующего разума, XIX – тотального психологизма, XX и примыкающие к нему десятилетия XXI – всепоглощающего абсурда. Как явствует из истории художественного творчества, абсурд не есть исключительная прерогатива наших дней. Абсурдны поступки Дон Кихота, чревоугодие Гаргантюа, маниакальная страсть Кардильяка, гуляющий сам по себе нос майора Ковалёва, эпатирующие-дерзкие выходки Ставрогина и т. п. Однако именно в современном мире абсурд становится неким знаменем времени, глубоко прорастая во все сферы бытия социума, с его «убийственной атмосферой», и, в конечном счёте, определяя «духовный ландшафт» культуры [2, с. 241–242]. Маркерами абсурда учёные считают,

среди прочих, деструкцию, иррационализм, отчуждение, выход из новоевропейской системы ценностей, выхолащивание индивидуально-личностного начала («человек без свойств»), разрушение каузальности, обрыв любых логических связей, отрицание позитивности и пр. [3].

Воплощение абсурда художественными средствами потребовало выработки особой поэтики, которую правомерно назвать «поэтикой абсурда». Её различные формы демонстрируют пьесы Э. Ионеско и кинофильмы Л. Бюнюэля, оперы Д. Лигети и К. Пендерецкого, то есть произведения, принадлежащие к «левому» крылу разных видов искусства. Однако, как показывает современная творческая практика, феномен абсурда может адекватно воплощаться и вне порождённой им поэтики. Об этом убедительно свидетельствуют инструментальные опусы композитора рубежа XX–XXI веков Антона Лубченко (р. 1985). Созданные им под знаком абсурда музыкальные образы, как и в сочинениях других творцов нашей эпохи, предстают не плодами больного воображения, но диагнозом состояния наличной реальности и выражением авторской позиции по отношению к ней. Показательна, например, характеристика, которую С. Хемлин даёт поэзии немецкого экспрессиониста Г. Гейма (1887–1912): «На гребне *belle époque*, когда всё с очевидностью пребывало в полном порядке и совершенном здравии, сумасшедшие, убийцы и бунтари Гейма были созданиями человека, сохранившего разум» [1, с. 543].

Восьмая симфония соч. 96 (2016) А. Лубченко¹ может служить в этом плане духовно-эстетическим документом «эпохи абсурда». Однако её автор далёк от радикализма авангардного толка. Он прочно опирается на традиции новоевропейской – и продолжающей их новейшей – культуры, которые трактует как художественное обобщение непреходящих гуманистических ценностей. В симфонии прослеживаются преемственные связи с малеровско-берговской, отчасти вайлевской линией австро-немецкой музыки. Они проявляются в работе с банальным материалом; экспрессивно заострённой подаче образов безумного мира; оперировании сквозными темами; в беззащитной открытости лирических откровений; закатных красках медлительно-медитативных завершений инструментальных циклов. Однако принадлежность А. Лубченко иной национальной культуре привносит в его понимание абсурда специфический семантический оттенок. «В нашей литературе

---

¹ Написана к 25-летию радиостанции «Орфей» по её заказу. Исполнена под управлением автора симфоническим оркестром этого канала вещания 7 февраля 2018 года в зале Союза композиторов (Москва). Незадолго до указанной даты, 27 ноября 2017 года, состоялась премьера последней на сегодняшний день, Девятой симфонии А. Лубченко в Линце (Австрия). Дирижировал В. Федосеев.

и искусстве, – прозорливо замечает Л. Ведмедева, – абсурдное – это прежде всего глупость, идиотизм». Как полагает учёный, тема «идиотизма бытия» прослеживается в раздумьях Л. Толстого, Ю. Олеши, И. Бунина, В. Распутина, В. Астафьева, А. Платонова и др. [3, с. 47]. Добавим к этому ряду Д. Шостаковича.

Автор присваивает Восьмой симфонии неожиданное для высокого академического жанра определение «Здесь», что отсылает к таким антиутопиям XX века, как романы Е. Замятина «Мы» и Дж. Оруэлла «1984». Возникающая параллель подкрепляется жанровым наименованием симфонии – симфонический роман в пяти главах. В предисловии к партитуре композитор сообщает, что его сочинение есть «попытка обретения красоты и гармонии в том здесь, где мы живём сейчас <...> поиск ответа на вопрос, осталось ли <...> в нас всех <...> место для Мира и Любви среди нервозности, агрессии и вызовов нынешнего беспокойного времени». Приведённое высказывание не расшифровывает «программу» симфонии, но направляет восприятие на осмысление её драматургии. Музыкальный сюжет произведения основан на антиномии двух пластов: условно, «культуры» и «анти-культуры». Носителями первого из них служат приметы новоевропейского искусства – аура функциональной гармонии; мелодия как ведущий фактор образности; преобладание тембров струнных инструментов в их кантиленном амплуа; пластика вальсовости; рахманиновские стилевые аллюзии; лирическая экспрессия высказывания. Пласт «анти-культуры» представлен расширенной тональностью, которая благодаря обильной хроматизации и полифонизации оркестровой ткани подчас вплотную приближается к атональности; выдвиганием на одну из главных ролей метроритмического начала, воплощающегося то в механической остинатности, то в многоголосии различных видов временной пульсации. Сопряжение пластов подчиняется принципам целополагания и стадияльного развития. Первая часть-глава («Сцены из городской жизни») – обширная экспозиция драматургических пластов; вторая («Вальс») – манифестация их несовместимости; четвёртая («Фанфары и Чарльстон») – апофеоз абсурда; пятая («Колыбельная») – музыка прощания, отказа («его не нужно путать с отречением», предостерегает А. Камю [2, с. 243]), ухода (баховско-берговское «*es ist Genug*»): уже «не-здесь». Последний штрих симфонии – «бесконечное» истаивание трезвучия в *E-dur*, длящегося до тех пор, пока это позволяют законы акустики.

Несколько особняком в цикле стоит третья часть-глава («Гопак»). Её музыка в образном отношении амбивалентна и в силу этого допускает двойное толкование. Крайне быстрый темп (*Allegro molto*), ритмическая актив-

ность, напористость движения сближают «Гопак» с пластом «анти-культуры». Однако мастерское воспроизведение национального колорита, живость стихий танца, красочность, даже нарядность оркестровки позволяют отнести его к пласту «культуры». Тем самым третья часть-глава наделяется функцией интермеццо, чему способствует и непродолжительность её звучания (4,5 минуты в авторском исполнении). В композиции цикла «Гопак» занимает особую позицию, обрамлённый агрессивно-механической фугой (второй раздел «Вальса») и апокалипсисом «Фанфар и Чарльстона». Внешний круг образуют первая и пятая части-главы, объединённые рахманиновскими аллюзиями, вследствие чего пятичастный цикл приобретает зеркально-симметричную упорядоченность.

Обобщая сказанное, зададимся вопросом: так что же побеждает в результате сопряжения выявленных драматургических пластов симфонии А. Лубченко? «Старые ценности» или безумие отрешившегося от них нашего времени? Думается, ни то, ни другое. Ибо, перефразируя последние слова авторского предисловия, больше ничего «здесь» нет.

Литература

1. История немецкой литературы: [В 5-ти т.]. – Т. 4. 1848–1918. – М.: Наука, 1968. –614 с.
2. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / А. Камю // Сумерки богов / сост. и общ. ред. А. А. Яковлева: Перевод. – М.: Политиздат, 1990. –С. 222–318.
3. Музыка та культура абсурду ХХ століття: зб. мат. міжвуз. наук. конференції; 25–27 вересня 1996. –Суми [б/в], 1997. –154 с.

Лозовой В. О.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-8547-6619>

В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ

39-ю сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО затверджено рішення стосовно відзначення у 2018 році 100-річчя від дня народження Василя Олександровича Сухомлинського (1918–1970 рр.).

Видатний учений-педагог, мислитель, учасник бойових дій Великої Вітчизняної війни (тяжко поранений, інвалід війни), директор Павлишської середньої школи, кандидат педагогічних наук, заслужений учитель Української РСР, член-кореспондент Академії педагогічних наук СРСР, Герой Соціалістичної Праці Сухомлинський Василь Олександрович народився у вересні 1918 р. у селі Василівці на Кіровоградщині в незаможній родині.

Упродовж 1936–1938 рр. навчався в Полтавському педагогічному інституті, який закінчив за спеціальністю «учитель української мови та літератури». З вересня 1938 р. працював учителем Онуфріївської середньої школи; 1942–1944 рр. – директор Увинської середньої школи Удмуртської АРСР. З 1948 р. по 1970 р. – директор Павлишської середньої школи Онуфріївського району на Кіровоградщині.

Протягом майже 30 років активної науково-педагогічної діяльності за-проваджував у педагогічну практику гуманістичні засади, що базувалися на загальнолюдських і національних гуманістичних ідеалах: любові, повазі, довіри до учня, глибокому і всебічному вивченні його особистості.

Ідеалом В. О. Сухомлинського була всебічно розвинена високодуховна особистість, що впроваджувала соціально-моральні цінності в буття свого народу. У своїх педагогічних пошуках він спирався на такі здобутки української національної культури, як перлини народної мудрості, народні виховні традиції, звичаї, образи національних героїв тощо.

Одним із базових принципів народної педагогіки В. О. Сухомлинського є визнання неповторності, індивідуальності кожної дитини. У статті «Людина неповторна» він пише: «Індивідуальні задатки, таланти, обдарування відзначаються великою різноманітністю, неповторністю поєднань, яскравістю особистих рис... П'ятсот вихованців, духовне обличчя яких ми повинні сформувати – це п'ятсот неповторних талантів і обдарувань» [1, с. 88–89]. Неповторність індивіда залежить від виховної системи, «від того середовища, яке оточує людину в роки формування її морального обличчя та інтелектуальних інтересів», якими спрямовуються природні задатки, щоб досягти найбільших успіхів [1, с. 94]. Унікальність кожної дитини потребує від вихователя використання не стандартного, а особливого педагогічного «ключика». В. О. Сухомлинський привертав увагу до професійної орієнтації учнів. На питання молодих людей «ким бути?» він звертає увагу на головну орієнтацію – «яким бути?», а вже потім – «ким бути?».

У своїх публікаціях В. О. Сухомлинський значну увагу приділяв проблемам самопізнання, самодіяльності й самовиховання учнів. У статті «Виховання і самовиховання» він підкреслює, що самовиховання починається

з пізнання самого себе, своїх недоліків, слабкостей і продовжується шляхом їх подолання за допомогою вольового самопримусу, самодисципліни. [1, с. 232–233]. Орієнтиром, прикладом самодисципліни, самовиховання є життєдіяльність мужніх, сильних духом людей, оскільки джерелом самовиховання, на його думку, є духовність людини, яку вона набуває в праці за покликанням, у турботі про інших, у громадській діяльності.

Розвиваючи педагогічну спадщину Г. С. Сковороди, А. С. Макаренка й впроваджуючи її в педагогічну практику шляхом формування духовно-моральних якостей підростаючого покоління через колективну взаємодію, гармонізацію взаємин особистості й колективу, В. О. Сухомлинський вважав доцільним свідомий продуктивний саморозвиток особистості тільки в гармонії з суспільними інтересами. Темі колективного життя, колективного виховання він надавав особливого значення.

Любов до дітей В. О. Сухомлинський вважав за найголовніше у своєму житті і в професії вчителя. Учительська професія, за його переконанням, – це людинознавство, – тобто постійне проникнення в складний духовний світ людини. Моральне право виховувати підростаючі покоління мають тільки духовно багаті вчителі, вихователі.

В останні роки життя його глибоко хвилювала доля «трудних дітей» («важких дітей»). Він був завжди переконаний, що будь-яку дитину можна виховати корисним громадянином. Тому не поспішав таких дітей передавати до спеціальних допоміжних шкіл, а шукав причини, шляхи і засоби подолання відхилень.

В. О. Сухомлинський – автор 36 монографічних праць і брошур, 600 статей та 1200 художніх творів для дітей. До найгрунтовніших його творів належать: «Як ми виховали мужнє покоління», «Духовний світ школяра», «Праця і моральне виховання», «Моральний ідеал молодого покоління», «Серце відаю дітям», «Сто порад учителіві», «Батьківська педагогіка», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» тощо. Ці та багато інших наукових праць опубліковані після його смерті в 5-ти томах «Вибраних творів» (1976–1977 рр.). Його твори увійшли до скарбниці української та світової науково-педагогічної думки. Він також володів поетичним даром. Писав вірші, новели, перш за все, для дітей.

Важливим джерелом творчості В. О. Сухомлинського була класична педагогічна спадщина, народна педагогічна мудрість, найкращі виховні традиції мудрої любові батьків до дітей.

В. О. Сухомлинський залишився в пам'яті поколінь як видатний учений-педагог, гуманіст із самобутнім, оригінальним мисленням, високообдарова-

ний вихователь. Він багато зробив для піднесення педагогічної культури вчителів і розвитку педагогіки наступного дня. До його педагогічної спадщини звертаються теоретики і практики, батьки, соціальні працівники, менеджери. Статті і книги В. О. Сухомлинського перекладені багатьма іноземними мовами, видавалися в усіх соціалістичних країнах, а також в Японії, Канаді, США.

Йому присвячені спогади українських і російських письменників. І. Цюпа написав книгу «Василь Сухомлинський (Добротворець)» (1973 р.); Б. Тартаковський «Повесть об учителе Сухомлинском» (1972 р.; 1983 р.); К. Григор'єв і Б. Хандрос «Мужчина и школа. Заметки о воспитании и воспитателе» в кн. К. Григорьев. «Не могли иначе». Очерки, эссе, документальные повести. (1983 р.); «Спогади про Сухомлинського» (1990 р.), серед авторів – рідні й близькі видатного педагога, шанувальники його таланту (вчителі Павлишської школи, учені, письменники, учні тощо).

Отже, феномен В. О. Сухомлинського в українській культурі проявився в опрацюванні і оприлюдненні виховного дороговказу для формування високодуховної, гуманістично і патріотично орієнтованої особистості; у відмові від авторитарної педагогіки і впровадженні педагогіки партнерства, творчості в педагогічну практику освітньої системи України та інших країн.

Література

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори.[В 5-ти т.] / В. О. Сухомлинський. – Київ : Радянська школа. – 1977, Т. 5. – 637 с.

Новиков А. О.

Глухівський національний педагогічний університет ім. Олександра Довженка, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, літератури та методики навчання

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0001-5158-960X>

ФЕНОМЕН ТЕАТРУ МАРКА КРОПИВНИЦЬКОГО

Восени 1881 р., коли після понад п'ятирічної заборони за так званим Емським указом нарешті знову дозволено було виставляти українські вистави, розпочалася нова ера в історії національного театру. Це дало змогу

М. Кропивницькому в жовтні 1882 р. створити в Єлисаветграді (тепер Кропивницький) Театральне товариство, яке пізніше стали шанобливо називати театром корифеїв. До цієї трупи ввійшли такі згодом широко відомі постаті, як М. Садовський (Тобілевич), М. Заньковецька (Адасовська) та низка інших акторів (тоді здебільшого аматорів). Через деякий час до них приєдналися Г. Затиркевич-Карпинська (Ковтуненко), І. Карпенко-Карий (Тобілевич), П. Саксаганський (Тобілевич) тощо. Репертуар трупи складався з творів І. Котляревського («Наталка Полтавка» і «Москаль-чарівник»), Т. Шевченка («Назар Стодоля»), Г. Квітки-Основ'яненка («Шельменко-денщик» і «Сватання на Гончарівці»), Д. Дмитренка («Кум-мірошник, або Сатана в бочці»), Я. Кухаренка («Чорноморський побит»), М. Кропивницького («Дай серцеві волю, заведе у неволю», «Невольник», «Глитай, або ж Павук») та ін.

Уже перші спектаклі в Єлисаветграді, Києві, Чернігові, Харкові продемонстрували, що це театр найвищого гатунку. Однак Кропивницький усвідомлював, що для повного визнання його трупи необхідно завоювати симпатії столичної публіки. Але для поїздки з гастрольями до Петербурга потрібно було мати не тільки значні кошти, а ще й дозвіл столичних властей. Ні того, ні того у драматурга не було, і він став шукати людину, котра б змогла в цьому допомогти. За словами М. Садовського, «ще в той час, коли трупа вперше грала в Києві, поміж київською громадою українців була нарада, що треба комусь із грошовитих громадян стати на чолі трупи <...>, бо, розуміється, актори всі – біднота, не змогли зразу обставити блискучо всякий спектакль, на це треба було затратити зразу чимало грошей» [4, с. 19]. Через деякий час таку людину Кропивницький знаходить в особі відомого українського драматурга М. Старицького, якому в серпні 1883 р. й передає керівництво колективом, залишивши за собою режисерську й акторську роботу. Творча співпраця Кропивницького зі Старицьким тривала близько двох років і була корисною для подальшого розвитку українського театрального мистецтва. Але Старицькому, на жаль, так і не вдалося дістати дозвіл на поїздки з гастрольями до Петербурга [1, с. 77–78]. Водночас трупа непомірно розрослася, що вельми негативно позначилося на її фінансовому становищі. Все це, зрештою, призвело до того, що на основі великого драматичного колективу вони утворили дві самостійні трупи. Сталося це у квітні 1885 р. Деякі дослідники вважають, що, мовляв, «через непогамованість особистих амбіцій було зруйновано еталонну, зразкову українську трупу» [4, с. 382]. Насправді основною причиною розколу були фінансові негаразди, а також вихід із театру кількох провідних акторів (Затиркевич-Карпинської, Заньковецької, Садовського). За таких умов створення двох самостійних труп було

єдино правильним рішенням, оскільки вдалося зберегти практично весь акторський склад. Сформувалися, по суті, два українські професійні театри, котрі своєю діяльністю могли охопити значно більшу територію тодішньої країни.

До новоствореного товариства Кропивницького ввійшли практично всі корифеї. Таким чином, взірцевий акторський ансамбль було збережено. Щобільше, в листопаді 1886 року після тривалих клопотань Кропивницький нарешті одержує дозвіл приїхати до Петербурга [2, с. 72].

Напередодні цієї події російська преса відзивалася про трупу Кропивницького з великим скептицизмом, навіть зневагою, називала гостей із України мужицьким та хохляцьким театром. Але вже перші спектаклі змусили притихнути навіть найбільших скептиків та недоброзичливців. Вибагливих столичних глядачів вражала не лише незрівнянна гра українських артистів, а й неперевершений акторський ансамбль, який був родзинкою театру корифеїв, що змушений був визнати і такий українофоб, як О. Суворін [6].

Виступами українських акторів зацікавився навіть Олександр III, для якого 4 січня 1887 р. у приватному залі Демут були поставлені два спектаклі за творами Т. Шевченка («Назар Стодоля») і М. Старицького («Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»). Імператор був дуже задоволений грою українських акторів і після закінчення вистав побажав зустрітися з ними особисто [2, с. 74–75]. 25 січня трупа Кропивницького вдруге виступає у присутності царської сім'ї, але тепер уже на імператорській сцені – в знаменитому Маріїнському театрі, де до цього не одержувала дозволу виставляти спектаклі жодна з провінційних труп. Виняток для українців зробив сам Олександр III, якому захотілося побачити талановитих акторів на сцені одного з кращих театрів країни. Цього дня грали «Наталку Полтавку» І. Котляревського та «Бувальщину» А. Велісовського. Незважаючи на те, що вистава йшла вдень, «здоровенний Маріїнський театр з низу до самого верху було набито публікою» [5, с. 48].

Справжнім визнанням успіху театру корифеїв у Петербурзі було безперечно, те, що провідні його актори Кропивницький і Заньковецька отримали запрошення служити в престижному Александринському театрі. Але славетні актори не полишили української сцени, попри обіцяну їм високу заробітну плату та інші привілеї.

Театр корифеїв дав неабиякий імпульс не лише для подальшого розвитку національного театрального мистецтва, а й мав неоціненне суспільно-

політичне значення. Він став однією з важливих духовних підвалин, на яких через багато десятиліть потому було побудовано незалежну Українську державу. Найдосвідченіші фахівці (серед них – О. Суворін) визнавали той факт, що це був кращий театр в Російській імперії, який у розумінні художнього реалізму на багато років випередив Московський Художній театр [3].

Такі українські митці, як М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, М. Заньковецька, Г. Затиркевич-Карпинська, М. Садовський, П. Саксаганський підняли вітчизняний театр на найвищий щабель світового мистецтва. Завдяки цим та іншим відомим вітчизняним акторам значною мірою було спростовано міф про недолугість української культури, на високому професійному рівні продемонстровано багатство і милозвучність українського слова.

У пантеоні світового театру чимало знаменитостей – драматургів, режисерів, акторів. Серед них – Шекспір, Лопе де Вега, Мольєр, Щепкін, Дузе. Але то зазвичай поодинокі генії, які, проте, залишили помітний слід в історії європейської й світової культури. На особливу увагу заслуговує феномен театру корифеїв. Адже в цьому випадку ціле сузір'я акторів найвищого гатунку виступало у складі однієї трупі. Корифеї могли одночасно грати в одній виставі, притому не затінюючи, а талановито доповнюючи одне одного. Це був унікальний ансамбль, що було засвідчено постановою ЮНЕСКО в 1982 р. про відзначення його сторічного ювілею на міжнародному рівні.

Література

1. Новиков А. О. Марко Кропивницький і українська драматургія другої половини XIX – початку XX ст.: дис... докт. філол. наук / А. О. Новиков – Харків, 2006. – 436 с.
2. Новиков А. О. Театр світової слави. До 120-річчя від часу заснування М. Кропивницьким першої трупі українських корифеїв / А. О. Новиков // Культурна спадщина Слобожанщини. Культура і мистецтво. Збірка науково-популярних статей. – Харків: Курсор, 2004. – Число 2. – С. 66–77.
3. Новое время. – 1903. – 23 февраля.
4. Пилипчук Р. Я. Український театр / Р. Я. Пилипчук // Історія української культури: У 5 т. – Київ: Наукова думка, 2005. – Т. 4. – Кн. 2. – С. 285–418.
5. Садовський М. К. Мої театральні згадки / М. К. Садовський. – Київ: Держ. вид. образотворч. мистецтва і муз. літератури, 1956. – 203 с.
6. Суворин А. Хохлы и хохлушки / А. Суворин. – СПб., 1907. – 114 с.

Перевалова Л. В.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат філософських наук, професор
кафедри права

Окладна М. Г.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри теорії держави та права
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0003-4585-7596>

НАЦІОНАЛЬНІ ІДЕЇ РІЗНИХ КРАЇН СВІТУ

Сучасні науки про суспільство містять багато підходів до визначення сутності національної ідеї: політичний і геополітичний, релігійний і філософський, художньо-публіцистичний і управлінський.

Очевидно, що національною ідеєю повинно стати таке поняття, яке адекватно та похожим чином сприймає більшість населення країни, незалежно від мови, віросповідання, соціального статусу, освіти, культурного рівня. Потреба в національній ідеї виникає перш за все з необхідності мобілізувати зусилля усіх громадян для вирішення певної цілі, яка постає перед усім суспільством. Усвідомлена або неусвідомлена національна ідея багато в чому є важливим імпульсом в житті будь-якого народу. Історичне існування народу обумовлено його цінностями, віруваннями і переконаннями. Національна ідея буде не життєздатна, якщо вона не базується на цінностях, стає ідеологічним сурогатом, або хоча би не відображає їх. Тільки тоді, коли національна ідея одержує здатність задавати цілі нації, вона буде спроможна мобілізувати народ на історичні досягнення. Іншими словами, нація – це народ, який володіє національною ідеєю. Тобто вона схожа по структурі, функціям і призначенню, а її специфіка пов'язана з ідентичністю країн.

Національну ідею мають усі розвинуті держави світу. У різні часи різні країни використовували ті чи інші національні ідеї, виходячи з цілей та завдань, що були необхідні для вирішення проблем, які поставали перед державами та їх народами. Національні ідеї змінюються разом зі змінами суспільства, розвитком країни та її суспільно-політичного ладу. Слід зазначити, що деякі держави та народи взагалі існують без актуалізованої національної

ідеї. Для інших національна ідея є чинником, який змушує протиставити себе всьому світові задля її реалізації. У таких країнах завдяки національній ідеї було не тільки подолано кризи, але й вдалося здійснити перехід до інтенсивного розвитку [1].

У Великій Британії протягом багатьох століть поняття «національна ідея» замінюється феноменом «національний характер». Боротьба Англії з Уельсом, Шотландією, Ірландією супроводжувалась витисненням їх мови, релігії, традицій та призвела до створення багатонаціональної держави – Великої Британії. Ідеї створення імперії, «у який ніколи не заходить сонце» супроводжувалась завоюваннями колоній в усіх частинах світу. Британський народ виховувався на ідеях цивілізаційної місії Англії нести блага цивілізації «відсталим» народам світу, панування на морях, переваги англійській нації. Там, де з'являється влада англійців і англійський вплив, відновлюється світ і порядок, збільшуються процвітання і багатство, і тому перспектива встановлення британського правління вітається людьми кожної раси і кожної віри. Протягом ХІХ ст. продовжується формування нового типу світогляду із домінуванням патріотизму, гордості за імперію та англосаксонську расу. Бог на стороні розширення Британської імперії [2]. Після двох світових війн Англія втратила свої колонії та уступила лідерство у геополітиці.

Зародження національної ідеї у США, яка перехопила у Британії роль лідера у будівництві «нового світового порядку», почалась ще у колоніальний період. Головною цінністю американської держави є так звана «американська мрія», яка створила Америку не тільки як головний геополітичний центр сучасного світу, але і як законодавця цінностей. Національні інтереси США будуються у такої послідовності: «американська мрія» – «американська система» – «американська політика» [3]. Якщо наприкінці ХVІІІ ст. головною ідеєю США було об'єднання та процвітання американського народу, для чого необхідно було забезпечити згуртованість народу, зміцнення зв'язків між штатами та федеральним урядом, гарантувати кожному громадянину свободу слова, віросповідання, преси та мітингів, то у ХХ ст. на перше місце виходить американська винятковість та американський спосіб життя. Проголошується лозунг, що кожна людина, незалежно від кольору шкіри, походження, спадку та всього іншого і лише завдяки своїм талантам та старанням може стати у США мільонером або президентом. Після Другої світової війни США відіграли рішучу роль у відновленні економіки європейських країн та Японії, у встановленні в цих країнах демократії, а також у забезпеченні захисту західного світу від комуністичної експансії. Це стало підставою для розширення національної ідеї, відтепер США розглядаються як

світовий захисник демократії, метою якого є просування свободи в інтересах американського народу і міжнародної спільноти [3].

Німеччина у ХХ ст. двічі (після поразок у Першій та Другій світових війнах) завдяки національній ідеї відбудовувала одну з найпотужніших держав у світі. Після Другої світової війни Німеччина була розділена на схід і захід, панувала бідність та безробіття, невпевненість та фінансова залежність. Але суспільство знайшло сили для консолідації навколо саме народної риси – «порядку» та змогло подолати всі труднощі [4].

Вийшла з післявоєнного стану (1945 р.) й зробила технологічний стрибок Японія. У 1960–1970 роках в Японії утвердився «культурний націоналізм», згідно з яким японці не є кращими, не гіршими за інших, вони просто інші й тому – унікальні. Збагнути Японію і японців може тільки той, хто народився японцем. Наприкінці ХХ ст. головною ідеєю розвитку Японії стає «глокалізація», тобто поєднання глобальності та локальності, яка означає, що на глобальному рівні Японія не втратить своєї ідентичності.

Наприкінці ХХ ст. почався стрімкий розвиток Китаю. Протягом своєї історії китайці розглядали велич своєї держави як центру світової цивілізації. Ця ідея сприяла вірі китайців у свою унікальність та вибраність, але це призвело до ізоляції країни. Лідер Китаю Ден Сяопін зробив головною національною ідеєю реформування китайської економіки на основі приватного ринку під контролем комуністичної держави. Успіхи Китаю в економічній сфері, зростання його впливу на світовій арені сприяло появі ще однієї національної ідеї – ханському націоналізму, згідно з яким китайська цивілізація розглядається як вища на землі. В останні часи розглядається ще одна національна ідея – створення «гармонічного суспільства», метою якого є ліквідування розриву між багатими та бідними верствами населення, між процвітаючими та відсталими провінціями.

Кожна країна, кожний народ протягом своєї історії займався і займається пошуком свого шляху, своєї ідентичності, своєї національної ідеї. Великі держави завжди потребували загального девізу для усіх громадян, який би сприяв об'єднанню нації. У США такою ідеєю була спочатку «американська мрія», потім у період Великої депресії – «новий курс» Рузвельта, Дж. Кеннеді доповнив ідеєю «нового суспільства», сьогодні США проголошують себе світовим лідером. Генерал де Голль проголосив ідею «велич Франції», Японія демонструвала всьому світу «японське диво». Слід підкреслити, що держава відроджується, стає могутнішою тоді, коли розрізнені політичні сили об'єднуються, незалежно від своїх інтересів, в ім'я національної ідеї, майбутнього своєї країни. Національна ідея, якщо вона відображає загальні

цілі, справедливі бажання людей, стає довготривалим і могутнім мотивом їх діяльності, породжує в них стійкість та мужність.

Література

1. Какая национальная идея нужна Украине. Delo. UA [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://delo.ua/ukraine/kakaja-nacionalnaja-ideja-nuzhna-153738/>.
2. Национальная идея в США, Европе, России. Delo. UA [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://delo.ua/world/nacionalnaja-ideja-ssha-evropy-153724/>.
3. Национальная идея России. В 6 т. – Т. I. / Под общей редакцией С. С. Сулакшина – М.: Научный эксперт, 2012. – 752 с.
4. Кипенський А. В. Якою має бути українська національна ідея / А. В. Кипенський, Л. В. Перевалова, О. М. Яценко // Вісник НТУ «ХП»: Зб. наук. праць. Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – Харків: НТУ «ХП», 2017. – № 52 (1273). – С. 16–29.

Погрібна В. Л.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
доктор соціологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та політології
ORCID ID:
<http://orcid.org/0000-0002-5101-0386>

ПРОБЛЕМИ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ І КРИЗА ІДЕНТИЧНОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНЦЯ

Характер соціальних перетворень, що відбуваються зараз у світі в цілому, і в Україні, зокрема, сприяє істотному розширенню уявлень про соціальну ідентичність. Так, вводяться такі характеристики, як «часова ідентичність» (time identity) і «середовищна ідентичність» (place identity), що позначають, відповідно, усвідомлення людиною своєї приналежності до певного часу й певного середовища проживання [1, 2]. Адекватна орієнтація в ньому тепер не може бути забезпечена тільки усвідомленням своєї включеності в позитивну соціальну групу, але, як мінімум, і відчуттям можливості «вписатися» у переживаний особистістю відрізок історичного часу, що в деяких соціологічних концепціях позначається як феномен «вбудовування у час». Є. Головаха й О. Кроник вважають, що у свідомості кожної людини формується особлива «концепція часу особистості в масштабах її [особис-

тості] життя» [3], що відповідає ідеї К. Левіна про наявність у людини часової перспективи [4].

Необхідність співвіднесення часу свого життя з переживаною епохою означає для кожного індивіда необхідність досягтися адекватності власних можливостей і можливості їх реалізації, що дається даним відрізком історичного часу. Проблема «загублених поколінь» – це проблема саме тих поколінь, які відчували себе незатребуваними в період «проживання» ними свого життя. Це означає, що ними не засвоєні пропонувані епохою соціальні ролі, не досягнуті потрібні рівні освіти, не охоплений новий темп перебігу часу. Але це й означає втрату «часової ідентичності», як важливого компонента процесу ідентифікації.

Аналогічним є і удар по процесу ідентифікації з боку «середовищної ідентичності». Безпосереднє життєве середовище виступає основою ідентифікації особистості з певним місцем її існування й перебування. Якщо в повсякденних обставинах для людини не настільки значущим є ототожнення себе з ким-небудь «місцем», то у виняткових випадках це споріднення набуває особливої ролі. Ностальгія за покинутою країною або «калиною біля хати» на малій батьківщині часто служать підставою для «занурення» у минуле середовище проживання. Така ідентифікація нерідко є більш очевидною, ніж віднесення себе до певної соціальної групи, її показником стає процес наділення «свого» середовища певними перевагами й стереотипами, особливими символами, розглянутими в якості позитивних характеристик «середовищної ідентичності».

Не випадково в науковому дискурсі останніх років основною проблемою, пов'язаною з дослідженням ідентичності, називається проблема кризи ідентичності. Вводиться навіть поняття «кризова ідентичність» [5, с.61], коли більшість соціальних категорій, за допомогою яких людина визначає себе й своє місце в суспільстві, здаються такими, що втратили свої межі й свою цінність.

Криза ідентичності неминує пов'язана зі зміною ролі ще однієї перемінної – референтної групи. Ідея референтної групи, як відомо, належить Г. Хаймену й полягає в тому, що індивідові властиво розрізняти свою реальну приналежність до деякої «групи членства» і приналежність до удаваної групи, куди він не входить реально, але цінності і зразки поведінки якої він сприймає. Реальні й удавані групи позначають певний фокус ідентифікації. Отже, якщо й група членства, і референтна група втрачають риси привабливості, то з'являється ще один доказ наявності кризи ідентичності. На жаль, саме цей процес набуває обертів сьогодні в Україні.

Можна назвати принаймні три сфери, де ускладнення соціального простору проявляє себе й впливає на характер самоідентифікації, спричиняючи кризу ідентичності. Це – соціальна, духовна та міжнародна сфери.

Так, зараз суттєво змінюється соціальна структура суспільства. Проблема віднесення себе до певної соціальної групи стає по суті принципово новим завданням. Справа не тільки у виникненні нових соціальних груп або зникненні старих, але й в «розпливчастості» категорій, за допомогою яких ці групи оцінюються в масовій свідомості (чи зберігається до них позитивне ставлення або виникає різко негативна оцінка). Додаткові труднощі виникають і із професійною ідентичністю, оскільки разом зі зломом традиційних одиниць соціальної структури принципово змінюється як структура професій, так і їх престиж у суспільстві. У цьому зв'язку по-новому трактується поняття успіху в діяльності індивіда з погляду членства в тій або іншій групі, зокрема, досить хибкими стають уявлення про «кар'єру», «успіх», «процвітання» [6; 7].

З іншого боку, у рамках цієї зміненої соціальної структури ускладнюється структура відносин і їхньої оцінки в суспільній свідомості. При цьому ламається багато звичних зразків соціальної взаємодії, чому сприяє не тільки зростаюча прірва між прибутками різних соціальних груп, але й співвіднесення свого соціального стану зі станом аналогічних статусних груп в інших країнах світового співтовариства. Ці коливання в структурі взаємодій відбуваються не тільки між шарами, але й окремими людьми, у результаті чого прийняття рішень доводиться здійснювати в ситуації крайньої невизначеності. В результаті це явище породжує проблему «ідентичності у невизначеності» [8].

Особливий акцент проблеми – труднощі самоідентифікації, пов'язані з процесом глобалізації. Як відзначає П. Штомпка, «з'являються різні нові образи світу, причому деякі з них знаходять висвітлення в специфічних концепціях глобалізму або антиглобалізму. Ці образи стають незалежними причинними перемінними, що формують тенденції до глобалізації, тобто будучи породженнями глобалізації, вони перетворюються в її детермінанти» [9, с.131]. У ситуації сучасної України досить специфічний ефект створило одночасне сплетення радикальних соціальних перетворень усередині країни і кроків глобалізації, що усе більш очевидно проявляються.

При цьому необхідно мати на увазі глибоко специфічні умови нашої держави в цьому контексті. Той факт, що певне сприйняття «іншого», і, насамперед «західного» світу, утворює такий компонент національної самосвідомості, який сьогодні сприймається масовою свідомістю як щось таке,

що йде з Заходу, і тому, так чи інакше, цей процес пов'язаний з додатковими труднощами ідентифікації. Дана ситуація може бути також розглянута як прояв кризи ідентичності, котру можна позначити як «криза входження».

Отже, сучасне українське суспільство створює велику кількість проблем, що ускладнюють процес самоідентифікації наших співвітчизників. Об'єктивність і, як наслідок, часто некерованість соціальних змін призводить до того, що найбільшій актуальності зараз набуває поняття «можлива ідентичність», що припускає вміння особистості вписатися не тільки в певну групу або епоху, але й раціонально співвіднести своє минуле, сьогодення й майбутнє. «Минуле» у цьому випадку важливо в тому сенсі, що існування груп у ньому зручно порівняти з їхнім існуванням сьогодні завдяки колективній пам'яті. Таке порівняння дозволить, у тому числі, розв'язати питання про те, чи стає більш позитивною оцінка «сьогоднішніх» груп, а також як буде будуватися ставлення до «майбутнього» України.

Література

1. Андреева Г. М. Личность в поисках идентичности в глобальном мире // Социальная психология сегодня: поиски и размышления. / Г. М. Андреева. – М.: Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 2009. – 155 с.
2. Андреева Г. М. К вопросу о кризисе идентичности в условиях социальных трансформаций [Режим доступа: <http://psystudy.ru> 0421100116/0060] / Г. М. Андреева // Психологические исследования: электрон. науч. журн. – 2011. – № 6 (20).
3. Головаха Е. И. Психологическое время личности / Е. И. Головаха, А. А. Кроник. – Киев: Наукова думка, 1984. – 127 с.
4. Левин К. Теория поля в социальных науках / К. Левин. – СПб.: Речь, 2000. – 177 с.
5. Климов И. А. Психосоциальные механизмы возникновения кризиса идентичности / И. А. Климов // Трансформация идентификационных структур в современной России. – М.: Моск. обществ. науч. фонд, 2001. – С. 54–81.
6. Лапшина В. Л. Успішний професіоналізм в органах внутрішніх справ: «експертиза експертизи» / В. Л. Лапшина // Право і безпека. – 2006. – Т. 5. – № 1. – С. 201–204.
7. Погребная В. Л. Социальная престижность профессиональной группы как фактор формирования профессиональной морали / В. Л. Погребная // Методология та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: збірник наукових праць. – Харків: Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2012. – С. 255–259.
8. Белинская Е. П. Человек в изменяющемся мире – социально-психологическая перспектива: монография / Е. П. Белинская. – М.: Прометей, 2005. – 297 с.
9. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка; [пер. с англ.]; под ред. В. А. Ядова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.

Прудникова О. В.

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

доктор філософських наук, доцент,

доцент кафедри культурології

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0003-4610-908X>

СУЧАСНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Інформаційні технології і системи сьогодні, з одного боку, відіграють одну з вирішальних ролей у розширенні інформаційного взаємозв'язку між соціальними суб'єктами, в інтеграції суспільства у світовий інформаційний простір, а з іншого – вони вже давно розглядаються як один з чинників конкурентоспроможності, що зумовлює актуальність вирішення проблем інформаційної культури в епоху інформатизації й розвитку інформаційного суспільства.

Сучасні основні тенденції світового розвитку найбільш чітко проявляються в інформаційно-культурних процесах, які сьогодні є неоднозначними й складними. Сьогодні взагалі виникає нагальна необхідність розглядати генезу буття соціального у безпосередньому її взаємозв'язку з інформаційними процесами, зокрема з розвитком інформаційної культури.

Потреби людини й суспільства в інформації відрізняються досить складною структурою, що містить у собі: потреби в підтриманні певної, відповідної «інтелектуальній» природі людини якості інформаційного середовища її перебування; потреби у подоланні та запобіганні деградуючих змін інфосфери; потреби у виробництві та відтворенні інформації; потреби в гармонізації взаємостосунків суспільства та природи; потреби в інформатизації усіх видів людської діяльності тощо.

Сучасні технології, включаючись у середовище суспільних відносин, стають важливим чинником трансформації культури в інформаційному напрямку. Крім того, зафіксовані зміни у сфері духовної культури, викликані несвідомими діями її творця – людини, а безособовою логікою технічного розвитку, процесами самоорганізації техногенного середовища. Наприклад, інформаційні технології, за допомогою структуризації інформації й забезпечення її доступності здійснюючи глибокі трансформації індивідуальної й масової свідомості, уніфікують соціальні практики, забезпечують включення людей у глобальний інформаційний обмін і стають інструментом

психологічного тиску, насильницьки втручаючись в емоційно-вольову сферу людини. В сучасному інформаційному суспільстві бурхливо поширюються сублімовані форми агресивності.

У теперішній час агресія й насильство набули нового вигляду, соціальна агресія стала неминучим та закономірним результатом надмірно тривалого перехідного періоду, що супроводжується розвалом економічних зав'язків, надзвичайно глибоким соціально-економічним розшаруванням населення, регіональними конфліктами, різким падінням рівня життя, кризою моральності. Стало очевидним, що створення загально планетарного поля інформації, окрім прискорення взаємообміну культур і їх творчих змін, призводить до розхитування традиційних цінностей.

Створення сучасного світового інформаційного простору поступово висуває нові вимоги перед людиною як носієм інформаційної культури, духовно-суспільною істотою, здатною приймати виклики інформаційної цивілізації і нести відповідальність за власні дії та їх наслідки.

Сучасний світ як система складних і суперечливих глобальних соціально-економічних, політичних, духовних, культурних та інформаційних взаємозв'язків активно підводить людство до вироблення нових цінностей і світоглядних орієнтирів, необхідних для його виживання сьогодні. В епоху, коли руйнуються минулі авторитети і стереотипи, дефіцит духовності може стати серйозною загрозою для подальшого розвитку сучасної цивілізації, серйозним деструктивним чинником для культури, що формується.

Вражаючим є прогрес комп'ютерів і телекомунікацій, які послужили тому, що маловідома технологія Інтернет перетворилася на рушійну силу переходу до мережевого суспільства. Мережева структура проникає у всі сфери життя людини й суспільства: економіку, політику і культуру, і тим самим перетворює людину. Незважаючи на всі спроби врегулювати, приватизувати й комерціалізувати Інтернет і системи, які входять до нього, мережі комп'ютерних комунікацій, як в Інтернеті, так і за його межами, характеризуються щонайширшим розповсюдженням, багатобічною децентралізацією й гнучкістю (М. Кастельс). Інтернет є технологічним базисом формування нової людини.

Результатом інформаційної модернізації й розвитку комунікацій є трансформація простору і часу. Подолання відстані за допомогою комунікацій і швидких транспортних систем дозволяє людині проводити час спільно без просторового зближення, що робить можливим її включення в гнучкі міжтериторіальні структури, які еволюціонують у функціональні мережі взаємодії й нові культурні форми.

Особливістю культури реальної віртуальності є те, що вона утворює систему, в якій сама реальність повністю занурена у віртуальні образи. Розвиток комп'ютерних мереж веде до формування специфічних віртуальних співтовариств, при цьому спостерігається широка соціальна й культурна диференціація. Важливим антропологічним аспектом стає проблема відчуження. Пасивне споживання інформації формує жорсткість мислення, позбавляє людей безпосереднього спілкування один з одним, звужує персональний простір, призводить до втрати міжособового спілкування (І. Негодаєв). Це призводить до того, що формується клас професіоналів, які, управляючи зв'язками з глобальною економікою, здійснюючи їх сервісне обслуговування й контролюючи розвиток приватного бізнесу, утворюють місцеві суспільства, які живуть у новій інформаційній епосі. Але в цілому становлення інформаційного суспільства породило канали трансляції соціокультурних норм і цінностей, що характерне для появи масової культури, маніпуляції свідомістю людини, що стає могутнім засобом культурогенезу.

В результаті культурологічний аспект «мережевої» людини є важливим і сприяє появі на наших очах нового типу культури як культури суспільства епохи інформатизації. Зазвичай виділяють три її рівні: звичаї і традиції; сегменти культури, що забезпечують відтворення існуючих в даний час форм життєдіяльності; програму майбутніх форм життєдіяльності людей – етап, який і визначає сучасний етап розвитку культури.

Необхідно також підкреслити, що в епоху інформатизації зникає минула відмінність між матеріальною й духовною культурами, що інформаційне суспільство характеризується суперечністю еволюційних процесів в культурі – наявністю як диференціації, так і інтеграції.

Таким чином, резюмуючи, зазначимо, що сучасне інформаційне середовище є чинником, який вимагає фундаментально нової адаптації людини, формування нового типу культури – інформаційної. Специфіка сучасного інформаційного середовища веде до корекції існуючих природних і соціальних механізмів адаптації людини і вироблення інформаційно-культурних. Інформаційні технології, ставши стрижнем сучасної цивілізації, змінюють не просто якість і зміст життя сучасної людини, вони загрожують трансформувати сам спосіб її буття у світі.

Крім того, в інформаційному суспільстві актуалізуються апробації нових моделей поведінки і реакції на певні соціальні практики й подальше застосування цих моделей в умовах вже не віртуальної, а константної реальності.

Шило А. В.

Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры,
доктор искусствоведения, профессор,
профессор кафедры изобразительного
и декоративного искусства

НЕКОТОРЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ ХАРЬКОВА XX в.

Художественная жизнь Харькова в XX в. была богата и разнообразна. Этому в немалой степени способствовал столичный статус, который город имел в 1920-е гг. Однако впоследствии превращение его в один из многочисленных провинциальных городов значительно снизило интерес исследователей к тем художественным процессам, которые проходили в городе. Вместе с тем, в нем сохранились значительные архитектурная и художественная школы, продолжали работать выдающиеся мастера. Но только в последнее время стало наблюдаться некоторое повышение внимания к их творческому наследию. Систематическое его изучение еще впереди, но на двух аспектах, которые сегодня представляются актуальными, хотелось бы остановиться.

Актуальность сегодняшней работы в области исследования конструктивистского наследия Харькова определяется ситуацией, сложившейся в науке об архитектуре в нач. XXI в. После символического рубежа миллениума искусство XXI в., которое воспринималось нами как современное, предстало историей. От нее нас отделяет сегодня не только пусть небольшая, но все-таки ощутимая временная дистанция, но и осмысливаемая современной наукой смена культурных парадигм. В этом контексте вполне естественно возникает задача осмысления искусства, и в частности, архитектуры модернизма как уже состоявшейся художественной целостности. До сих пор мы имели дело с исследованиями более или менее фрагментарными, рассматривавшими проблематику новой архитектуры, сложившейся в середине XX в., в разных масштабах обобщения, но работа, в которой бы ставилась задача рассмотреть архитектурное наследие Харькова эпохи модернизма во всей полноте его проявления, имеет, безусловно, острую актуальность.

В центре внимания такого исследования оказывается ситуация 1920-х – 1930-х гг., когда в Харькове были созданы не только выдающиеся памятники архитектуры двадцатого века, но и сложилась рядовая застройка, ставшая основой современного средового континуума, с которым имеют дело сегодняшние архитекторы. Социальные и культурные предпосылки возникнове-

ния модернизма в широком контексте европейской культуры демонстрируют исключительные исторические обстоятельства, в которых складывалось архитектурное наследие города в 1920-х – 1930-х гг.

Первоначально здесь разворачивалась картина сложных профессиональных дискуссий, появлялись многочисленные художественные группировки, проводились авангардистские эксперименты в искусстве, которые определили характер нового формообразования в модернистской архитектуре. Параллельно с этим складывался тот социальный и экономический контекст, который сделал эту экспериментальную архитектуру востребованной в грандиозных масштабах: архитектура Харькова эпохи модернизма заняла не только достойное место в ряду мирового наследия, но стала лидирующей и по уровню решаемых объемно-пространственных, планировочных, конструктивных задач, и по качеству создаваемых художественных решений. Они проявились на материале градостроительства, промышленной архитектуры, архитектуры жилых и общественных сооружений. В это время особую роль приобрела промышленная архитектура, ставшая экспериментальной площадкой, на которой отрабатывались качественно новые решения конструкций, материалов, масштабов формообразования, складывания новой стилистики.

Особое внимание уделялось формирующейся в городе архитектурной школе. В ее рамках, с одной стороны, обобщался творческий опыт мастеров старшего поколения, которые включились в процесс создания новой архитектуры, привнося с собой наработки и традиции, накопленные в предыдущий период развития архитектурной практики. С другой же, формировалась идеология нового поколения, впитавшего манифесты и декларации модернизма. Это создавало ту напряженную творческую атмосферу, которая была характерна для эпохи 1920-х – 1930-х гг. в целом.

Современное состояние памятников архитектурного модернизма в городе, как правило, имеет удручающий характер, необходимо не только их сохранение, но и значительная реставрация.

Особую роль играла проблематика архитектурной теории: появление различных творческих группировок, представляющих их журналов, обнаруживающих как их разногласия, так и связь их взглядов с идеями их коллег, в том числе и за рубежом, что делало харьковский архитектурный модернизм общеевропейским – и шире: общемировым – культурным движением.

Актуальность исследования художественно-стилистических особенностей станкового портрета в изобразительном искусстве Харькова XX–XXI вв. определяется несколькими обстоятельствами. Во-первых, изучение портретного жанра связано с осмыслением его как одной из базовых ценностей изобразительного искусства. Во-вторых, именно в нем усматривается синтез

в решении наиболее острых пластических проблем. Наконец, обнаруживается удручающий дефицит исследований, посвященных разным аспектам становления и развития харьковской художественной школы, в частности, специальное исследование именно портретного наследия харьковских художников, массив которого формировался более столетия. В частности, здесь нужно вспомнить портретные опыты А. П. Довженко, которые разворачивались в Харькове в то время, когда здесь же создавалась знаменитая «стопортретная» серия А. Г. Петрицкого; портретное творчество ряда виднейших художников третьей четверти XX в. (А. А. Хмельницкого, С. М. Солодовникова, В. И. Лапина), заслуживающих углубленного исследования.

Учитывая эти обстоятельства, выстраивается довольно сложная стратегия такого исследования. Необходимо параллельно рассматривать несколько достаточно обособленных исследовательских сюжетов. Во-первых, это жанровая эволюция портрета, которая в той или иной мере воспринимает разноплановые воздействия окружающего социокультурного контекста как в аспекте общего развития художественного процесса, так и в аспекте его региональных особенностей. Во-вторых, анализа требует творческое наследие ведущих харьковских мастеров портрета. Наконец, в-третьих, необходимо рассматривать те формальные составляющие, которые являются принадлежностью «художественной кухни», складывая специфику пластического мышления в этом жанре. В таком подходе синтезируется опыт культуролога, искусствоведа и практикующего художника.

Уже в начале XX в. в Харькове сложилась стилистически неоднородная художественная практика, наиболее наглядно проявившая себя именно в портрете. Ее разнообразие связано с тем местом, которое город исторически занимал в культурном процессе страны. С одной стороны, благодаря обилию экономических, торговых, образовательных, человеческих связей он оказался на пересечении разных художественных влияний, идущих из разных центров, находящихся как внутри страны, так и за ее пределами. С другой же, в силу удаленности от этих центров, то, что там принимало характер борьбы за утверждение тех или иных творческих приоритетов, здесь сливалось в полифонию разнообразных творческих возможностей. Потому, в отличие от других региональных художественных школ, харьковская изначально строилась на принципах плюрализма и многообразия, которые не были преодолены даже в условиях жесткого идеологического диктата и возродились в конце 20 в., когда этот диктат значительно ослабел.

Благодаря этому в Харькове синхронно сформировались и расцвели разнообразные явления в жанре портрета: психологический портрет, продолжающий традиции репинской школы; характерный для культуры модерна портрет-стилизация, основой которой могли быть самые разнообразные

источники – от фольклорной архаики до европейского академического салона; авангардные находки, часто балансирующие на пределе возможностей жанра и тем самым эти границы раздвигающие.

Наличие такой питательной среды дает возможность мастерам уже нашего времени осваивать различные стилистические возможности портрета как специфические формы пластического мышления, как разные художественные языки, наконец, как разные творческие методы, дающие разнообразные не только формальные, но и образные результаты. Освоение этого накопленного богатства должно стать перспективой и значительным ресурсом развития харьковской художественной школы.

Культурологическое обобщение художественной проблематики XX в. в целом – еще впереди. Тем более важно для осуществления этой работы обогатить хрестоматийно известные сведения изучением материала недооцененного, но обладающего высоким художественным качеством, своеобразно преломляющим общие характеристики искусства 20 в. и вводящим достижения харьковской художественной школы, незаслуженно оттесненной на периферию внимания, в широкий исследовательский контекст.

Байдак Т. М.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедри соціології та політології

Болотова В. О.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
кандидат соціологічних наук, доцент
кафедри соціології та політології

ПОСТАТЬ М. ШАПОВАЛА В УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІОЛОГІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ НА ПОЧАТКУ XX СТОРІЧЧЯ

Микита Юхимович Шаповал – перший український доктор соціології – народився в 1882 році в невеликому селі Сріблянци на території сучасної Донеччини. Все своє недовге життя присвятив тому, щоб обґрунтувати ідею українського народницького соціалізму з урахуванням соціально-історичних умов розвитку свого народу. В його житті можна умовно виділити як мінімум дві складові: громадська-політична діяльність та наукова діяльність.

Свою громадську позицію М. Шаповал активно проявляв з молодю, ще коли знаходився на військовій службі. Він займався пропагандою революційних ідей серед солдат. Пізніше він став одним з керівників Української партії соціалістів-революціонерів, виконував обов'язки міністра пошти та телеграфів у кабінеті В. Винниченка; був головою Всеукраїнської лісової спілки, у складі Директорії в уряді В. Чехівського був міністром. Брав участь у розробці законів про власність на природні ресурси в українській державі, згідно з якими приватна власність скасовувалась на всі землі й ліси без викупу, при цьому трудова селянська власність залишалась непорушною. З часом погляди М. Шаповала становились більш радикальними. Він послідовно відстоював ідею автономії України, не допускаючи навіть думки про втручання зовнішніх сил у справи країни. У 1919 році Микита Юхимович залишає Україну назавжди і продовжує свою громадсько-політичну діяльність за кордоном. Він був і аташе дипломатичної місії УНР в Швейцарії, і її секретарем в Угорщині. Пізніше у Празі заснував благодійницьку організацію «Український Громадський Комітет» й виконував обов'язки його Голови. М. Шаповал організує Всеукраїнський робітничий союз в Чехословаччині, видає та редагує журнал «Нова Україна». В 1925 році, після М. Грушевського, який повернувся в радянську Україну, Микита Юхимович очолив Український Інститут Громадознавства у Празі. Під його керівництвом Інститут займався вивченням українського суспільства [1]. Установа мала конкретну мету: вивчення і формулювання практичних проблем, що витікають з конкретних потреб українського народу в дану добу його існування.

Як науковець М. Шаповал відомий за роботами «Загальна соціологія», «Соціологія українського відродження», «Українська соціологія», «Міжнаціональне становище українського народу», «Село і місто», в яких він виступив як соціолог. Соціологія для нього була тою наукою, що на практиці дає можливість керувати суспільством. Такою вона стає завдяки тому, що в ній об'єднується три складові: загальна соціологія, соціографія, соціотехніка. В загальній соціології вивчається загальні соціальні процеси, відносини, людська поведінка. Соціографія досліджує конкретні соціальні явища, обмежені місцем і часом. Соціотехніка передбачає розробку проєктів на майбутнє, пов'язаних з питаннями керівництва суспільства, державою, питаннями політики, виховання на основі глибоких знань соціальних процесів [2].

М. Шаповал є автором поняття «українське суспільство», яке він розкрив через поняття групи. Для нього українське суспільство – це сукупність українських профспілок, українських політичних партій, українських шкіл, українських кооперативних спілок та ін. Взагалі всі групи соціолог поділяє на організовані, неорганізовані, прості, складні. В організованих групах є керуючі та підлеглі, наприклад, сім'я, партія, церква. В неорганізованих

немає сталої організації, такі, як жінки, україномовні, молодь. В прості групи люди об'єднуються за однією прикметою, наприклад, спортивне товариство, науковий гурток. В складних характерною рисою є об'єднання по декількох лініям ознак, наприклад, економічні класи і національності.

Діяльність суспільства та груп, з яких воно складається, за М. Шаповалом, знаходиться під впливом певних чинників, що є рушійними силами суспільства. До таких чинників він відніс соціальні форми, що виникають у ході історичного розвитку суспільства, наприклад, держава; соціальні твори – продукти діяльності людей у політиці, науці, мистецтві, наприклад, мова; індивіда та групи як складний організм, що започатковують соціальні процеси; явища організації, що передбачають розподіл праці та влади; техніку й господарство. Поєднання різних чинників може або сприяти стабільності соціальних процесів, або руйнуванню рівноваги в соціальній системі.

Микита Шаповал одним із перших українських соціологів детально розглянув чинники та рушійні сили розвитку суспільства взагалі та українського зокрема. Головною характеристикою його соціології була спрямованість на практичне вирішення конкретних соціальних питань. Справжньою метою видатного українського соціолога було «вितворити основи соціологічної науки в українській мові», втіленню якої він присвятив все своє життя.

Література

1. Миронець Н. М. Ю. Шаповал про національне відродження та державність / Н. М. Миронець // Політологічні читання. – 1993. – № 2. – С. 149–172.
2. Шаповал М. Загальна соціологія / М. Шаповал – Київ : Український центр духовної культури, 1996. – 368 с.

Байрачна Л. К.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри конституційного права
України
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-0249-8207>

НІГЛІЗМ ЯК ПРОЯВ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ У ТРАНЗИТИВНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

На даному етапі розвитку система суспільних відносин, а саме відносин влади і політичного управління, зазнає значних змін у зв'язку з транзитивним

характером сучасного українського суспільства. Дослідження категорії ідентичності надає можливість знайти ціннісні орієнтири, які дозволяють сконструювати інструменти виховання нової ідентичності, адекватної викликам сучасності. Молоді держави «перехідного періоду», які ще не відійшли від зламу старого державного ладу, мають вкрай нестійку систему інститутів і норм, що призводить до різних проявів духовної і політичної кризи.

Найважливішою ознакою і чинником духовної кризи є нігілізм. Втрата цілей і сенсу людського існування, цілісності людської особистості, розмитості життєвих орієнтирів і установок позначена М. Бердяєвим, І. Булгаковим, А. Камю, М. Мамардашвілі, Ф. Ніцше, С. Франком, М. Хайдеггером, О. Шпенглером та ін. Нігілізм, як показав ще М. Хайдеггер, пов'язаний із запереченням влади, авторитетів і будь-яких традицій. Під знаком заперечення, і навіть більше того, знищення авторитету, традиції, сенсу і цінностей проходить сучасний період європейської історії. Тому з середини ХІХ ст. по теперішній час однією з найбільш обговорюваних є тема нігілізму.

А. Камю, розглядаючи в своїх роботах «абсурдність існування», неодноразово говорить, що за допомогою свідомості людина протистоїть світу. І в результаті роботи свідомості виникає відчуття абсурду, яке дозволяє людині переоцінити свою долю. В. Франкл розмірковує про екзистенційний вакуум як стан внутрішньої порожнечі, яку відчуває людина, що втратила всі цілі свого життя і не бачить сенсу свого існування. В. Франкл описав це як «переживання прірви», тобто людина опиняється в безодні безглуздість існування, переживаючи екзистенційну кризу найсерйознішої форми. Екзистенціальний вакуум В. Франкла також проявляється з тієї причини, що сучасні цінності, традиції і угоди не можуть вказати людині вірний шлях. Справа полягає в тому, що в минулому суспільний лад суттєво відрізнявся від того, що існує сьогодні. Раніше існували чіткі системи цінностей, багатовікові традиції, яких людина повинна була дотримуватися. В результаті у індивіда завжди був зразок, завжди була присутня мета в житті. Протягом останніх десятиліть ці установки стають слабкіше, тому традиції і цінності вже не можуть служити для людини конкретним орієнтиром. М. Хайдеггер у рамках теорії «онтологічної покинутості» визначив нігілізм як «історичний рух, а не кимось представлене вчення або принцип. Нігілізм – це не просто історичне явище серед інших явищ, не тільки духовна течія поряд з іншими – християнством, гуманізмом і просвітою – в рамках європейської історії. Нігілізм по своїй суті – основний рух в історії Західної Європи. Це рух виявляє таку глибину, що його розгортання може мати наслідком лише світову катастрофу. Нігілізм є всесвітньо історичний рух народів Землі, втягнутих

у сферу впливу сучасності» [1, с. 19–20]. М. Хайдеггер згоден з Ф. Ніцше у тому, що нігілізм – внутрішня логіка європейської історії, це наслідок розколу світу, відділення реальності від її змісту.

Виходом з цього зазвичай є протест, різні радикальні дії по руйнуванню існуючого стану речей, духовне і практичне заперечення, неприйняття того чи іншого фрагмента дійсності або всієї дійсності в цілому: «протест стає виразною моральною рисою сучасності», а «обурення є переважаючою сучасною емоцією» [2, с. 101].

Нігілізм є багатоманітним і має власну філософію. Феномен нігілізму багаторазово ставав об'єктом філософського розгляду. Як поняття в культурологічних дослідженнях він визначався неоднозначно, кожен з мислителів трактував і пояснював його по-своєму. На цей час існує кілька підходів і напрямків, що розкладають нігілізм як теоретичний, політичний, правовий та етичний.

Теоретичний нігілізм заперечує можливість пізнання істини. Політичний нігілізм виступає проти будь-якого суспільного устрою, яким би способом він не був викликаний до життя. Найчастіше він являє собою лише крайній скептицизм, реакцію проти догматизму, беззмістовності якого стала явною. Етичний нігілізм відкидає цінності і норми поведінки. Етичні скептики зазначають, що неможливо виявити у величезному всесвіті будь-які критерії моралі, незалежні від людського досвіду. Ймовірніше протилежне, а саме – що люди схильні бачити в природі свої власні сподівання і приписувати навколишньому світу свої моральні якості. Правовий нігілізм – деформаційний стан правосвідомості особи, або суспільства в цілому, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій.

Перехід від традиційного суспільства до суспільства наступної фази розвитку супроводжується знищенням старих стереотипів, що завжди супроводжується відмовою від колишніх цінностей і як наслідок появою нігілістичних тенденцій в суспільстві. Ще Ф. Ніцше зазначав, що пам'ять потрібно вкоротити або зовсім згладити, інакше минуле стане могильником сьогодення. «Жоден художник ніколи не напише своєї картини, жоден полководець не здобуде перемоги, жоден народ не завоює свободи без того, щоб не забути минуле» [3, с. 165]. Історія людства знає чимало прикладів знищення минулого. Як слушно зазначила Т. В. Константинова, «У період воєнних дій руйнувалися захоплені міста (Карфаген, наприклад, двічі зрівнювали з землею), в періоди революцій руйнувалися символи колишніх політичних режимів, в періоди реформ в першу чергу трансформується те, що виконує функцію зберігання колективної пам'яті. Наприклад, відома календарна реформа французької революції, яка скасувала еру від «Різдва Хрис-

тового». Це була спроба радикального перепрограмування колективної свідомості цілої нації і повного розриву з тисячолітньою культурною традицією. Особливо наочно стирання слідів минулого проявляє себе при перейменування вулиць і міст при зміні політичних режимів» [4]. Але є випадки, коли минуле руйнується для того, щоб дати дорогу новому: «Щоб почати що-небудь дійсно нове, – зазначає М. Еліаде, – потрібно повністю зруйнувати сліди і руїни колишнього циклу» [5, с. 51]. Середньовічні цистерціанці, пуритани Нової Англії XVII в., футуристи XX ст., – всі вони вважали, що для створення нового потрібно надати світу форм, що не мають нічого спільного з історичними традиціями.

В інших випадках, як альтернативний шлях, робляться спроби зруйнувати власні зв'язки з минулим. Традиція в сучасному суспільстві розглядається як гальмо прогресу, бо вона стримує рух вперед, звідси настільки шалене заперечення традицій, що спостерігається в сучасному суспільстві. Навіть Ф. Ніцше змушений був визнати, що «так як ми неодмінно повинні бути продуктами колишніх поколінь, то ми в той же час є продуктами і їх помилок, пристрастей і навіть злочинів, і неможливо зовсім відірватися від цього ланцюга» [3, с. 178].

Тому тактика і стратегія відносин із минулим – це характеристика справжнього і запорука майбутнього. Таким чином, нігілістичне ставлення до минулого виражається в повній відмові від нього, в запереченні традицій, в низькій оцінці його можливостей по реалізації цілей людського життя. Ідеалізація ж минулого пригнічує паростки справжнього і тим самим розриває, спотворює дійсні зв'язки між минулим і майбутнім. Ритуальне відтворення минулого або, навпаки, домінування антикварного ставлення до нього є симптомами віджилого минулого.

Література

1. Сирин С. А. Социальные и философские основания правового нигилизма: дис.... канд. фил. наук : 09.00.11 / Сирин Сергей Анатольевич. – СПб., 1994.
2. Макинтайр А. После добродетели: Исследования теории морали / А. Макинтайр. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2000. – 384 с.
3. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни / Ф. Ницше. Сочинения в 2 т. Т. 1. 1871–1873. – М.: Мысль, 1990. – С.158–230.
4. Константинова Т. В. Модусы нигилизма в культуре транзитивного общества URL: http://www.hses-online.ru/2010/03/24_00_01/25.pdf (дата звернення: 27.03.2018).
5. Eliade M. Myth and Reality. New York, 1963.

Бурлука О. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-0841-4502>

СВОЄРІДНІСТЬ САМООСВІТИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ

Світ сучасної культури мінливий, епізодичний, умовний. Істини, правила, положення, регламенти, що здаються правильними сьогодні, виявляються неповними, незавершеними, подвійними і змінюються вже за час виникнення, більш того у момент застосування в реальному житті визнаються хибними. Зникають покажчики правильності способів поведінки, ухвалення рішень, немає єдиної ідеї, що згуртувала б усіх. Все це породжує невпевненість людини на свідомому і несвідомому рівнях, вона прагне відчутти себе якоюсь мірою захищеною, інтегрованою, цілісною, їй потрібна впорядкованість своєї життєдіяльності. Самоосвіта як один із чинників самовдосконалення здатна допомогти сучасній людині сприймати мінливий світ, створити і зберегти своє власне «Я», свій образ, сприятиме проживанню своєї особистої історії, складанню культури особистості як сукупності сенсів, символів, особових вчинків. В умовах динамічних економічних, соціальних та культурних трансформацій суспільства самоосвіта особистості стає найбільш перспективним видом освітньої діяльності. Рівень, інтенсивність, спрямованість і якість самоосвіти визначають різноманітні здібності, життєву програму, життєвий шлях, культуру життя і життєтворчості особистості.

Історичний досвід становить найважливішу умову розвитку людського суспільства, використання всіх тих корисних навичок, звичаїв, норм поведінки, знань, традицій, які дають можливість краще адаптуватися до умов мінливого середовища. Самоосвіті належить чимала роль у засвоєнні відповідного набору знань, цінностей, символів, ідеалів тощо. Самоосвіта дає людині волю творчості свого життя й свого образу, які він формує сам, адаптуючись до обставин буття, дає можливість їх перебороти і засвоїти найбільший простір культурного буття, щоб розширити можливості виживання. Людина полікультурна і вибирає з усієї культурної скарбниці людства те, що відповідає запитам і умовам її буття. Навіть якщо вона виховувалася в певному типі культури, і свідомо розділяє її нормативи і цінності все одно

вона відкрита не лише наявним формам культури свого суспільства, але і минулому – різноманітності історії, типам знаково-символічних систем, що змінюють одна одну, в усій їхній своєрідності і багатстві. Вона здатна на свободу вибору і культурну творчість свого життя і свого образу. Цей вибір можливий і в напрямку духовного вдосконалення і у вигляді саморуйнації. Л. П. Буєва помічає, що людина може здійснювати вчинки і визначати свій життєвий шлях, не лише коли адаптується до наявних умов, наслідують їх норми і традиції, але і коли організовує життя згідно з обраними цінностями і виробленими переконаннями, не лише коли спирається на свій, але і на чужий досвід [1, с. 12]. Тобто, людина, крім того, що вона продукт конкретно-історичних суспільних стосунків, в той же час є системою, що саморозвивається, самоналагоджується, саморегулюється.

Людина відтворює свою цілісність не лише в контексті раціональності, що традиційно розуміється, але і через особистісне (неявне, нереклексивне) знання, через індивідуальний досвід конкретної особи, що розуміється як невербалізована, нереклексивна форма свідомості і самосвідомості. Потреби людини в самоосвіті не є незмінними, вони змінюються як упродовж історії людства, так і впродовж життя окремої людини. Залежно від базових цінностей, прийнятих в суспільстві, самоосвіта може носити просоціальний або асоціальний, гуманістичний або індивідуалістичний характер, затверджувати одні цінності і заперечувати інші. Таким чином, ціннісна орієнтованість, спрямованість самоосвіти залежить від конкретно-історичних умов, суспільних стосунків, способу життя, типу особистості тощо.

Активний, творчий початок самоосвітньої діяльності найбільшою мірою проявляється в діяльності щодо розвитку наявних форм культури, відповідних способів відношення до дійсності, пов'язаних з ними установок і норм. Застосування інформаційних технологій змінило уявлення про світ і людину, формується нова парадигма культури. Ця парадигма припускає надання людині більшої свободи, орієнтує на відповідальність щодо суспільства, сім'ї і самого себе. Сьогодні самоосвіта особистості неможлива без досвіду орієнтації в комунікативно-інформаційному просторі, без вироблення власної системи організації пізнавальної діяльності, вибору і ефективного застосування засобів інформації, у тому числі і комп'ютера.

У світлі глобальної інформатизації практично усіх сфер діяльності людини актуальною стає здатність особистості до використання «екранної» технології самоосвіти щодо отримання інформації. Ця здатність підвищує конкурентоспроможність, мобільність фахівців, дозволяє постійно розвиватися, підвищувати кваліфікацію. За зауваженням Л. Вишневської: «Само свойство

інформації передполагає її постійне оновлення, а люди вимушені не отримувати її в розумінні і використанні цієї інформації» [4, с. 156]. Володіння комп'ютером стає не лише засобом оптимізації пізнавальної і практичної діяльності, але і міжособового спілкування, соціалізації. За допомогою комп'ютера передбачається вміння вступати в спілкування з компетентними фахівцями, взаємодіяти з людьми, інформаційними потоками, навіть навички групової роботи в середовищі «людина – комп'ютер – людина».

Самоосвітню активність особистості сьогодні забезпечує не лише мотиваційно-смыслову направленість, базова орієнтованість в предметі, методологічна культура, але і її комунікаційний досвід, досвід орієнтації в комунікативно-інформаційному середовищі і практичного використання комп'ютера в самоосвітній діяльності. Використання мережевих технологій дозволяє отримати доступ до великої кількості інформації, полегшує її пошук, надає різні програми і редактори щодо обробки інформації. Такі вміння розширюють можливості самоосвітньої діяльності.

Особливе значення самоосвіти особистості як особливого виду діяльності, її включеність в сучасні інтеграційні процеси обумовлено становленням відкритого суспільства, яке визначає відповідність освіти суті і змісту культури. Використання засобів масової комунікації робить істотний вплив на формування стратегій самоосвіти та ціннісне відношення особистості до самоосвітньої діяльності як способу задоволення потреб в самореалізації і самоідентифікації. Процеси самоосвіти стали основою переосмислення місця і ролі людини в суспільстві, переоцінки інтелектуального, емоційного, творчого потенціалу. Тому мета самоосвіти нам бачиться у формуванні особистості, готової діяти в непередбачуваних умовах, що прагне постійного самовдосконалення, самоствердження і реалізації своїх можливостей. Саме цьому і сприяє самоосвіта, яка розглядається не лише як підготовка людини до певної сфери, галузі праці і конкретної роботи, але і як умова підйому її загальної культури.

Література

1. Буева Л. П. Культура и образование. Проблемы взаимодействия. Материалы круглого стола / Л. П. Буева // Вопросы философии. – 1997. – № 2 – С. 3–37.
2. Бурлука Е. В. Самообразование личности как социально-педагогическая проблема. Монография – Харьков: ЧПИ «Новое слово», 2008. – 180 с.
3. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості в умовах реформування системи освіти в Україні / О. В. Бурлука // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія

права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Харків: Право. – 2015. – № 2 (25). – С. 61–68.

4. Вишневская Л. П., Вишневская Г. В. Самообразование как психолого-педагогическая проблема / Л. П. Вишневская, Г. В. Вишневская // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. Белинского. – 2009. – № 12 (16) – С. 156–158.

Гаряева А. М.

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»,
доцент кафедры права

Муренко Е. Л.

Национальный технический университет
«Харьковский политехнический институт»,
старший преподаватель кафедры права

ЗНАЧЕНИЕ СВОБОДЫ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ

Человек и личность – две категории, взаимосвязанные между собой, но тем не менее имеющие разную трактовку. Человек не рождается личностью, а становится ею, обретая свою личностную индивидуальность в процессе своего существования в социуме. Всякий человек есть личность, но человек – это родовое, общее понятие, а личность – единичное, специфически индивидуальное начало, проявляющееся через родовой тип.

Здесь можно рассматривать проблему в двух аспектах. Первое – человек становится личностью в процессе определения своего места в социуме и второе – выявление в каждой личности своей уникальности, индивидуальности и особенности. Оба подхода имеют право на существование, предполагают и обуславливают друг друга. В понятии личность человек характеризуется как целостное существо в единстве его социально значимых и индивидуально-особенных свойств. Это не только объект общественных отношений, но и субъект, воздействующий на окружающую его действительность, на индивидов, находящихся в его окружении, а в зависимости от мощности личностных черт и харизмы и на исторические процессы.

Каждый человек в процессе его формирования как личности проходит свой определенный и неповторимый путь. Основными компонентами формирования личности являются, на наш взгляд, следующие составляющие –

индивидуальные, генетически заложенные особенности личности; среда в которой он рос и формировался, полученное воспитание и образование, социальные и исторические условия. Так же много зависит от его умений, навыков, объема и качества знаний, привычек и интересов.

В настоящее время огромное воздействие на формирование личности, на ее духовный мир оказывает, так называемая массовая культура. К огромному сожалению, она не способствует развитию высоких нравственных и моральных качеств человека и формированию ярких индивидуальностей, наделенных качествами присущими харизматичной личности. С помощью технических средств массовая культура бесцеремонно вторгается в глубины человеческого сознания, нивелирует веками сложившиеся понятия о нравственности и морали, о таких ценностях, как сострадание, любовь к ближнему, милосердие. Она рассчитана на превращение индивидуальностей в единую, легко управляемую массу живых существ.

Очень важной составляющей в формировании личности является свобода. Понятие «свобода» действительно имеет огромное значение в формировании индивида. Свободу можно рассматривать в нескольких аспектах – свобода цели, свобода выбора, свобода действия. Люди не свободны в выборе объективных условий своей деятельности, однако у них есть свобода воли и свобода действия. Свобода личности всегда связана с развитием общества и с исторической ментальностью государства. Подлинная свобода личности реализуется в развитом обществе тогда, когда каждая отдельная личность согласовывает свои цели с интересами остальных составляющих общество людей.

Основа свободы – это выбор, который всегда связан с интеллектуальным и эмоционально-волевым напряжением человека (бремя выбора). Общество своими нормами и ограничениями определяет диапазон выбора. Этот диапазон зависит и от условий реализации свободы, сложившихся форм общественной деятельности, уровня развития общества и места человека в общественной системе. Свобода – это специфический способ бытия человека, связанный с его способностью выбирать решение и совершать поступок в соответствии со своими целями, интересами, идеалами и оценками, основанными на осознании объективных свойств и отношений вещей, закономерностей окружающего мира.

Моральный выбор – это выбор между различными способами поведения, между теми нормами, которым следует человек, между различными идеалами, к которым он стремится. Во-первых, это выбор между нравственным и безнравственным поведением. Во-вторых, это выбор приоритета между

своими интересами и интересами других людей. В-третьих, это выбор между различными обязательствами, которые приписывает нам нравственное понимание ситуации.

Острая ситуация морального выбора иногда называется моральным конфликтом. Моральный конфликт – это ситуация, когда стремление к одной нравственной ценности разрушает другую, возможно, даже более значимую. При разрешении морального конфликта, когда человек становится перед выбором и не знает, как все-таки принять правильное решение, стоит обратиться к нравственному опыту человечества, к тем вечным ценностям, которые дают нам истинное понимание, что есть добро и зло.

Свобода человека невозможна без такой категории, как ответственность. От свободных действий человека и его морального выбора зависит как дальнейшая жизнь его самого, так и окружающих его людей.

Конечно, ответственность у разных людей неодинакова. Она зависит и от возраста, и от психического состояния, и от того, какое место человек занимает в обществе, например, от профессии. Скажем, за неоказание помощи пострадавшему человеком с медицинским образованием наступает гораздо большая ответственность, чем если лицо не имело такого образования. Еще одним значимым элементом категории «свобода» является понятие долга. Долг – это осознание человеком необходимости исполнения моральных норм, которые соответствуют моральным принципам, существующим в обществе. Человек долга выполняет существующие нормы не по принуждению, а на основе своих убеждений. Долг, конечно, может исполняться человеком и формально. Формальный долг предполагает исполнение своих обязанностей в рамках определенных предписаний. Тогда обязанности выполняются аккуратно, но без участия внутренней заинтересованности и удовольствия от чувства выполненного долга. Зачастую исполнение долга связано с наличием у человека высоких нравственных и моральных качеств. Это требуется в ситуациях, когда эти качества подвергаются постоянной проверке на прочность. Например, долг врача, военного или судьи. Существуют так же обязательства, связанные с личностными отношениями людей в обществе. Так, есть родительский долг заботиться о детях. Есть долг заботиться о больных родственниках. Есть патриотический долг, который выражается в заботе о своей Родине, о ее процветании. Самое главное в моральном долге это не слепое выполнение существующих в обществе норм и требований, а сознательное и добровольное следование им, понимание их смысла и предвидение последствий своих действий. Подводя итог, мы можем определить – свобода есть там, где есть выбор.

И только свобода выбора порождает ответственность личности за принятое решение и поступки, являющиеся его следствием. Свобода, ответственность и моральный выбор – это стороны сознательной деятельности человека. Свобода всегда порождает ответственность, моральную оценку своих поступков. Подлинно свободной личностью может быть только духовно самостоятельный человек, такой человек, который всегда ответственен перед собой и другими людьми за свой выбор.

Литература

1. Блюмкин В. А. Этика и жизнь / В. А. Блюмкин. – М.: Политиздат, 1987. – 111 с.
2. Боголюбов Л. Н. Человек и общество / Л. Н. Боголюбов. – М.: Просвещение, 2001. – 414 с.
3. Головкин Н. А. Мораль: сознание и поведение / Н. А. Головкин. – М.: Наука, 1986. – 208 с.
4. Кучинский С. А. Человек моральный / С. А. Кучинский. – М.: Политиздат, 1987. – 303 с.

Гізімчук О. О.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
асистент кафедри культурології

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0002-6713-3890>

ПОСТАТЬ МИТЦЯ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ НА ПРИКЛАДІ ВИДАТНОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОПЕРНОЇ СПІВАЧКИ СОЛОМІЇ КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ

Протягом ХІХ ст. українська культура, незважаючи на несприятливі умови розвитку, досягла значних успіхів. Талановиті вчені, літератори й митці створили багато класичних творів, що стали вагомим внеском у скарбницю світової духовності. В Україні та далеко за її межами добро відоме ім'я видатної вітчизняної співачки Соломії Крушельницької (1872–1952 рр.), яка в усьому музичному світі кін. ХІХ – 1 пол. ХХ ст. була символом досконалості й неперевершеності. Її незрівняної краси лірико-драматичне сопрано діапазоном майже в три октави – воістину унікальне явище в оперному мистецтві.

Доля цієї жінки викликала й викликає інтерес не тільки у музикознавців та шанувальників оперного мистецтва. Її постать інтригує також і багатьох сучасних художників та письменників. Артистична особистість відомої українки полонила й кіно-митців, які намагаються за допомогою фільмової стрічки повернути до нас образ незабутньої Соломії. Проте, мало хто з них може похвалитися, що їхня праця у науковому, або мистецькому жанрі. Правдиво відтворює творчу індивідуальність Соломії Крушельницької, Тому. Коли мова йде про легендарну співачку, спадають на думку слова Григорія Сквороди «Світ ловив мене і не спіймав».

Ще за життя С. Крушельницька була визнана найвидатнішою співачкою світу. Серед її численних нагород та відзнак, зокрема, звання «Вагнерівська примадонна» ХХ ст. Співати з нею на одній сцені вважали за честь Е. Карузо, Т. Руффо, Ф. Шаляпін. Італійський композитор Дж. Пуччіні подарував співачці свій портрет з написом «Найпрекрасніший і найчарівніший Батерфляй» [1]. Успіх С. Крушельницької на оперних сценах світу був успіхом і визнанням української музики й мистецтва.

У 1891 році Соломія вступила до Львівської консерваторії Галицького музичного товариства, керівництво якої високо оцінило здібності молодої співачки: «Має всі дані, щоб стати окрасою навіть першорядної сцени. Обширної скалі дзвінкий і дуже симпатичний звук її мецо-сопрано, освіта музична, високе почуття краси, принадна зовнішність, сценічна постава, словом, всі прикмети, якими обдарувала її природа, заповідають їй в артистичному світі найкращу будучність» [2, с. 16].

Її учителем був знаменитий тоді у Львові професор Валерій Висоцький, який виховав цілу плеяду відомих українських та польських співаків. Під час навчання у консерваторії відбувся її перший сольний виступ – 13 квітня 1892 р. співачка виконувала головну партію в ораторії Г. Ф. Генделя «Месія».

Ще під час навчання в консерваторії Соломія Крушельницька отримала запрошення від Львівського оперного театру (на той час – польського), проте вона прагнула української опери, якої тоді ще не існувало. Співачка вирішила їхати до Італії, щоб продовжити навчання. На це рішення вплинула знаменита італійська співачка Джемма Беллінчоні, яка в той час гастролювала у м. Львові. Восени 1893 р. С. Крушельницька їде до Італії, де її вчителями стали знамениті Фауста Креспі (спів; підготувала не одну знамениту співачку, вважала Соломію найздібнішою зі своїх учениць) і професор Конті (драматична гра і міміка) [3].

Доброю школою для С. Крушельницької були виступи на концертах, в яких вона співала оперні арії. Так, на концерті музично-драматичної шко-

ли «Л'Армонія» вона проспівала арії з опер «Фауст» Ш. Гуно, «Африканка» Д. Мейєрбера, «Єврейка» Ф. Галеві. Згадуючи про цей період життя Соломії Крушельницької, О. Бандрівська зазначає, що навчаючись в Італії, Соломія розвинула голос у лірико-драматичне сопрано, вирівняне від найнижчих до найвищих тонів. Її голос захоплював силою звуку, дзвінкістю, соковитістю, гнучкістю, досконалою вокальною дикцією, віртуозною технікою, благородним тембром, далекозвучністю, ліризмом і драматизмом [3].

У середині 1890-х рр. розпочались тріумфальні виступи С. Крушельницької. Найпрестижніші театри запрошували співачку, де з нею із великим задоволенням співпрацювали найвидатніші диригенти світу Артуро Тосканіні, Леопольдо Муньйоне, Клефонте Кампані, Ріхард Штраус. Її партнерами по сцені були М. Баттістіні, А. Дідур, О. Мишуга, В. Флоріанський, Є. Носалевич, Я. Решеке та ін. І де б не доводилось виступати, вона завжди відчувала себе українкою і прославляла свій народ, його пісні. З 1894 р. С. Крушельницька виступає в театрах Львова, завойовуючи симпатії глядачів. Особливе місце у творчій діяльності співачки займали концерти, присвячені пам'яті Тараса Шевченка та Івана Франка. Для участі в цих концертах вона часто приїжджала на територію сучасної Західної України.

У 1895 р. відбувся дебют С. Крушельницької на італійській сцені у Кремені в опері «Манон Леско» Дж. Пуччіні. 1904 р. вона рятує від провалу оперу Дж. Пуччіні «Мадам Батерфляй», що стало найбільшою перемогою у музичному світі початку ХХ століття. У 1904–1912 рр., С. Крушельницька гастролювала у містах Португалії, Єгипту, Алжиру, Іспанії, Бразилії, Аргентини. У співачки сформувався дивовижний репертуар з опер «Тангейзер» та «Валькірія» Р. Вагнера, «Африканка», «Гугеноти» і «Роберт-диявол» Дж. Мейєрбера, «Донька кардинала» Ф. Галеві, «Вертер» і «Манон» Дж. Масне, «Джоконда» А. Понк'еллі, «Тоска» Дж. Пуччіні та інших видатних творів. У 1906–1909 рр. виступи в операх Р. Штрауса «Саломея» та «Електра» стали вершиною її слави. Після Першої світової війни співачка займалася камерною концертною діяльністю, пісні виконувала сімома мовами. Здійснила турне Україною, Європою, Америкою. Виступала з концертами у Львові, Тернополі, Стрию, Бережанах, Збаражі, Чернівцях та інших містах Галичини. У 1920 р. С. Крушельницька на вершині слави залишає оперну сцену. Останній її виступ відбувся в неапольському театрі в улюблених операх «Лорелея» і «Лоенгрін».

У 1939 р. співачка залишилася в Україні назавжди, а з 1944 р. завідувала кафедрою сольного співу у Львівській державній консерваторії ім. М. В. Лисенка та вела клас вокалу. У 1951 р. їй було присвоєно почесне звання за-

служеного діяча мистецтв, а у 1952-му – звання професора [1]. Востаннє співала у Львівській філармонії 1949-го, у віці 77 років.

Соломія Амвросіївна Крушельницька померла 16 листопада 1952 року. Її поховано у Львові на Личаківському кладовищі поруч з могилою друга і наставника – Івана Франка. У сучасній українській традиції Соломія Крушельницька входить до переліку найвідоміших жінок України.

Література

1. Соломія Крушельницька – видатна світова співачка // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://artlvivbest.io.ua/s211534/solomiya_krushelnicka – vidatna_svitova_spivachka

2. Соломія Крушельницька (23.09.1872–16.11.1952): Бібліографічний покажчик / Упр. культури Терноп. облдержадміністрації; Терноп. обл. універс. наук. б-ка; Упоряд. Ленчишин А. О.; Передм. «Співачка світової слави» Медведика П. К. – Т.: Підручники і посібники, 2007. – 110 с.

Грицюк В. Є.

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
старший викладач кафедри
соціально-економічних наук
Центру міжнародної освіти

Гудзенко О. Ф.

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
старший викладач кафедри
соціально-економічних наук
Центру міжнародної освіти

ІНТЕГРАЦІЯ КУЛЬТУР І ВИКЛАДАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

Основною рисою розвитку людства в останні десятиліття є глобалізація. Світ об'єднується, підпорядковується загальним законам економіки, освіти, масової культури. Культурне об'єднання або створення єдиної для всього людства цивілізації відбувається шляхом подолання протиріч між національ-

ними культурами, між сталими, сформованими століттями світоглядами людей різних регіонів світу. Через подолання цих протиріч буде створена нова якість – глобальна загальнолюдська культура.

Людство повинно підготуватись до розуміння нових культурних реалій. У зв'язку з цими завданнями зростає роль та значення вищої освіти. Як свідчить світовий і вітчизняний досвід, всебічне, наукове засвоєння глобальної цивілізації неможливо без системного вивчення соціально-економічних наук. Особливу актуальність набуває викладання соціально-економічних дисциплін іноземним громадянам, які здобувають вищу освіту в Україні.

Викладання історії, економічної теорії, географії, культурології в іноземній аудиторії дозволяє: по-перше, донести до студентів-іноземців передові досягнення глобальної світової культури, а по-друге, вивчення цих дисциплін є інструментом конвергенції різних культурних районів Землі. Вищі навчальні заклади стають місцем отримання певної суми знань іноземними громадянами та організаторами діалогу між представниками різних культурних регіонів. Такий діалог повинні організувати викладачі соціально-економічних наук. Мета діалогу – формування у іноземних студентів глобальної культурологічної компетенції.

Вивчення курсу «Основи економіки» сприяє засвоєнню об'єктивних закономірностей економічних систем, економічних законів і принципів їх функціонування. Зміст курсу знайомить іноземного студента з сучасними процесами глобалізації економічного життя суспільства, механізмом світогосподарських зав'язків і шляхами вирішень загальноцивілізаційних проблем людства.

Викладання курсу «Основи права» знайомить іноземних студентів з основними загальнолюдськими, правовими та політологічними цінностями, а саме: принципами демократії, правами і свободами людини (свободою слова, свободою віросповідань, гендерною толерантністю та ін.).

Курс економічної і соціальної географії збагачує знання іноземних студентів щодо географічного положення, можливостей і економічного потенціалу України та її місця у світовому співтоваристві. Це дає можливість зіставити отримані знання з інформацією про свою країну, виявити напрямки міжнародних зав'язків, які об'єднують різні культурні регіони в світову спільноту. Останнім часом набувають актуальності глобальні проблеми людства – військова, екологічна, енергетична, сировинна, продовольча. У процесі вивчення географії у студента має сформуватися усвідомлення необхідності об'єднання зусиль всього людства для вирішення цих завдань, що виходять за рамки окремих культурних районів Землі.

Вивчення історії України та країнознавства дає можливість іноземним студентам усвідомити самобутність української цивілізації, розглянути шляхи та закономірності інтеграції української культури в загальносвітовий простір. На прикладі вивчення історії і культури однієї країни студенти отримують можливість зрозуміти і засвоїти загальні закономірності інтеграції культур.

Таким чином, в процесі викладання соціально-економічних дисциплін представникам різних культурних районів досягається мета – розуміння ними необхідності інтеграції культур в інтересах глобального розвитку людства.

Дробиш А. А.

Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
аспірантка кафедри історії української
музики та музичної фольклористики,
I курс,

науковий керівник – **Гнатюк Л. А.**

Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
виконував обов'язків професора кафедри
історії української музики та музичної
фольклористики

ПОСТАТЬ ЛЕОНІДА ЛІСОВСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Леонід Лісовський (1866–1934) – композитор, піаніст-віртуоз, ансамбліст, диригент, педагог, музичний критик і музикознавець, письменник, редактор музичних творів, перекладач, музично-громадський діяч. Його композиторський доробок складає понад 300 творів: це фортепіанні та вокальні, оркестрові¹, хорові та камерно-ансамблеві опуси, опери². Хорова кантата Л. Лісовського «Слава Україні» 1927 року здобула третю премію на Всеу-

---

¹ Кантату «Іоанн Дамаскін» для соло, ансамблю, хору й оркестру, виконану в Петербурзі колективом І. О. Мельникова і Ф. Ф. Беккера (1897), у пресі відзначено як перший успіх молодого композитора.

² Ідеться про виконання 1901 року одноактної опери «Іменини троянди» у Харкові.

країнському музичному конкурсі. У провідному видавництві країни – П. Юргенсона – видано понад 70 творів митця, у видавництві «А. Федоров і К^о» («Симфонія») – близько 20, низку композицій опубліковано Державним видавництвом України та СРСР. Критичні опуси Л. Лісовського, анотації до нових творів, переклади тощо регулярно з’являються в періодиці Полтави, Тифліса, Харкова, Петербурга (міста, де він жив і працював). Твори композитора часто звучали в концертах ІМРТ (Імператорського Російського Музичного Товариства). Як піаніст і диригент, Л. Лісовський брав активну участь у концертному житті Полтави та Харкова, здійснював гастрольні поїздки містами й селами України зокрема та Російської імперії загалом. Плідною була також його педагогічна праця у музично-освітніх закладах згадуваних міст.

Творчість Л. Лісовського незаслужено забута: більшість його творів залишилися рукописними, вони зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Зрозуміло, що це є перешкодою для їх дослідження та виконання. Попри це, навіть короткий огляд його літературної спадщини (спогади «10 років у Полтаві», «Автобіографія», «Щоденник») та композиторських опусів дає підстави вважати творчі здобутки Л. Лісовського важливими і цінними для української музичної культури. Ідеться передусім про жанрові новації і стильові тенденції творчості митця.

1. Жанрові новації.

– «Русские загадки» (60 музикальних картинок для рояля и голоса, *ad libitum* 2-й голос) – цикл дитячих пісень у супроводі фортепіано. Дитяча тематика стала новим словом у композиторській творчості. Твори для дитячого виконання і сприйняття писали й раніше (цикли Р. Шумана, Ф. Мендельсона, М. Мусоргського, П. Чайковського, К. Дебюссі, М. Равеля, В. Барвінського, Ф. Якименка та ін.), але для українських композиторів це був пошук свого оригінального шляху.

– Дві одноактні опери «Сон старого саду» та «Чудо» є першими в українській музиці серед оперних творів, у яких застосовано принцип наскрізного розвитку.

– Створення «Сатир» та «Мелодекламацій» як творів суто музичного, а не літературного чи театрального жанру.

2. Стильові пошуки.

– Національно визначена музична колористика властива циклу Л. Лісовського «Сім мелодій» для гобоя та фортепіано, серед яких є «Французька», «Італійська», «Російська», «Шотландська», «Єврейська», «Ірландська», «Іспанська». «Східні марення» завдяки характерним інтонаційним зворотам та гармонічному

оформленню є прикладом чітко окресленого національного «образу світу». Серед хороших творів є переклад двох грузинських пісень на мішаний хор, чим підтверджується теза про зацікавленість митця орієнтальною тематикою.

– Л. Лісовський є представником і української, і російської культури, адже його життя і діяльність тісно пов'язані з музичним мистецтвом обох країн. Тож у творах митця помітні жанрово-стильові та інтонаційні ознаки як української, так і російської музики. У творчості Л. Лісовського спостерігаємо зорієнтованість на стильові й жанрові тенденції, властиві російській композиторській школі: дитячий вокальний цикл «60 російських загадок» (музичні малюнки), що відсилають слухача до «Картинок з виставки» М. Мусоргського; звернення Л. Лісовського до російської літератури (кантата «Іоанн Дамаскін» за поемою О. К. Толстого; хори «3 російські народні пісні», «Пам'яті М. В. Гоголя», задум опери «Страшна помста» за М. В. Гоголем, «Отрок» та «Чотири жарти» на вірші О. С. Пушкіна); увага до колориту орієнту (романси «Східні марення», «Арабська пісня»), «На схилах Грузії»), а також до іспанської та італійської тематики («На гондолі», «8 іспанських пісень») тощо.

Новаторські жанрові й стильові експерименти Леоніда Лісовського потребують ґрунтовного наукового осмислення, а творчий внесок композитора у скарбницю української музичної культури – належної оцінки.

Дубровіна І. В.

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського,
кандидат педагогічних наук, молодший
науковий співробітник

ПОСТАТЬ М. І. ВЕРИКІВСЬКОГО ЯК ЗРАЗОК ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ (за фондами НБУВ)

Національна історія та національна культурна пам'ять є спорідненими поняттями. Для нас є цікавим відображення національної історії, а відтак і культурної пам'яті не у фаховому історичному дослідженні, а у творах мистецтва, зокрема і музичного, що зберігаються у фондах НБУВ.

Творчий шлях видатного композитора М. І. Вериківського проходив через складні часи радянського тоталітаризму, за яких звернення митців до дореволюційної історії України визнавалося неактуальним. Тогочасна влада намагалася викреслити історичний досвід із національної свідомості українців. Розуміючи небезпеку такого викреслення, митець намагався їй протистояти,

обираючи образно-тематичною основою творчості тему національної історії. Це засвідчує перелік історичних постатей – прообразів героїв його програмних творів: Г. Сковорода та Ярослав Мудрий (монологи), У. Кармелюк та Назар Стодоля (музика до кінофільмів), Семен Палій (вокально-симфонічна поема), Маруся Богуславка (ораторія), Любина Бондарівна (балет) тощо. На думку І. Гамкала, «за талант, захоплення рідною історією та традиціями рідного українського народу постійно зазнавав переслідувань, цькувань, вульгарної критики. Він пережив розгром українізації 20-х років, репресії 30-х років і 1948-й рік, коли був звинувачений у формалізмі, націоналізмі, замилюванням історичними темами і, звичайно, що не зміг реалізувати багато творчих задумів, не міг повністю розкрити свій талант» [2, с. 40].

Глибока любов до Батьківщини, надзвичайна художня яскравість та національна колоритність музичних образів – такими були риси творчості композитора. Фольклор, звичаї та історичне минуле звучать по-особливому у творах М. Вериківського, який піклувався про музичне виховання молоді. На думку А. Кармазіна, «панорама національно-історических образів, созданных М. Вериковским, содержит весомый образовательно-воспитательный потенциал, особенно в сегменте национально-патриотического воспитания молодежи» [6, с. 91]. За фондами НБУВ декларація Музичного товариства імені М. Леонтовича (опубл. у журналі «Музика», ч. 7–9, 1924 р.) – підтвердження активної громадської діяльності митця, його просвітительської позиції щодо потреби в поширенні музики серед народних мас, бажання підтримати вітчизняне мистецтво [1].

Тісний зв'язок з народною пісню, глибоко правдиве відображення життя, гнівне викриття соціальної несправедливості, думки про історичні постаті в історії України та, нарешті, віра в ясне майбутнє – все це сповнювало і творчість, і життя видатного педагога, композитора, громадського діяча визнанням того, що «пам'ять соціальна є тим реальним механізмом, завдяки якому опосередковується розвиток матеріальної і духовної культури <...> Вона дозволяє схарактеризувати ланки взаємодії спадкоємності предметно-практичної діяльності і спадкоємності культури, притаманні їм обом категоріальні смисли» [7, с. 463].

Досліджуючи праці М. Вериківського, ми ще раз стверджуємося у вагомості їх збереження як зразків музичної україніки, як джерела вітчизняної пам'яті та культури України.

У музичних фондах НБУВ зберігається багато творів М. Вериківського 1 пол. 1920-х рр. Цей період, що збігався з процесами українізації, є найбільш плідним у творчості митця. Творча діяльність М. Вериківського була значною та різноманітною: у ній відчувався синтез вокальної та інструментальної

музики з народною пісню. Важливим принципом його творчості був варіаційний принцип, типовий для народної пісні та української класики (наприклад у обробках пісень, хорах з «Наймички», «Веснянки» тощо).

Грунтовна праця співробітників Відділу музичних фондів НБУВ щодо вивчення вітчизняних мистецьких надбань – видання серії наукових каталогів «З історії музичної спадщини України», зокрема, каталог «Українські нотні видання 1923–1934 у фондах НБУВ (інструментальна музика)» [4]. Серед документів нотної колекції – твори М. Вериківського, які тривалий час перебували під цензурною забороною й тому не могли бути об'єктами дослідження. Так, підготовлений Л. Івченко та О. Вакульчук у 2009 р. нотний каталог «Українські нотні видання 1923–1934» (інструментальна музика) містить: партитуру балету «Весняна казка» – «Веснянка» (№ 176, аранжування для духового оркестру П. Леонтєва, з підписом на титульному аркуші дарувальника, першого завідувача відділу О. Т. Дзбанівського, видано як додаток до журналу «Музика-Масам» № 6, 1929 р.), фрагменти балету «Весняна казка»: танки для фортепіано (№ 177, «Коло», «Зелений шум», «Ягілочка Молода», «Старовинна гра в царівну», опубл. Держ. видавництвом України в 1930 р. накладом у 1000 прим., українською і німецькою мовами) та «Два танці» (№ 179), згадку про «Веснянку» для оркестру народних інструментів в інструментовці В. Комаренка (№ 181, видання нотодрукарні Держвидаву України імені Г. І. Петровського, 1928 р.), описання «Танку» та «Войовничого маршу для фортепіано» (№ 183, відповідно 1923 р. та 1924 р.); «Три прелюди» (№ 182, 1920, 1921, 1923 pp.); «Гуцульський танець» для фортепіано (№ 178), «Шість варіацій для фортепіано» (№ 180).

У каталог «Українські нотні видання 1923–1934 у фондах НБУВ (вокальна музика)» працівники відділу музичних фондів Л. Івченко та І. Бобришевою [5] ввели раритетні видання перлин вокального та хорового мистецтва композитора: «Гімни Св. Терезі» на сл. М. Семенка (№ 75, «В сутінь вечірню», «Я плачу й молюся», «Я до тебе прийду»), «Не знаю де» на слова О. Слюсаренка, «В час шумливого прибою» на слова Г. Чупринки (№ 78), «Ви знаєте як липа шелестить» на сл. П. Тичини (№ 74) та інші твори, видані Музичним товариством імені М. Леонтовича та згодом передані до відділу музичних фондів НБУВ. Під № 83 зазначено партитуру хору з кантати «Радість» (мішаний хор, сл. М. Рильського, 1928 р., видання Київського музичного підприємства з дарчим написом й автографом композитора М. Рильському, датованими 20.02.1930 р.), № 82–4–голосний хор асаpella «1905 рік» (на сл. Олександра Олеса, вид. у 1925 р. Музичним товариством імені М. Леонтовича), № 76 – романс «Дитина порізала пальчик» для голосу

та фортепіано на сл. В. Сосюри, присвячений композитором доньці Ірині. Як зазначає В. Шультіна, майже всі твори митця, що були надруковані з 1920-х років і до останніх публікацій, зберігаються в НБУВ [3, с. 77]. Тираж багатьох видань невеликий (100–1000 прим.), а якість тонкого паперу потребує ретельного збереження. Довоєнна частина творів зберіглася, завдяки тому, що після війни було повернуто вивезені до Київського оперного театру під час окупації твори М. Вериківського.

Сучасні процеси відродження української культури потребують дослідження творчості митців у період тоталітаризму, оскільки спадщина багатьох із них у силу соціально-історичних передумов залишається недостатньо вивченою. Сьогодні вона привертає увагу сучасних дослідників української культури, мистецтвознавців, музикознавців, музикантів-виконавців, педагогів, істориків, етнографів, фольклористів, бібліографів, бібліотекознавців, працівників музеїв, нотних видавництв. Кропітка багаторічна робота бібліотекарів та наукових співробітників Відділу музичного фонду НБУВ – запорука збереження культурної пам'яті багатьох вітчизняних композиторів, опрацювання невідомих широкій аудиторії сторінок їх творчості.

Література

1. Бугаєва О. В. Архівна спадщина Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича: монографія / О. В. Бугаєва; НАН України, Нац. Б-ка України імені В. І. Вернадського; наук. ред. В. М. Даниленко. – Київ, 2011. – 388 с.
2. Гамкало І. Вона відкривала мені нові грані та масштаб таланту М. І. Вериківського / І. Гамкало // Е. Митницький, О. Непосєдова, Леля. – Київ: Прес, 2006. – С. 38–41.
3. До 100 річного ювілею композитора Михайло Іванович Вериківський: погляд з 90-х років / [ред.-упоряд. О. Торба]. – Київ, 1997. – 78 с.
4. Івченко Л. В. Українські нотні видання 1924–1930 років у фондах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського: (інструментальна музика): науковий каталог / Л. В. Івченко, О. А. Вакульчук. – Київ, 2009. – 395 с. – (3 історії музичної спадщини України).
5. Івченко Л. В. Українські нотні видання 1924–1930 років у фондах Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського: (вокальна музика): науковий каталог / Л. В. Івченко, І. В. Бобришева. – Київ, 2012. – 338 с. – (3 історії музичної спадщини України).
6. Кармазин А. А. Роль творческого наследия М. Вериковского в формировании национально-патриотического сознания учеников: актуальные вопросы современного художественного образования / А. А. Кармазин // Естественно-гуманитарные исследования. – № 7 (1). – Краснодар, 2015. – С. 87–93.

Дягилев В. Е.
Харьковский национальный университет
им. В. Н. Каразина,
кандидат исторических наук, доцент,
заведующий кафедрой
социально-экономических наук
Центра международного образования

ИНСТИТУТ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ – АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ДЕТЕРМИНАНТ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Институт высшего образования с момента своего становления всегда был и остается определяющим фактором бытия человеческого общества. Каждый новый социокультурный этап развития актуализирует процессы, происходящие в этой сфере. В периоды качественных изменений в обществе вопросы роли образования существенно возрастают и приобретают особую остроту. Образование во все времена являлось катализатором цивилизационных перемен, превращаясь либо в механизм их ускорения, либо торможения [1, с. 55–56].

Высшее образование в условиях тотальной глобализации приобретает характер определяющего фактора трансформационных изменений общества, предопределяя его будущее. Именно это заставляет пересматривать вопрос о его роли и месте: во-первых, система высшего образования иногда демонстрирует низкую эффективность в новых условиях; во-вторых, все чаще образование вообще и высшее в частности рассматриваются только как средство подготовки высококвалифицированных кадров. Абсолютизация последнего приводит к частичному игнорированию нравственного, ценностно-смыслового наполнения образовательного процесса, акцентируя его направленность на формирование узкопрофессиональных компетентностей.

Высшее образование как социальный институт должен не только готовить человека к будущей профессиональной деятельности, предоставлять возможность овладения необходимым набором специализированных навыков. Оно в современном мире является инструментальной и темпоральной ценностью, дающей возможность полной, творческой, основанной на устойчивой и непротиворечивой системе ценностей, реализации в новом информационном пространстве.

Это в полной мере относится к ситуации в системе высшего образования в современном украинском обществе, переживающем кризис системы ценностей. Главными признаками данного кризиса является разрушение един-

ства между потребностями, интересами и ценностями, а также своеобразное «бегство» в сферу ценностно нейтрального, нивелирование моральных ценностей, игнорирование их не просто как регулятивных норм, но и как аксиологических векторов, определяющих перспективы развития как личности, так и социума.

В украинском обществе сложилась специфическая ситуация: общественное мнение на обыденном уровне признает значимость и первостепенную важность системы ценностей, более того, лица, уполномоченные говорить и действовать от имени общества, это всячески подчеркивают, инициируя различные мероприятия по укреплению общественной морали и борьбе с разного рода аморальными проявлениями в жизни общества. Но парадоксальным является тот факт, что при этом в системе высшего образования игнорируется гуманитаристика как определяющая его составляющая.

Очевидно, что человек, получающий высшее образование в XXI веке, должен не только обладать богатым набором профессиональных знаний, навыков и умений, но и быть личностью с четко определенными ценностными ориентирами. Особенно этот вопрос является актуальным для современного украинского общества, которое остро переживает бифуркацию системы ценностей, ценностную мозаичность, преобладание не критического отношения к ценностным ориентирам глобального мира, проявление нравственного релятивизма, потерю оценочных эталонов мировоззрения, превалирование материальных ценностей над духовными в ценностной иерархии и тому подобное [2]. Современные социокультурные реалии украинского общества актуализируют проблему формирования будущего представителя национальной элиты, не только «вооруженного» профессиональными знаниями высокого уровня, но и адекватно «вписанного» в общественную жизнь, способного индивидуально выстраивать жизненные приоритеты. Будущим специалистам необходимы личностные аксиологические основы, которые бы позволили в полном объеме выполнять и профессиональные обязанности, и при этом быть активными, мировоззренчески самостоятельными, социально ответственными участниками общественных отношений.

В Бухарестском коммюнике «Извлечение максимальной пользы из нашего потенциала: Консолидация Европейского пространства высшего образования» (2013) отмечено: «Европа переживает экономический и финансовый кризис с негативными социальными последствиями. В области высшего образования кризис влияет как на доступность соответствующего финансирования, так и на будущее выпускников. Высшее образование является важной частью решения наших нынешних трудностей. Сильные и прозрачные системы высшего образования создают основу для процветающего интеллектуального общества.

Высшее образование должно быть главной целью наших усилий по преодолению кризиса – теперь более чем когда-либо». В данном документе также подчеркивается необходимость открытости высшего образования как процесса, в котором студенты, наряду с профессиональными знаниями и навыками, развивают интеллектуальную независимость и уверенность в себе, фундаментом чего, безусловно, является устойчивая система ценностей.

Таким образом, только аксиологически-содержательное наполнение высшего образования позволит реализовать его потенциал как решающего фактора успешной трансформации и устойчивого дальнейшего развития украинского общества.

Литература

1. Панина Г. В. Образование как фактор модернизации современного общества / Г. В. Панина // Социология образования. – 2014. – № 5. – С. 55–64.

2. Стасевська О. А. Уманець О. В. Модернізація морально-ціннісних пріоритетів за умов соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства / О. А. Стасевська, О. В. Уманець // Філософія в сучасному світі: Матеріали міського науково-практичного семінару, 17–18 листопада 2017 р. // Ред. кол. Я. В. Тарароєв, А. В. Кіпенський, Л. В. Перевалова [та ін.]. – Харків: «Издательство Точка», 2017. – С. 183–185.

3. Племенюк М. Г. Аксиологический подход в формировании содержания образования в высшей школе / М. Г. Племенюк // Известия Рос. гос. пед. университетаим. А. И. Герцена. – СПб., 2008. – № 11 (68). – С. 60–68.

Зігура Є. А.

Національна музична академія
імені П. І. Чайковського,
аспірантка кафедри теорії та історії
культури, 1 курс,
науковий керівник – **Бровко М. М.**

Національна музична академія
імені П. І. Чайковського,
доктор філософських наук,
професор кафедри суспільних наук

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

За теорією закону єдностей і боротьби протилежностей – їх взаємодія є двигуном розвитку будь-якої живої системи. Саме це явище лежить і в

основі того, що ми називаємо створенням нового продукту у творчості шляхом поєднання традицій різних часів та культурних пластів тих чи інших країн. Закономірно, що результатом такого поєднання традицій є створення принципово нових форм вираження думки, відмінних від вже існуючих, сталих стильових напрямів.

В українському мистецтві в цьому розумінні особливу роль відіграє епоха модерн, після якої в історії культури з'являються такі знакові імена як: Григорій Нарбут, Василь Кричевський, Михайло Бойчук, Михайло Жук, Абрам Маневич та інші. «У художній творчості цих майстрів реалізувалися різні моделі омріяного національного відродження» ... «Переглядаючи мистецьку спадщину, майстри відкрили для себе і для культури загалом естетичні якості пам'яток давнього мистецтва». [1, с. 31]

Майже для усіх творів цього періоду (графічних та незначній кількості живописних) притаманна певна стилізація. Такий підхід відбувається на фоні загальних світових тенденцій у всіх сферах життя людини кінця XIX – початку XX століття. Основою цього є потяг до суб'єктивізму. Це призводить до відмови від реалізму, результатом якого є винайдення власної художньої мови [2, с. 132].

На теренах України у візуальній культурі в цей час розгортається етнічний варіант модерну – український модерн, для якого характерне спрощення саме традиційних, рослинних форм, які за усіма характеристиками відповідають національним орнаментам України. «Стиль модерн і символізм стали вагомим, помітним явищем в українській графіці початку XX ст.; завдяки поширенню через журнали, книжкові видання, мистецтво плаката, графіка змінила культурну атмосферу великих міст і створила новий контекст, що помножило розвиток авангардних напрямів» [3, с. 7]. На думку Д. Антоновича, така ситуація цілком зрозуміла, адже витікає зі звичайного, закономірного розвитку мистецтва кожної цивілізованої країни, яка є вписаною у світовий контекст. Якщо ж країна відокремлює себе від світової еволюції, вона втрачає розвиток як загальний, так і власний у всіх сферах культурного життя. Таким чином, творці тієї чи іншої країни, яка є невід'ємною частиною суцільного культурного розвитку, неодмінно пристосовують загальні тенденції «до свого характеру, до своїх географічних особливостей, до своїх улюблених матеріалів» [4, с. 31].

Тенденції відходу від реалізму ґрунтуються не на відмові від зображення предметно-речового світу, а саме на принципово іншому методі і способах відтворення реальних об'єктів. Що ж стосується інших напрямків у мистецтві цього періоду, таких як фовізм, кубізм, супрематизм, тут зовсім зникає

реальний світ. На зміну йому приходять «чисте мистецтво», де зображується ірреальне, емпіричне, істина, яка пізнана трансцендентним шляхом. У статті «Дегуманізація мистецтва» Ортега-і-Гассет стверджує, що потяг до «чистого мистецтва», тобто спрощення форм візуальної виразності та зміна вектору внутрішнього ідейного розвитку в мистецтві цілком зрозуміла річ, адже «спочатку зображались предмети, потім відчуття, нарешті, ідеї» [5, с. 226].

Мистецтво не є таким, що відокремлене від людини, адже виходить із її свідомості, а отже, проблеми морального стану суспільства, ідеологія та філософія часу, у якому воно перебуває, також лежать в основі зміни форм візуальної виразності. В період першої половини ХХ ст. на перший план виходить ідея саме національного самоусвідомлення. Це дає поштовх не лише до стилізації традицій етнічних орнаментів, але й до вагомої події в розвитку мистецтва України – створення Національної Академії Образотворчого Мистецтва і Архітектури. Почали друкуватись часописи про культуру та мистецтво, створюються державні художні майстерні, а також художні студії, які в свою чергу поклали початок масовій художній самодіяльності [6, с. 170].

Орієнтованість вітчизняних митців на етнічне в рамках української культури із врахуванням загальних стильових віянь початку ХХ ст. виводить українське мистецьке бачення за межі суто власного національного стилю. Таким чином, простежується взаємодія традиційного мислення із новим баченням, що у результаті призводить до створення нових форм виразності, які є відмінними від вже сталих напрямів і стилів.

Література

1. Лагутенко О. А. Нариси з історії української графіки ХХ століття / О. А. Лагутенко. – Київ, 2007. – 167 с.
2. Бабунич Ю. Модернізм і пошуки нових принципів формотворення в українському живописі кінця ХІХ – першої третини ХХ століття / Ю. Бабунич // Вісник Львівської національної академії мистецтв, 2015. – Вип. 26. – С. 128–140.
3. Лагутенко О. А. Українська графіка першої третини ХХ століття: загальноєвропейські тенденції та національні особливості розвитку / О. А. Лагутенко. – Київ: Грані-Т, 2000. – 184 с.
4. Антонович Д. Скорочений курс історії українського мистецтва, ст. 2 / Д. Антонович. – Прага: Укр. Ун-т, 1923. – 340 с.
5. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманізація мистецтва. Естетика. Філософія культури. Искусство. / Х. Ортега-и-Гассет. – М., 1991. – 586 с.
6. Заболотний В. Г. Нариси з історії українського мистецтва / В. Г. Заболотний. – Київ : Мистецтво, 1966. – 669 с.

Кармазін А. О.
старший науковий співробітник
Музею театрального, музичного
та кіномистецтва України,
член Національної спілки композиторів
України

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ М. І. ВЕРИКІВСЬКОГО: ДОСВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

У розвитку будь-якої національної культури важливим питанням є питання історичної спадкоємності, неперервності культурної еволюції. Для України це питання взагалі набуває особливої, навіть виключної ваги – адже розвиток української культури, зокрема і музичної, протягом багатьох років відбувався у вкрай несприятливих соціо-культурних умовах – від руйнацій Запорозької Січі Петром I та Катериною II через Валуєвський та Емський укази до тотальної сталінсько-брежнєвської русифікації.

У таких умовах збереження культурної спадкоємності взагалі стає питанням, майже рівнозначним самостійному існуванню окремої культури українського етносу. Іноземне панування (незалежно від конкретного уточнення) на українських територіях ставило собі за мету позбавити українців реальних можливостей розвитку національних культурних інститутів. За особливо жорстких тоталітарних часів радянської влади однією із складових цієї асиміляторської політики було зосередження творчої уваги діячів літератури та мистецтва на відображенні перш за все сучасних суспільних процесів, фокусування сюжетів творів на ювілеях різних вождів та організацій, досягненнях колективізації та індустріалізації. Як слушно зазначала Л. Архімович, «звернення до дожовтневих сюжетів кваліфікувалося як аполітичне ігнорування сучасності і засуджувалося» [1, с. 133–134].

За такої логіки Михайло Вериківського, головні творчі пріоритети якого знаходилися у XVII–XVIII століттях, а зовсім не після 1917 року, дійсно можна було звинуватити в «аполітичному ігноруванні радянської дійсності», хоча ряд творів «правильного» ідейно-художнього змісту ним теж був написаний. Однак ці композиції з точки зору дня сьогоднішнього ми не можемо вважати окрасою творчої спадщини митця. Митець прекрасно розумів небезпеку руйнування історичної пам'яті, намагаючись в міру можливостей цьому протистояти. Вериківський із самого дитинства був, здається, підведений самим життям до того, щоб саме національна українська історія стала головною образно-тематичною сферою його мистецького доробку. Майбутній композитор народився у літописному волинському Кременці, а його історичні тради-

ції дійсно були унікальними. Як зазначала Н. О. Герасимова-Персидська, «це старовинне мальовниче містечко (а Кременець відомий з 1226 року) було свідком багатьох історичних подій в житті українського народу. Об його мури розбилась у XIII столітті хвиля татарської навали <...> Особливої сили досягали тут народні повстання. З Волинню пов'язані імена Северина Наливайка, Богдана Хмельницького, Семена Палія. Спогади про них збереглися в народних переказах і піснях, на які така багата Волинь. В атмосфері любові до народної пісні зростав і малий Михасько Вериківський. Пісні часто звучали вдома, де їх співали всі – від малого до великого» [4, с. 3–4].

Твори, тематично пов'язані з волинським історико-культурним ареалом, перш за все багатою на події історією волинського регіону, сформували окрему сторінку творчості композитора. За словами Н. Никитюк, «звертаючись до історії Волині, неможливо оминати увагою феномен особливого магнетизму цієї древньої землі <...> Музична культура Волині формувалася на основі найдавніших українських традицій, виконуючи функцію «форпоста» між західною та східною культурами <...> В основі визначальних процесів та явищ музичної культури Волині знаходиться об'єднуюча ідея «соборності» [7, с. 77]. Захоплення народною музикою та сторичними традиціями Волині дійсно мало визначні наслідки у творчості митця. На думку О. Вальчук, «ще з юних літ народна музика Волині стала тим джерелом, з якого майбутній композитор черпав наснагу протягом усього творчого життя» [3, с. 78].

Як писав сам композитор у своєму щоденнику про роботу над оперою «Ольга Смаль» (твір залишився незакінченим): «дію «Ольги» переношу Буковини на Волинь, мою рідну Волинь. Отже не буковинські, а крем'янецькі пісні може доведеться використовувати. І в першу чергу – пісні мами <...> Свої знайомі мені люди будуть мені симпатичніші і допоможуть тепліше себе омузикалити» [6, с. 66].

На думку І. Дубровіної, саме краєзнавство часто допомагає творчій особистості оволодіти значною кількістю вражень та переживань, необхідних для створення нею художнього образу [5, с. 54]. Творча спадщина М. Вериківського є цьому яскравим прикладом.

Краєзнавчо-регіональна тематика цікавила композитора не лише в аспекті Волині, у другій половині 1940-х років предметом його особливої уваги став закарпатський регіон з його не менш різноманітним фольклором: «Історія краю, чарівна краса його природи, різноманітність людських настроїв і почуттів відбилися в піснях надзвичайно глибоко й правдиво. Наче в своєрідному літописі розкривається перед нами в них тяжке минуле Закарпаття. З любов'ю оспівували закарпатці подвиги легендарних народних героїв – опришків (Довбуша, Пинті, Лепія та інших) [2, с. 3]. Закарпатський край, таким

чином, йшов у творчості митця поряд з волинським. А його загальна творча спадщина стала своєрідним мистецько-історичним літописом, а відтак і джерелом збереження історичної спадкоємності та національної пам'яті України.

Література

- 1.Архімович Л. Опера / Л. Б. Архімович // Історія української радянської музики. – Київ: Музична Україна, 1990. – С. 128–144.
- 2.Вальчук О. Народномузична стилістика в композиторській творчості Михайла Вериківського / О. Вальчук // Наукові записки. Серія: мистецтвознавство. – №2 (11). – Тернопіль – Київ: 2003. – С. 78–81.
- 3.Василенко З. І. Закарпатські народні пісні. Передмова. / З. І. Василенко // Збірка. [відповідальний редактор М. М. Гордійчук]. – Київ: Видавництво Академії наук Української РСР, 1962. – С. 3–22.
4. Герасимова-Персидська Н. М. І. Вериківський / Н. О. Герасимова-Персидська. – Київ: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. – 96 с.
5. Дубровіна І. Педагогічні погляди М. Вериківського щодо формування творчої особистості студентів / І. В. Дубровіна // Михайло Вериківський у контексті української музичної культури та освіти (до 120-ї річниці з дня народження. – За заг. ред. Ломаковича А. М. – Кременець: ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2016. – С. 52–57.
- 6.Кармазін А. О. Творча постать М. І. Вериківського у документах та матеріалах Кременецького краєзнавчого музею / А. О. Кармазін // Київське музикознавство. – Київ, 2010. – Вип. 31. – С. 62–70.
- 7.Никитюк Н. Музичні традиції Волині в історико-культурологічному контексті / Н. Никитюк // Київське музикознавство. – Київ, 2006. – Вип. 19. – С. 76–86.

Карчова Ю. І.

Харківська державна академія культури,
кандидат мистецтвознавства, старший
викладач кафедри естрадного
та народного співу,
кафедри майстерності актора
ORCID ID:
[https:// orcid.org/0000-0001-5970-086X](https://orcid.org/0000-0001-5970-086X)

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ В СУЧАСНОМУ НАРОДНОПІСЕННОМУ ВИКОНАВСТВІ УКРАЇНИ

На новому етапі буття із здобуттям незалежності українська художня культура отримала можливість формування повноцінного полілогу зі світовою

культурою, який передбачає опанування новітніх тенденцій та національних традицій. Невипадково тому сучасне українське мистецтво демонструє активне звернення до національних джерел та водночас їх творче перетворення – синтезування. Така новаційна інтерпретація характеризує одне з яскравих явищ національного музичного мистецтва – народнопісенне виконавство, яке сьогодні функціонує в різноманітті індивідуальних творчих утілень та в різноманітних формах синтезування з академічним та естрадним виконавством.

Маючи своєю основою народнопісенну виконавську парадигму – комплекс характерних рис виконавства, виявлених на рівні звукодобування, інтонування, артикуляції, дихання, динаміки, характерних прийомів виконавства, особливої пластики, формування сценічної позиції митця тощо, сучасне народнопісенне виконавство демонструє плюралістичність поєднання народних традицій, джазу, року, естради, новітніх спрямувань масової музики, театру, перформансу тощо. У різноманітних сучасних виконавських утіленнях народнопісенного виконавства відображаються особливості динаміки буття фольклору, його трансформування, потенціал адаптації до зміни сфери функціонування та професіоналізації виконання, а також модифікування таких його характерних рис, як усна природа, анонімність, колективність творення тощо при збереженні статусу концентрованого художнього втілення цінностей та ментальних настанов народу, чинника його консолідації та соборності.

Яскравий зразок співіснування автентичного струменя української масової музичної культури, сконцентрованого в народнопісенному виконавстві, з новітніми електронними тембровими пошуками – творчість Каті Чилі (Катерини Кондратенко). Альбоми «Русалки *in da House*» (1998 р.), «Сон» (2000 р.), «Я – молодая» (2006 р.), сповнені ознаками найдавніших шарів автентичного, народно-академічного та естрадного виконавства, грою вокальних тембрів, екстремальними засобами звукоутворення, а також рисами академічної музики та рок-музики, відбивають прагнення співачки репрезентувати народну пісенність як нерозривну цілісність у просторі та часі, як явище національної культури – результат спадкоємного єднання традицій та новацій.

Синтезування джазу та народнопісенного виконавства – характерна ознака творчості Іванки Червінської, яка на імпрезі «Музика вільних людей» у творчій співдружності з відомим бас-гітаристом І. Закусом представила програму «Коломийки» у джазовій обробці.

Взаємопроникнення народнопісенної виконавської парадигми, джазу та рок-музики – стильова прикмета творчості Марини Юрасової. У концертній програмі «Ukrainian Ethno Fantasy Musik» (з народних пісень, кантів XVII ст.,

авторських творів) співачка демонструє самобутність інтерпретацій народної пісенності, автентичних традицій, поданих крізь призму World Musik, і своєрідність осягнення всього накопиченого духовного досвіду національної спільноти як єдиного, нерозривного культурного простору.

Яскравим прикладом новаційної репрезентації народнопісенного виконавства є ANTONINAproject. У цьому електронному етно-проекті Антоніни Матвієнко а capell'но виконані Ніною Матвієнко народні пісні, записані на платівку в 1970-х рр., оцифровані у супроводі полікультурного інструментального шару, що відбиває тенденції мультикультуралізму та тяжіння до течії World Musik, що сьогодні стає своєрідним мейнстримом в існуванні народнопісенного спадку.

Новаційну репрезентацію народнопісенного виконавства в його автентичному варіанті поєднує з етно-поп-роком, соулом, джазом, роком та електронними звучаннями Іларія (Катерина Прищеп). Синтез естрадного та народнопісенного виконавства в альбомі «Я жива» (2016 р.) має світоглядним стрижнем виконавську позицію співачки – виняткову щирість митця в спілкуванні з аудиторією, «спів душею» та активну соціальну позицію, яка є характерною для сучасних виконавиць народної пісні, як берегинь національних традицій.

Стильовий синтез у творчості Росави (Олени Янчук) утворений поєднанням народнопісенного виконавства, нео-фолку, джазу та поп-музики та зверненням до автентичного інструментарію у супроводі, що надає унікальних тембрових барв новим течіям музичного мистецтва.

Виняткову національну та культурну полістилістичність демонструє творчість Джамали (Сусанни Джамаладінової), основою якої є український, кримсько-татарський фольклор. В альбомі «Подих» (2015 р.) поєднання рис українського народнопісенного, джазового та академічного виконавства, а також ритм-енд-блюзу, соулу й фанку, новітніх стильових тенденцій (даунтемп, драм-енд-бейс тощо) водночас із зверненням до поезій Л. Костенко та М. Цвєтаєвої наочно доводить осмислення сучасними виконавцями народнопісенного виконавства як явища, яке має одвічну природу та актуальність.

При відмінностях виконавської стилістики творчість сучасних українських виконавиць народної пісні має спільні ознаки – тяжіння до стирання кордонів з аудиторією, визнання себе як носія колективного художнього досвіду та водночас активну соціальну позицію. Це доводить звернення співачок до гострих соціальних проблем, прагнення відродити та зберегти найдавніші шари народної пісенності, участь у благодійних акціях та імпрезах тощо.

Різноманіття відбиття рис народнопісенного виконавства у творчості сучасних співачок – виконавиць народної пісні є свідченням актуальності для української культури початку XXI ст. питання щодо шляхів спадкоємності, значення традицій, пошуків шляхів плідного діалогу зі світовою культурою, зокрема її доробком у сфері масової музики, а також щодо відповідальності митця за творчість та збереження національних основ художнього світобачення.

Коваленко І. І.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії,
ORCID ID: [https://orcid.org/
0000-0001-9320-1773](https://orcid.org/0000-0001-9320-1773)

Панаїд Я. І.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
студентка ІПКОЮ, 2 курс, 9 група

ПРО ДЕЯКІ СПЕЦИФІЧНІ РИСИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Становлення та розвиток української правової культури характеризується загальними закономірностями, властивими будь-якій правовій формі, хоча мають і власні особливості, пов'язані з історичними умовами розвитку слов'янської культури взагалі.

Специфіка українського правового устрою визначається не стільки техніко-юридичними та формальними ознаками, скільки глибокими соціальними, культурними, державними началами життя слов'янських народів. На розвиток вітчизняної правової культури вплинула низка факторів. По-перше, самобутність державності у Київській Русі, яка не сприяла процесу елімінації навіть попри довгострокові та активні залучення управлінських та конституційних форм. По-друге, особливі умови економічного прогресу, для якого властиве спирання на колективні форми господарювання (селянську общину, артіль, сільськогосподарський кооператив), що передбачало специфічну трудову етику, взаємодопомогу, трудову демократію, традиції місце-

вого самоуправління. По-третє, формування особливого типу соціального статусу особистості, якому властива перевага колективістських елементів правосвідомості та нечітка диференціація особистості та держави. По-четверте, тісний зв'язок традиційної основи права та держави зі специфікою православної гілки християнства з її акцентами не на мирському життєрозумінні Бога і людини (як у католицизмі) і тим більше не на благословенні користоловства (як у протестантизмі), а на духовному житті людини з відповідними етичними висновками (благочестя тощо).

У правову систему через юридичні тексти потрапляють не тільки різноманітні мовні формули та конструкції, а й найстійкіші та найглибші міфологічні образи та уявлення древніх людей про гармонію і дисгармонію, порушення порядку та його відновлення, про дію та відплату, норму, звичай та наслідки в разі порушення їх, тобто все, що може розглядатися як певний доправовий матеріал, на якому базується в період становлення правова система і з якого складаються юридичні традиції. Наприклад, у давньоруській традиції такі ідеї виражались у категоріях «правда» та «кривда», «суд» і «ряд», «злочин».

Вітчизняна міфологія, язичницька релігія зосереджені переважно на усвідомленні природних явищ і процесів. Слов'янська міфологія мала насамперед аграрно-природний характер, адже давньоруська людина не сприймала і не усвідомлювала достатньо визначено соціальність свого буття, його нормативність, впорядкованість та інші характеристики, що поступово складались у передправовий комплекс. Вона була занурена у природу, натужність, кровнородинні зв'язки та залежності: язичницька релігія, як відомо, була бідна на організаційні, моральні та суспільні ідеали.

У слов'янській міфології відсутній такий важливий для впровадження у життя правових начал символ, як терези, що свідчили про усвідомлення людьми понять міри, співрозмірності діяння та відплату за нього. Водночас слов'янські «правда», «суд» багато в чому близькі до символу «долі», тобто неосяжної, трансцендентної, а не соціальної сили, що передбачала як аграрно-природні події, так і все життя людини, що в свою чергу говорить про слабе усвідомлення слов'янами можливостей їхньої соціальної діяльності, про підкорення її природним та потойбічним силам.

Очевидно, етнос, що усвідомив та переосмислив достатньою мірою всю сукупність передправових образів та уявлень, сюжетів та ідей, більшою мірою підготовлений до сприйняття правових форм та інститутів, ніж народ, що не пройшов цілком цієї стадії соціального та матеріального розвитку, проте вже зіштовхнувся з правовими формами ранньокласового суспільства.

Право та правова культура економічно сполучені з індивідуальною власністю, а духовно та ідеологічно – з усвідомленням людиною її індивідуальності, самостійності, власної сутності. Ці поняття близькі і з точки зору етимології: індивідуальність, самостійність та власність, присвоєння майна (слово «власність» утворене від слова «власний» і означає приналежність індивіду). Колективні форми власності та відповідні їм форми соціальної організації життя – первісний колективізм, певні різновиди общини – на перших етапах становлення і розвитку суспільства протистоять виділенню індивідуальної власності, формуванню людської індивідуальності, а також формуванню повнокровного права, правової системи, яка як раз і являє собою засіб захисту індивіда від свавілля суспільства.

Отже, общинна форма життя була одним з найфундаментальніших факторів розвитку держави Київська Русь, що значно вплинув на її політичне та духовне життя, а також культуру в цілому. Специфіка руської общини полягає в повільному подоланні родових, пережитків, в широких правах общини на всі землі її території, слабкому розвитку приватної власності. Тим не менш, слов'янське право формувалось з орієнтацією на особистість (у межах пануючого класу).

Коновалова І. Ю.

Харківська державна академія культури,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії та історії музики

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0003-0133-1816>

КУЛЬТУРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ А. ВАХНЯНИНА У ДИСКУРСІ НАЦІОНАЛЬНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

В умовах глобально-цивілізаційних процесів сьогодення суттєво загострюється проблема збереження і розвитку української культури як смислової цілісності та осягнення унікальності інтелектуально-духовних надбань етносу, національних мистецьких традицій – змістовної форми внутрішнього зв'язку поколінь та акумуляції ціннісного культурного досвіду.

Суттєво значущим і актуальним аспектом, що й досі залишається відкритим для широкої культурологічної дискусії та утворює самостійну інтелектуальну традицію в історіософії, етнопсихології, мистецтвознавстві є осмислення процесів формування філософії національної ідеї, що має декілька етапів й змістовно-семантичних рівнів (науковий, політичний, лі-

тературний, мистецько-художній) [5, с. 160] та усвідомлюється як теоретична модель українського національного відродження у період першої половини й середини XIX ст.

Вагомими чинниками кристалізації національної ідеї і розвитку традицій національної духовності в реаліях гуманітарної культури цього періоду є: 1) поширення фольклористичного збирацького руху, опанування пам'ятками національної історії, мови, літератури, мистецтва (М. Максимович, Я. Маркевич, І. Котляревський, М. Цертелєв, С. Карпенко і Д. Карпенко); 2) формування культурних організацій (товариств, мистецьких осередків, навчальних закладів, шкіл, бібліотек та університетів) як інформаційних і гуманітарно-культурних центрів знання про національну духовну спадщину (П. Гулак-Артемовський, Г. Квітка, М. Костомаров); 3) ініціювання політичних угруповань та організацій (Кирило-Мефодієвське товариство) [4, с. 103].

Особливу роль у контексті розбудови національної української ідеї, пробудження і утвердження національної самосвідомості, процесів етнічного спрямування [2, с. 13–14], а також формування впливових соціально-політичних і мистецько-культурних осередків у другу половину XIX – початку XX ст. відіграють видатні «пасіонарні» (Л. Гумільов) особистості, які своїм унікальним особистісним досвідом, багатогранною креативною діяльністю збагатили світ української культури, сприяли піднесенню національних духовних здобутків і зумовили процеси національного культурного оновлення.

Деякі з визначних історичних постатей (А. Вахнянин, С. Воробкевич, М. Калачевський, М. Лисенко, В. Матюк, П. та В. Сокальські, Ф. Колєсса) належать до плеяди яскравих музикантів, композиторів і музично-громадських діячів, які творили «ілюзорну» інтонаційну реальність в активному діалозі з інокультурними мистецькими впливами і загальноєвропейськими (зокрема романтичними) художніми традиціями у річищі світового культурного процесу.

Одним з корифеїв і рушіїв української культури і музичного мистецтва XIX ст., ідеологів національного культурного (зокрема гуманітарно-освітнього і мистецько-духовного) відродження, піднесення і ствердження традицій національної духовності в означену добу був галицький композитор, письменник і суспільний діяч Анатоль (Наталь) Вахнянин (1841–1908), громадське і мистецьке самоздійснення якого віддзеркалює складну соціокультурну ситуацію на теренах Галичини у другу половину XIX ст. та висвітлює загострення етнічного питання [1, с. 7–8].

А. Вахнянин репрезентує культуротворчу скерованість життєдіяльності в контексті ідеї національного відродження як талановитий композитор – автор хорових творів, солоспівів та першої у західноукраїнському мистецькому просторі опери («Купало»), послідовник духовно-співочих традицій

Перемишльської хорової школи, письменник («Спомини з життя», «Оповідання і гуморески» тощо), журналіст і редактор періодичних видань, педагог академічних гімназій (Перемишль, Львів), громадський і політичний діяч з блискою європейською гуманітарною (філософський факультет Віденського університету) та духовною (Львівська духовна семінарія) освітою.

Суспільно-політична складова діяльності А. Вахнянина як одного з фундаторів та першого голови товариств «Січ» (1867) і «Просвіта» (1868), організатора політичної організації «Народна Рада» (1885), а також депутата Віденського парламенту (1894–1900) пов'язана з процесами націотворення, політикою українізації та об'єднання оборонників національної ідеї.

Гуманітарно-просвітницький вектор креативної активності, організаторський дар пронизує й мистецьку сферу духовних інтересів універсального українського майстра – засновника і керівника кількох значимих в українському соціокультурному часопросторі музично-творчих об'єднань та музично-освітнянських закладів. За ініціативи А. Вахнянина, як авторитетного музичного діяча свого часу, формуються хорові товариства «Торбан» (1870) і «Боян» (1891), «Спілка півчих та музичних товариств», які відігравали суттєву роль у музично-культурному (зокрема музично-освітнянському і концертному) житті Західного регіону України, сприяли поширенню українських пісенних традицій, розповсюдженню творчості вітчизняних авторів і виконавців [3, с. 44–45]. Квінтесенцією гуманітарної та музично-організаторської діяльності А. Вахнянина, зокрема на шляху становлення української музичної освіти постало створення ним Вищого музично-драматичного інституту ім. М. Лисенка у Львові (1903) – найважливішого центру музичного професіоналізму та Галичини.

Отже, розмаїта за змістом і сферами впливу суспільно-політична, музикотворча, мистецько-організаторська, літературна, а також гуманітарно-просвітницька і педагогічна діяльність А. Вахнянина – одного з фундаторів національної ідеї та ініціаторів процесу національного відродження у вітчизняній історії культури ілюструє аксіологічні орієнтири і смисложиттєві вектори, різноспрямованість духовних інтересів та окреслює ознаки особистісної цілісності і духовного універсалізму.

Література

1. Батенко Т. Анатоль Вахнянин: біля джерел національного відродження / Т. Батенко. – Львів: Кальварія: Каменяр, 1998. – 139 с.
2. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст / О. Забужко. – Київ : Факт, 2006. – 156 с.
3. Загайкевич М. Музичне життя західної України другої половини XIX ст. / М. Загайкевич. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1960. – 190 с. – С. 44–47.

4. Магочій П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // Український історичний журнал. – К., 1991. – № 3. – С. 100–103.

5. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XIII – поч. XIX ст./ Р. Шпорлюк // Україна. Наука і культура. – К., 1991. – Вип 25. – С. 159–164.

Пасмор Н. П.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат педагогічних наук, директор
Наукової бібліотеки
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0001-5347-4005>

БІБЛІОТЕКА ЯК СМИСЛОУТВОРЮЮЧА ДЕТЕРМІНАНТА ДУХОВНОГО ПРОСТОРУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Пам'ять є однією з визначальних характеристик людини як істоти мислячої і чинником існування й еволюції будь-якої культури, у тому числі національної. Звісно, її носіями, тобто тими, хто зберігають духовний досвід багатьох поколінь, забезпечуючи спадковість культури, зв'язок між минулим і майбутнім, є фольклор, писемність, історичні пам'ятки, музеї, архіви тощо. Однак особливе значення для збереження культурної пам'яті народу, без якої не можливий процес самоідентифікації особистості і вкорінення її у суспільство, мають бібліотеки як осередки, де зберігаються опредметнені, об'єктивовані у текстах духовні інтенції народу.

Необхідність і важливість бібліотечної справи усвідомлюється передусім у кризові періоди буття нації і культури, коли їх існування поставлено під сумнів. Одним із таких кризових моментів в історії української культури стало XIX ст., коли з особливою гостротою постала проблема збереження самотності української культури і мови, пробудження національної свідомості українців у контексті загальноєвропейських тенденцій, спрямованих на самовизначення багатьох європейських народів. У цьому зв'язку одним із пріоритетних напрямків культуротворчої діяльності вітчизняної інтелігенції стало заснування і забезпечення функціонування бібліотек як центрів збереження національної самотності і формування національної свідомості. Зокрема, велика роль у заснуванні і поширенні мережі бібліотек на тери-

торії тогочасної України належить товариству «Просвіта» та іншим організаціям і товариствам культурно-просвітницького спрямування.

Поворотним моментом у бутті нашого народу став злам тисячоліть. У нових соціально-політичних реаліях знову загострилася проблема культурно-історичної пам'яті, що було пов'язано з переосмислення певних історичних констант, відродженням духовності українців, формуванням національної ідеї. Бібліотека в такому історичному контексті постає в ролі смислоутворюючої детермінанти культури, яка акумулює духовний досвід багатьох поколінь. Особлива місія покладається на бібліотеку у вищих навчальних закладах, де відбувається формування свідомості молодих людей – майбутніх висококваліфікованих фахівців, громадян держави, які повинні мати розвинуту свідомість, сформовану систему цінностей, почуття самоідентичності, що є фундаментом успішного майбутнього нашого суспільства.

Розвиток бібліотечної справи сьогодні відбувається у специфічних умовах. Перехід до інформаційного і постінформаційного суспільства вимагає створення особливого культурно-інформаційного простору, в якому Інтернет виступає основним «стрижнем» у процесах вироблення, збереження і передачі інформації та знань [1]. Проте слід відзначити, що розвиток інформаційних технологій не зменшує значення бібліотеки як культурно-просвітницького осередку, а стимулює і змушує її адаптуватися до нових соціокультурних умов, тому зміни в інформаційно-комунікаційній, освітній, бібліотечній сфері є незворотними.

Стратегічними програмами інноваційного розвитку бібліотечної діяльності, зокрема університетських бібліотек, є комп'ютеризація й автоматизація всіх процесів. Це стосується і формування електронних ресурсів, забезпечення вільного доступу до пошукових сервісів; використання новітніх засобів обробки потоків наукової і навчальної інформації; створення інформаційних порталів, у тому числі предметних; формування повнотекстових електронних масивів наукової й освітньої інформації, наприклад, створення електронних бібліотек; розробки й використання мультимедійних технологій як основи для розвитку дистанційного навчання; формування інтелектуальних баз даних власної генерації тощо. Інновації відіграють важливу роль у побудові високотехнологічного інформаційного університетського ландшафту як простору отримання знань [2]. Отже, головним завданням університетської бібліотеки нині стає формування адекватної сучасним освітньо-науковим потребам інноваційної інформаційно-комунікаційної інфраструктури ЗВО [2].

Таким чином, без запровадження інноваційних технологій у бібліотечну справу неможливе вирішення проблеми збереження бібліотеки як феномена культури, що виконує важливу культуротворчу функцію. Оновлення системи бібліотечної справи – основа забезпечення ефективності й конкурентоспро-

можності системи національної освіти і діяльності науково-педагогічних працівників.

Інноваційний розвиток бібліотечної справи пов'язаний також із проблемою когнітивізації освітньо-наукової діяльності [2]. Сучасна бібліотека є складовою високотехнологічного, інформаційно-когнітивного, освітнього й наукового простору, в якому стимулюються пізнавальна активність особистості, її здатність до самоосвіти і самовдосконалення, розвиток критичного мислення, формування світогляду. У такому середовищі відбувається накопичення знань і закладаються основи успішного вирішення проблем у різних професійних та життєвих ситуаціях, а також систематизація і структуризація реальності; долаються проблеми, пов'язані з самоідентифікацією особистості в сучасному українському суспільстві.

Література

1. Пасмор Н. П. Бібліотека в електронно-освітньому інформаційному середовищі вищого навчального закладу / Н. П. Пасмор // Новий Колегіум, 2012. – №4. – С. 43–50.
2. Пасмор Н. П. Когнітивізація у бібліотечних процесах інформаційного забезпечення освітньо-наукових потреб. / Н. П. Пасмор, Н. М. Журавель, І. П. Зарвирог // Бібліотека і користувач у сучасному інформаційному середовищі: матеріали наук.-практ. конф., 17 квіт. 2015 р., Харків, 2015. – С. 55–59.

Руснак Ю. М.

Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової,
здобувач кафедри теорії музики
та композиції

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0002-3376-9516>
науковий керівник – **Завгородня Г. Ф.**
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової,
доктор мистецтвознавства, професор
кафедри теорії музики та композиції

ТВОРЧИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ ВНЕСОК Л. Н. ГІНЗБУРГ У МУЗИЧНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНИ

Одеська піаністична школа являє собою багатолітню педагогічну й виконавську традицію, яка увібрала в себе творчу діяльність багатьох видатних

музикантів, піаністів та педагогів. Осяяна іменами визначних музикантів – випускників Одеської консерваторії (нині Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової), одеська піаністична традиція є невід’ємною частиною українського музичного мистецтва. Розвиваючись на базі кращих фортепіанних шкіл свого часу, піаністична школа набула своєрідних ознак, стилістичних рис, властивих її відомим випускникам, серед яких: «легкість і безпосередність мистецького висловлювання, щирість і теплота почуттів, схильність до романтичної музики і безпроблемна піаністична техніка» [2, с. 355].

В час глобалізації важливим є усвідомлення власних традицій, культурної спадщини для подальшого розвитку українського мистецтва. Саме тому дослідження мистецької, педагогічної, виконавчої діяльності яскравої представниці одеської піаністичної школи Л. Н. Гінзбург виглядає актуальним й необхідним. Завдяки спогадам випускників, монографії Н. Ломоносової, відгукам у міській пресі є можливим частково відобразити творчий портрет видатного музиканта, для якого, за власним визначенням, найважливішим у житті було: «...грати, слухати музику, захоплюватись нею, викладати... ділитись своєю любов’ю до мистецтва з публікою, учнями» [3, с. 23].

Л. Н. Гінзбург увібрала в себе педагогічні традиції одеської школи, вона навчалась у К. Левенштейна, а в консерваторії її педагогом була М. Старкова, та московської школи, потрапивши в аспірантурі до класу Г. Нейгауза, який справив на неї «незабутнє, приголомшливе враження» під час першої зустрічі на відкритому уроці в Одеській консерваторії та пізніше, під час навчання та роботи асистенткою в його класі [3, с. 38].

До методичних засад Л. Н. Гінзбург відносяться: палке відношення до виконання музики, як до справи життя, яке вона передавала своїм учням; «принциповий синкретизм педагогічної – артистичної якості в реальності творчих зусиль музиканта»; «підтримування методики постановки рук на чорних клавішах в розвитку клавірно-інструментальної специфіки піаністичної техніки»; схильність до «салонності» як принципу трактування фортепіанної гри, яка була властива самій Л. Н. Гінзбург, на що вказує її учениця Т. Фоміна: «Вона грала завжди просто, вільно, пластично – і ошатно, радісно, навіть якщо це була і драматична, «сурова» бетховенська музика» [4, с. 257].

Л. Н. Гінзбург відмічала необхідним для педагога володіння широким колом знань, загальною культурною ерудицією, яку вона кожен раз демон-

струвала в заняттях з учнями, пригадуючи роботу свого вчителя: «Генріх Густавович проводив уроки виконавства «культурологічної спрямованості», наводячи аналогії музики з іншими видами мистецтв й сферами знань – заради повноти характеристик того чи іншого засобу виконання, звуковидобування, нарешті, концепції художнього цілого» [1, с. 288].

Поряд з педагогічною діяльністю Л. Н. Гінзбург впродовж всього життя йшла виконавська діяльність, яка відбувалась в Україні та поза її межами – в Фінляндії, Німеччині, Франції. Виступаючи в Одеській філармонії, Л. Н. Гінзбург готувала тематичні програми, серед яких «Антологія фортепіанної сонати», вечори, присвячені творам Ф. Ліста, Ф. Шопена, Ф. Шуберта, Л. Бетховена, С. Прокоф'єва, С. Рахманінова та ін. Критики виділяли такі риси виконання Л. Гінзбург: «Органічність та неймовірна свобода володіння інструментом, який у всіх, в тому числі й самих важких для виконання епізодів, не втрачав співучості тону, виразної ясності в донесенні тексту зі всіма задуманими виконавськими нюансами й штрихами» [3, с. 67].

Творча й педагогічна діяльність Л. Н. Гінзбург відбувалась з великим тяжінням й захопленістю музичним мистецтвом рідного краю. Патріотична відданість Батьківщині, жага до відродження та піднесення української культури, фортепіанного мистецтва знаходила своє продовження в творчості її учнів, які розповсюджують школу Л. Н. Гінзбург далеко поза містом й країною, тим самим репрезентуючи українське фортепіанне мистецтво всьому світові. Збереження, ознайомлення молодих поколінь музикантів з творчістю видатних українських музикантів є необхідним й вкрай важливим для розвитку сучасного українського мистецтва.

Література

1. Гінзбург Л. Установки исполнительских школ и воспитание артистизма пианиста / Л. Гинзбург // Музичне мистецтво і культура. Наук. вісник ОНМА ім. А. В. Нежданової. – Одеса, 2000. – Вип. 1. – С. 287–290.
2. Кашкадамова Н. Фортеп'янно-виконавське мистецтво України. Історичні нариси / Н. Кашкадамова. – Львів: КІНПАТРИ ЛТД, 2017. – 616 с.
3. Ломоносова Н. Людмила Гинзбург / Н. Ломоносова. – Одеса: Астропринт, 2006. – 88 с.
4. Фомина Т. О методических принципах педагогической и артистической деятельности заслуженной артистки Украины профессора Л. Н. Гинзбург / Т. Фомина // Музичне мистецтво і культура. Наук. вісник ОНМА ім. А. В. Нежданової. – Одеса: Друкарський дім, 2008. – Вип.9. – С. 254–261.

Савченко Г. С.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0002-9845-0450>

ЛІРИЧНА ДОМІНАНТА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОФЕСІЙНІЙ МУЗИЦІ

У європейській культурі XX та XXI ст. одними з домінуючих є цінності практицизму, утилітаризму, технократизму, які охоплюють не тільки матеріальну, а й духовну сферу, трансформуючи традиційні ціннісні настанови й уявлення, усталені форми культури, звичні зв'язки та залежності. Інструментальне мислення [3], яким часто керується сучасна людина, диктує найбільш адекватні методи та шляхи досягнення результату в динамічному, мобільному, глобалізованому й уніфікованому світі. Ми звикли користуватися здобутками матеріальної культури, які за останні двадцять років до невпізнанності змінили наш світ. Чи залишилось у цьому світі місце для споглядання, самозаглиблення, спілкування з природою, для ніжності й лірики? Відтак постає питання про збереження й функціонування в умовах глобалізації та постінформаційного суспільства традиційних настанов української культури, що зберігаються в її матриці, «генетичному коді», утворюють її специфіку. Відповідь однозначно буде позитивною. На нашу думку, лірична домінанта, споконвіку притаманна українській культурі, актуальна й сьогодні. Свідченням цього є численні твори професійного мистецтва, зокрема музичного, в яких саме ліричний модус світобачення є визначальним в організації художньої цілісності – часо-простору й системи засобів виразності.

Акцентування ліричного модусу світобачення в українській культурі й українському мистецтві зумовлюється низкою чинників, серед яких слід назвати сприятливе природно-географічне середовище, м'який клімат і мальовничу природу, систему архетипів (передусім Матері, особистої свободи, домінування минулого над майбутнім), менталітет українців (який, окрім інших рис, вирізняється інтровертністю, індивідуалізмом, кордоцентризмом, домінуванням емоційно-почуттєвого начала), релігійність (яка зазнавала грубих втручань зовні й перервалася швидше за все внаслідок ідеологічного примусу «згори»), традиційний уклад життя і спосіб життєдіяльності (розмірена праця землероба, що замикає життя людини у коло, обмеженість

спілкування малим гуртом). Самозаглибленість, споглядальність, зосередженість на внутрішньому світові, на власних емоціях і почуттях, проєктування власної активності на себе, намагання жити за покликанням серця, поцінування міцних стосунків малого кола близьких людей (родина, друзі, приятелі) завжди характеризували українців.

Лірична домінанта пронизує українську професійну музику другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Вона виявляється у стійкому тяжінні до романтичної та пізньоромантичної традиції в творчості багатьох композиторів, навіть тих, хто заявив про себе як яскравий авангардист, або тих, хто активно шукав шляхи оновлення музичної мови (В. С. Бібік, В. В. Сильвестров, Є. Ф. Станкович та багато ін.). Відповідно, у вільному оперуванні системою конструктивних (композиційних, драматургічних, тематичних) засобів, що склалися у добу романтизму (одночастинна композиція, в якій стисло згорнутий симфонічний цикл, поемні принципи, інтонаційна фабула, система лейтмотивів, жанрово-образна трансформація тематизму, використання драматургії кола, спіралі, досягнення мети) в умовах сучасної музичної мови. Домінування ліричного начала простежується й на рівні жанрової системи української музики. Так, в її активному шарі актуальними залишаються традиційні жанри, відзначені антропоцентристською спрямованістю. Це передусім симфонія, опера, концерт. При цьому знаком їх ліризації є використання жанрового варіанта, що немовби «зменшує», «камернізує», «ліризує» інваріант (моно-опера, камерна симфонія та ін.) з метою підкреслення індивідуально-особистісного (ліричного) начала. Прикладом можуть бути камерні симфонії Є. Ф. Станковича та опери «Самотність», «Листи кохання», «Монологи Джульєтти» В. С. Губаренка. Під знаком лірики розгортаються також і «великі» симфонії, при цьому композитори іноді додають програмне уточнення («Sinfonia Larga», «Lirica» Є. Ф. Станковича). Концерт же є виявом індивідуальної творчої активності музиканта-віртуоза (оркестру/ансамблю), що прагне до вільного музикування як незацікавленої діяльності. В ньому особистість органічно виявляє себе через гру як домінантний тип висловлювання, яка завжди поєднувалась із широко трактованою лірикою, що в сучасній музиці може охоплювати медитативні, просвітлені, покаянні, споглядальні, філософські образи (концерти М. М. Скорика, В. М. Золотухіна, В. М. Птушкіна тощо). Тяжіння до ліричного типу висловлювання (від імені «Я» і для «Я») простежується на рівні стилістики багатьох творів в оперуванні тематизмом, що має свій генезис у глибинних шарах українського фольклору, синтезує ліричні інтонації інструментального й вокального походження.

Таким чином, в умовах технократизму сучасного світу українські композитори не відмовляються від глибоко психологічних образів, від звернення до внутрішнього духовного світу людини, до розкриття трагічних конфліктів людського буття. Навпаки, контекст постсучасності загострює проблеми духовності. Із цим пов'язаний інтерес композиторів до релігійних жанрів, звернення до канонічних текстів православної та католицької традиції («Отче наш» В. В. Сильвестрова, *Salve Regina* В. М. Птушкіна, Псалми Є. Ф. Станковича тощо).

Зберігається в українській музиці й традиційне тлумачення музичного мистецтва як такого, що йде від «серця до серця», як осмисленого інтонування, що має спричинити емоційний (а не тільки інтелектуальний) вплив на реципієнта. Музика – це ліричний в широкому розумінні вид мистецтва. Наведемо думку Н. О. Герасимової-Персидської щодо творчості В. В. Сильвестрова: «Музика Сильвестрова чудова тим, що вона може нас супроводжувати. А супроводжувати нас здатна тільки та музика, котру можна навіть наспівати, тому що вона володіє не тільки мелодією, а й інтонацією. Найбільш радикальна, найбільш спрямована музика наших днів (яку ми в жодному разі не заперечуємо!) звернена до ідей і концепцій величезного масштабу. Для інтонації там просто не залишається місця. Це інший світ. ... Однак інтонації там немає, її там просто не може бути. Тому що інтонація – це щось близьке. А те – далеко. У музиці Сильвестрова є інтонація, причому вона виявляється в тій сфері, яку не можливо не любити» [1, с. 6].

Таким чином, лірична домінанта є одним із полюсів тяжіння в сучасній українській професійній музиці. В умовах культури постсучасності вона породжує культурні смисли й форми, які сприяють тяглоті національної музичної традиції. Адже професійна музика XIX ст. майже цілком і повністю розгорталась під знаком домінування ліричного способу мислення й висловлювання, що зумовило тяжіння українських композиторів передусім до вокальних (сольних і хорових) жанрів, інтерес до народної пісні й жанру обробки, опертя на пісенну стилістику навіть в інструментальних жанрах, органічний розвиток малих жанрів (вокальних та інструментальних), породило національний варіант опери як лірико-комічної музично-драматичної вистави, деякою мірою загальмувало розвиток інструменталізму, який спирається на конструктивність мислення. Можна припустити, що романтизм, де ліричний модус світобачення є визначальним, після завершення епохи романтизму нікуди не зникав з української культури, а співіснував із іншими стильовими напрямками, дискретно виявляючи себе, і розгорнувся з новою силою у другій половині XX ст., породивши потужну лінію неоромантизму.

Лірична домінанта є свідченням того, що в українській культурі виявляється цінність внутрішнього світу, яка притаманна європейській культурі і, на думку сучасних дослідників цієї проблеми, є елементом європейської ідентичності [2; 4].

Література

1. Герасимова-Персидська Н. О. Передмова / Н. О. Герасимова-Персидська // Валентин Сильвестров. Дочекайся музики. Лекції – бесіди. – К.: Дух і літера, 2011 – С. 4–13.
2. Савченко Г. С. Європа / Україна: цінність внутрішнього світу (деякі паралелі) / Г. С. Савченко // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матер. V всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю: у 2-х частинах. – Дніпро, 2015. – ч. 2. – С. 162–165.
3. Тейлор Ч. Етика автентичності / Ч. Тейлор. – К.: Дух і Літера, 2013. – 128 с.
4. Фляш К. Цінність внутрішнього світу (Innerlichkeit) / К. Фляш // Культурні цінності Європи. – К.: Дух і Літера, 2014. – С. 227–247.

Середа О. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри історії держави і права
України та зарубіжних країн

ORCID ID:

<https://orcid.org/0000-0003-3018-0789>

ПРИНЦИП СВОБОДИ СОВІСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ПРАВОВИЙ ТА БОГОСЛОВСЬКИЙ АСПЕКТИ

Принцип свободи совісті – одна з найбільш вживаних формул сучасного суспільства. Вона проникає у всі сторони суспільного життя, слідує за людиною. Цей принцип вже став аксіомою для вільного формування особистості людини, дав їй свободу світоглядного і морального розвитку на власний розсуд і за власним переконанням. На сьогодні цей принцип має глобальний характер та належить до загальнолюдських цінностей.

Історико-правові витоки свободи совісті сягають часів Реформації. Згідно з поглядами М. Лютера, свобода совісті тлумачилася як право вірити по

совісті, вести спосіб життя, продиктований вірою. Відтак суспільство в стані свободи совісті перебуває вже майже чотири століття. Протягом цього періоду принцип зазнав низку трансформацій: від тези звільнення від рабства канонів, відкриваючи індивідуальний шлях людини до розуміння Бога, глибин її душі та навколишнього світу, до – загальнолюдської цінності та надбання людства. Самостійне тлумачення таких духовних догм і сприйняття викликів сучасного життя скерувало людство на шлях війн, конфліктів, а також – примирення; розробку міжнародних принципів і концепції загальнолюдських цінностей і верховенства права.

Принцип свободи совісті широко закріплений в міжнародних документах, Конституції та законодавстві України. Він став інструментом міжконфесійного діалогу та співжиття у полірелігійному світі. Так Європейський Суд з прав людини підкреслює «абсолютність свободи совісті», поряд зі свободою думки, слова та релігії. Міжнародне співтовариство розуміє під свободою совісті – свободу на внутрішні переконання людини, свободу її особистості, свободу віровизнання і віросповідання. Разом з тим вказує на невтручання держави у їх формування та прояв.

В національному законодавстві право свободи совісті та віросповідання гарантують ст.ст. 24, 34 Конституції України, ст.ст. 3, 4 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». За загальним правилом свобода совісті включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

За такого підходу принцип свободи совісті спонукає людей до терпимості і толерантності в соціумі. Однак має й іншу негативну сторону для духовного розвитку особистості.

Моральний зміст особистості формується у цій свободі, довільно, залежно від комбінацій різного життєвого досвіду, обставин сімейного життя, взаємин з державою. В такій обстановці і інтеграції в світ без знання морального закону чи браку уваги бере початок ліберальна совість. Ще 1942 р. митрополит А. Шептицький пророко розкрив її природу з точки зору християнського богослов'я та права.

На його переконання, людина, слідуючи ліберальній совісті, маючи самостійну волю, формує власне єство, будучи переконаною у його нормальності та унікальності. Вона набуває такої особистості несвідомо ціною власної душі. Митрополит пояснював: «Буває, що від дитинства привиклося думати

про релігійні правди і обов'язки не так, як вимагає віра і як учить Церква, але так як люди цього світу думають і говорять про справи релігії». З великим смутком він описав внутрішній стан людини, враженої ліберальною совістю: «Такий чоловік перевертає моральний порядок. Замість судити про свої бажання по приписам совісті, судить про обов'язки совісті по приписам своїх бажань... приписує Всевишньому давання такої свободи» [1, с. 231–232]. У своїй «праведній» самовпевненості людина не усвідомлює порушення природного закону моралі, часто через незнання або у силу помилкового тлумачення. Андрей Шептицький порівнює такий «щирий» стан людини «софістикою злочину», а саме явище називає психічним недугом [1, с. 237].

Саме ліберальна совість, керована егоїзмом та іншими пристрастями, є джерелом сучасних конфліктів, і не лише релігійних, а й світоглядних (наприклад, питання гендерної політики чи рух ЛГБТ-спільнот). Цей процес при цьому відбувається в рамках концепції прав та свобод людини.

Щодо такого поєднання Андрей Шептицький пророчо розкрив духовну природу цього процесу: «Коли усунулось Божий закон, що ж на його місці поставити? Не лишається нічого іншого як воля людей. Ту волю треба так представити і прикрасити, щоб вона виглядала як закон. Та воля людей буде тому спільним, загальним судом про мораль, або загальною, природною совістю цілої суспільності... суспільна совість складається з суми поодиноких совістей людей. Така публічна опінія з дня на день змінюється. Звідси сучасна множинність законів, які узаконюють соціальні хвороби та пристрасті людей, заради їх примирення. Однак поза увагою джерело проблеми – свобода совісті і незнання морального Божого закону, або самовпевненість у його знанні» [1, с. 234–235].

Отже, принцип свободи совісті відіграє роль тимчасового «запобіжника» у світі з протилежними інтересами, зводить людину до формування власного морального закону. Тому не вирішує питання конфліктів чи духовної культури, а навпаки в дусі толерантності і терпимості сприяє плюралізму ліберальної совісті в рамках верховенства права та законності. Однак саме тлумачення верховенства права стає довільним, а поняття справедливості – відносним.

Література

1. Декрет митр. Андрея Шептицького № 14 «Про ліберальну совість», 30 квітня 1942 р. // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і мітеріали. – Т. II. Церква і суспільне питання. – Кн.1. Пастирське вчення та діяльність. – С. 227–242.

Сердюк О. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0003-2684-8467>

УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕЛІГЕНТ ХІХ СТОЛІТТЯ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ

Як слушно зауважила у своєму дисертаційному дослідженні щодо просвітницької діяльності інтелігенції на Слобожанщині в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Наталя Фрадкіна, «у сучасному філософському дискурсі немає одностайної думки щодо походження поняття «інтелігенція» та щодо його смислового наповнення» [5, с. 4]. Якщо ж звернутися до його визначення у філософському енциклопедичному словнику, то визначені там властивості постаті інтелігента – «притаманна людині духовна, розумна властивість, у вузькому сенсі – здатність швидко знаходити вихід, рішення в неабияких умовах, вірно і швидко виділяти головне у стані речей або процесі, гнучкість розуму, вміння пристосовуватись, розумова допитливість, здібність до швидкого мислення та висновку» [5, с. 4], – виглядають швидше за все як складові узагальненого ідеального портрету інтелігента, який, на жаль, далеко не завжди віддзеркалює реалії життя.

Як зазначає Фрадкіна стосовно української інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст., «формування її свідомості, з притаманною українській духовній традиції культурою «серця», проходило під впливом ідей свободи та національного самовизначення. Ідеї самопожертви, некорисливості, аскетичного самообмеження, служіння моральним цінностям були домінантами в її громадській та просвітницькій діяльності» [5, с. 4]. Проте, тут автором висвітлена тільки одна – позитивна «сторона медалі». Не випадково, у статті «Український виховний ідеал» релігійний діяч і науковець Іван Шевців намагався визначити те коло проблем, які й досі не змогла розв'язати українська інтелігенція: «Де причина наших невдач? Не в інтелекті, бо ми маємо особливий нахил до синтетичного мислення (розумування й науки), ані в наших емоціях-почуттях, бо ми, хоч чуттєві, але морально здорові й розважні. Причиною нашої неволі є Хиби Волі: нерішучість, інертність, а зокрема Егоїзм, індивідуалізм, замкненість у колі вузьких особистих інтересів, нехтування інтересами суспільними, це хуторянство («моя хата з краю»), амбіціонерство, нахил

до незгоди і зрадництва. З огляду на повищі психічні властивості й хиби українського характеру наше завдання – виховати людину Вольову, Характерну, яка знає чого вона хоче, яка має перед собою певну мету, з якою вона пов’язує ціле своє життя, для якої вона живе, бореться і, як треба, гине» [4].

Як це не парадоксально, саме індивідуалізм став основою і тих досягнень, і тих прорахунків та невдач, які супроводжували діяльність українських інтелігентів насамперед у ХІХ ст. З індивідуалізмом, як видається, пов’язані яскраві прояви універсалізму в культурній діяльності цілого ряду українських інтелігентів. Бажання на власний розсуд, покладаючись лише на власні сили (які, як виявлялося, не були невичерпними), вирішувати широке коло амбітних культурних завдань, зумовлювалось нерідко як суб’єктивними, так і об’єктивними чинниками. До останніх можна віднести відсутність як порозуміння навколо сутності й актуальності цих завдань, так і реальної практичної підтримки, а часом і наявності протидії щодо їх вирішення не тільки з боку влади, а й своїх колег. Яскравим прикладом цього є розмаїта культуротворча діяльність Василя Каразіна і ті проблеми, які йому доводилося долати часом самотужки, навіть під час реалізації ідеї створення харківського університету.

Також показовими виглядають зусилля Семена Гулака-Артемовського щодо створення по суті першої української опери, де він бере на себе функції і лібретиста, і композитора, і навіть виконавця однієї з головних партій опери. Дуже часто в такий спосіб доводиться діяти й іншим фундаторам українського театру в ті часи. Згадаємо Марка Кропивницького, який вимушений був одночасно виконувати обов’язки художнього керівника трупи, «менеджера», драматурга, режисера і актора.

Не менш симптоматичною для цієї епохи виглядає культуротворча діяльність Петра Ніщинського та його учня – Миколи Аркаса. Якщо перший докладав зусиль у творенні того ж українського театру як драматург, композитор, перекладач давньогрецьких текстів, то другий – як лібретист і композитор першої опери на основі шевченківського поетичного тексту «Катерина».

Зрештою, їх культуротворча діяльність часом виглядає невичерпною за своїм різноманіттям, якщо згадати, що С. Гулак-Артемовський виявив у собі талант художника-мініатюриста й лікаря, П. Ніщинський здобув ступінь магістра наук за дисертацію на тему «Про ересі та розколи в Російській церкві», брав участь у складанні російсько-українського словника, а М. Аркас став істориком, фольклористом і природознавцем, а також очолював діяльність миколаївської «Просвіти» протягом 1907–1909 рр., побудував і утримував школи з українською мовою викладання у селах Христофорові та Богданівці.

Намагаючись позначити масштаб культуротворення українських інтелігентів цієї епохи, зокрема, ще одного українського діяча – Івана Франка, Микола Легкий справедливо вказує на «паннауковий універсалізм Франка-вченого» [3, с. 22], а його літературну творчість порівнює із своєю «художньою ноосферою» [3, с. 20]. Отже, інтелектуалізація української культури, що базувалася на універсалізмі, стає відчутною тенденцією, особливо у другій половині XIX ст.

Однак, не усі прояви універсалізму сприймалися і сприймаються українськими дослідниками в позитивному контексті. Так, Дмитро Донцов, називав «хуторянським «універсалізмом» інтелектуалізм, «що привів нашу національну думку до квієтизму, допровадив її до зречення власного національного ідеалу, до свого роду «універсалізму», в якому без останку гинуло всяке національне почуття» [2]. «Пасткою на шляху до викристалізування ідеї української окремішності» вважає Ігор Гирич «православний універсалізм», що «породив фантом спільної інтелігенції для Росії та України і спільної письмової культури XVIII – XIX ст.» [1, с. 6].

Проте, подібні міркування свідчать про переведення дискусії стосовно універсалізму в ідеологічну площину, що набуває більшої гостроти вже в наступну добу, позначену процесами глобалізації.

У XIX ст., незважаючи на відчутні ознаки літературоцентризму, ми, зрештою, маємо справу з неопросвітницьким універсалізмом, що сполучався з гуманізмом і сцієнтизмом.

Література

1. Гирич І. Історія України нового часу в сучасній шкільній освіті / І. Гирич – Київ : ВД «Стилос», 2009. – 64 с.

2. Донцов Д. Хуторянський «універсалізм» [Електронний ресурс] / Д. Донцов – 2018. – Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Publ/Dontsov/Nacionalizm/UkrajinskeProvansalstvo/XutorjanskyjUniversalizm.html>

3. Легкий М. «Апостолові праці»: універсалізм франкового генія / М. Легкий. // Українське літературознавство. – 2014. – Вип. 78. – С. 15–24.

4. Панкевич Г. Петро Ніщинський – композитор, педагог, перекладач (до 175-річчя від дня уродин) [Електронний ресурс] / Галина Панкевич – 2018. – Режим доступу : <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/slovo/2007/481-nischynsky.html>

5. Фрадкіна Н. В. Просвітницька діяльність інтелігенції на Слобожанщині в кінці XIX – на початку XX століття як феномен культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 09.00.12. – українознавство (філософські науки) / Н. В. Фрадкіна – Харків, 2007. – 13 с.

Стасевська О. А.
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0003-1415-7984>

КОНЦЕПТ «ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ» В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна сьогодні являє собою суспільство, що трансформується, тобто переживає якісні, базові зміни. В науковому обігу використовують три основні поняття, якими позначають процеси, пов'язані з суттєвими суспільними перетвореннями: «модернізація» – процес осучаснення суспільства; «транзит» – процес переходу від одного його стану до принципово іншого; «трансформація» – суттєві зміни, але з невизначеним вектором [1]. Отже, «трансформація», на відміну від «модернізації» та «транзиту», відображає соціальні процеси, що відбуваються в країнах, які розвиваються та здійснюють перехід від соціальної системи, що визнається помилковою або застарілою та яка вже втратила попередню структуру та значущість, але нову ще не набула [2, с. 33]. Таким чином, трансформація українського суспільства означає динамічний перехід-розвиток, що має декларовану мету і декларований вектор, протягом якого досить чітко виявляються такі характеристики: неусталеність, нерівномірність процесів, які відбуваються в суспільстві; тимчасовий стан самого суспільства, оскільки первинно передбачається перехід до якісно нового етапу розвитку; підвищений рівень інноваційності; незворотність змін, оскільки навіть за умов їх негативного результату абсолютного повернення до попереднього етапу стає неможливим.

Трансформаційні процеси мають низку рис та ознак, які можна згрупувати в такі блоки: високий рівень гетерогенності культури суспільства, яка виявляється в існуванні чисельних субкультур; плюралізм культури, який зумовлює ситуацію вибору між різними системами цінностей та ціннісних орієнтирів (іноді протилежних і суперечливих); амбівалентність, що супроводжується одночасним підтриманням різновекторних цінностей; конфліктність як відсутність абсолютного консенсусу в суспільстві; криза ідентичності; активізація міфотворчості; активне формування моделей особистісної поведінки на основі життєвого досвіду, який закарбований в історичній пам'яті.

В умовах трансформації, що триває в нашому суспільстві, суттєво підвищилася зацікавленість меморіальною тематикою, що зумовлено необхідністю знайти точку опори, пошуком у минулому підтвердження правильності обраного шляху. Процес конструювання історичної пам'яті є не просто способом подолання духовної кризи й розірваності соціокультурної спадковості, а й виявляється важливим фактором соціальної трансформації суспільства, надаючи соціально-культурним змінам власний специфічний вектор спрямованості, національно-культурну забарвленість.

В стабільні періоди суспільного розвитку історична пам'ять постає одним з найважливіших ресурсів, який формує певний духовний простір та уніфікує суспільство через домінування якоїсь однієї ключової тенденції розуміння, інтерпретації та використання минулого. Проте, в періоди соціальних змін роль і значення історичної пам'яті змінюється, що пояснюється руйнацією цілісності та ієрархічності системи цінностей перехідних періодів історії, втратою звиклих ціннісних смислів.

В останні десятиліття поняття «історична пам'ять» стало предметом міждисциплінарних досліджень, в яких воно розглядається, з одного боку, як один з головних засобів передачі досвіду та відомостей про минуле, а з іншого, – як найважливіша складова ідентифікації окремої людини й фактор, що забезпечує ідентифікацію національних, етнічних, політичних, соціальних груп та формує почуття єдності. Зафіксовані історичною пам'яттю образи подій в формі різних культурних стереотипів, символів, міфів виступають як інтерпретаційні моделі, що дозволяють окремій людині і соціальній групі орієнтуватися в конкретних ситуаціях.

«Історична пам'ять» – складний феномен, який пов'язаний не тільки зі збереженням знань про попередній історичний досвід. Це й спроможність його активного освоєння в реальній дійсності. До головних функцій історичної пам'яті належать такі: інформаційна, що означає акумуляцію і трансляцію соціально значущої для суспільства інформації; ідентифікаційна, яка дозволяє суспільству виявити зміст спільного минулого і на основі цього зробити осмисленим реальне буття та намітити вектори поступу надалі; організаційна, яка відповідає за структурування соціуму, надає відчуття непереривності часу; світоглядна, завдяки якій теоретично осмислюються уявлення про соціальний досвід; ціннісно-орієнтовна, яка актуалізує й транслює ціннісні смисли, формує ціннісні орієнтири, вмотивовує діяльність людей. Таким чином, її можна уявити як духовний стрижень, своєрідний «національно-культурний генетичний код» потенціалу суспільства.

Історична пам'ять, як нелінійне та нестатичне явище, часто видозмінюється: історія знає безліч прикладів «актуалізації минулого» з метою його переосмислення [3]. Значні історичні події, накопичення та осмислення

нового досвіду народжують зміни суспільної свідомості й переоцінку минулого. Так в процесі конструювання історичної пам'яті відбувається постійний відбір подій, фактів, історичних постатей, тобто постійно визначається те, що треба пам'ятати, що забути, а що піддати реінтерпретації. В умовах трансформації українського суспільства історична пам'ять, взагалі ставлення до минулого, перебуває під постійним політичним тиском, перебуває у «зоні метафоричного моделювання і нестримної міфологізації» [4 с.11]. Історична пам'ять як багатомірний феномен культури пов'язана з осмисленням реального або уявного історичного досвіду, але одночасно вона може виступати як засіб політичних маніпуляцій суспільною свідомістю. Оскільки за своєю суттю історична пам'ять емоційно-особистісно забарвлена й здатна до міфологізації, це зумовлює можливість її деформацій відповідно цілеспрямованим зусиллям зацікавлених політичних сил: перебільшується або нівелюється роль певних історичних постатей, спотворюються або «забуваються» певні історичні події.

Одна з найважливіших проблем, вирішення якої набуває все більшої актуальності в Україні, стосується наукового вивчення минулого. Критичне сприйняття історичної пам'яті безперечно є завданням історичної науки, яка має спеціальний інструментарій проникнення в глибини минулого та відтворення його цілісної картини за критеріями істинності. Історична наука володіє привілеєм розширювати колективну пам'ять за межі реальних спогадів, підправляти її, критикувати, навіть викривати її перекручення, унеможливити створення та використання історичних міфів для вирішення політичних проблем. Для суспільства, що перебуває в умовах трансформації, завжди існує небезпека упередженого перегляду змісту історичної пам'яті, пристосування її під тимчасові політичні інтереси. Політична та ідеологічна боротьба нерідко виявляється як суперництво різних версій історичної пам'яті. Зміст та смислове наповнення знань про минуле часто залежить від суб'єктивних аспектів, конструюється в сьогоденні та віддзеркалює кон'юнктурне бачення минулого, що активно «нав'язується» суспільству [5].

Смислова та змістовна наповненість історичної пам'яті залежить від відповідної політики пам'яті, в якій провідна роль належить державі, відповідним соціальним інститутам, системі освіти, ЗМІ тощо. Вкрай важливим питанням в умовах трансформації українського суспільства є подолання суперечливості історичної пам'яті, що може спричинити духовний дискомфорт в суспільстві, відчуття безперспективності його розвитку, поширення соціального песимізму.

Таким чином, процес формування історичної пам'яті в умовах трансформації українського суспільства, враховуючи всі вище означені моменти, має

великий потенціал націлений на: створення виразної й конструктивної національної ідентичності, покликаної подолати ціннісний розрив у суспільстві; формування діяльного патріотизму, орієнтованого на продуктивну громадянську активність; утвердження в суспільній свідомості демократичних цінностей.

Зневажливе ставлення до історичної пам'яті веде до нескінченного повторення одних і тих же помилок, до небезпечного життя з «чистого аркуша» і для країни, і для її громадян. Водночас відповідальне і шанобливе ставлення до історичної пам'яті є одним з ключових чинників консолідації сучасного українського суспільства.

Література

1. Пампура М. В. Зміст та особливості структури сучасного трансформаційного процесу / М. В. Пампура // Право і безпека. – 2016. – №2 (61). – С. 38–42.
2. Степико В. П. Модернізація, трансформація чи псевдо модернізація? / В. П. Степико // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – Вип. 7. – 2011. – С. 28–34.
3. Стасевська О. А. Експлікація аксіологічного аспекту концепту «історична пам'ять» / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2018. – №.1 (36). – С. 123–135.
4. Нагорна Л. П. Історична пам'ять: теорії, дискусії, рефлексії / Л. П. Нагорна. – Київ: ІПіСНД ім. І. Ф. Курбаса НАН України, 2012. – 328 с.
5. Савельєва И. М. Обыденные представления о прошлом; теоретические подходы / И. М. Савельева // Диалоги со временем: память о прошлом в контексте истории / Под ред. Л. П. Репиной. Москва: Кругъ, 2008. – С. 50–77.

Уманець О. В.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0002-2762-9293>

ДІЯЛЬНІСТЬ «ПРОСВІТИ» В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ХІХ ст.

ХІХ ст. у складних і неоднозначних спрямуваннях національного відродження стало для української інтелігенції часом досягнення історичної

необхідності шляхів єднання з народом, формування підґрунтя консолідації нації та визначення вектору її подальшого буття. До вирішення цих питань звернулися перемишльське «Товариство галицьких греко-католицьких священників» (засн. 1816 р. на чолі з о. І. Могильницьким), спрямоване на створення умов для навчання українською мовою, поширення освіти українською для дітей, створення та поширення книжок, писаних простою народною мовою для найширшої аудиторії (що відбило заснування друкарні та видання першого в Галичині «Буквара»).

Національну культуротворчу діяльність української еліти продовжило створене 1848 р. національно-політичне об'єднання «Головна Руська Рада». Його консолідаційні спрямування відбило скликання «Собору руських учених», на якому справа просвіти народу була стверджена як головне завдання, освіта народу декларувалася як засіб утвердження конституційних прав народу, М. Синовідським було запропоновано план створення мережі читалень. Активне опанування європейського просвітницького досвіду, зокрема слов'янських культурних товариств, віддзеркалилося у створенні культурно-освітнього об'єднання «Галицько-Руська матиця».

На Західноукраїнських землях політичним фундаментом культурних процесів стала конституція Австро-Угорської імперії 1867 р., Закон про загальні права громадян (1867 р.), Закони про об'єднання та збори, які надали офіційної можливості згуртування української інтелігенції та виявлення її національно спрямованого культуротворчого потенціалу. Напрямами його реалізації, адекватними одвічній значущості освіти для української спільноти, стали передусім просвіта народу та піднесення статусу української мови як чинника консолідації нації.

«Спомагати народну просвіту в напругах моральнім, матеріальнім і політичним через видання практичних книжок, брошур і т. д. в тій мові, якій нарід говорить» [3, с. 18]. Це гасло, сформульоване о. Степаном Качалом в 1868 р., стало імпульсом для молоді Галичини у формуванні комітету зі створення товариства «Просвіта». Потреба у формуванні нової культуротворчої сили була зумовлена передусім політичними обставинами та різноспрямованістю поглядів української інтелігенції, яка не визначилася у виборі векторів націє- та культуротворення. Активізована діяльність «старорусинів» мала основою декларовані Б. Дідицьким у статті «Погляд у будучність» ідею єднання з «руським світом», Російською імперією. Нова генерація інтелігенції – народовці – мали на меті збереження обстоювання національних духовних опор та консолідації українства.

Саме цьому молодому, прогресивно орієнтованому поколінню належала ініціатива створення статуту «Просвіти», дозвіл на створення якої міністер-

ством освіти було надано 2 вересня 1868 р. міністерством освіти. До керівної ланки нової культурно-освітньої інституції увійшли знані представники української культурної еліти – А. Вахнянин, О. Борковський, І. Комарницький, М. Коссак, К. Сушкевич, М. Михалюк, О. Огоновський, О. Партицький, Ю. Романчук, К. Устиянович тощо. Просвітницька секція, діяльність якої була значно інтенсифікована ентузіазмом редактора Ю. Федьковича, почала видання популярної літератури та почала підготовку підручників для української гімназії.

Протягом існування наприкінці XIX ст. «Просвіта» наочно демонструвала активний пошук напрямів діяльності, адекватних тогочасним культурним реаліям, зокрема й потребі налагодження діалогу із західноєвропейськими освітніми товариствами, що відбила запровадження об'єднанням практики обміну книжковими фондами.

Першим статутом «Просвіти» було передбачено передусім наукову, видавничу та освітню працю – дослідження духовного доробку народу та просвіту широких народних мас, «збирання й видавання всіх плодів усної народної словесності, як пісень, казок, приповідок, історичних переказів і загалом усього, що може причинитися до пізнання народу і його історії» [3, с. 24]. Однак доволі значний як для того часу внесок для видання літератури для народу надавав діяльності об'єднання певного елітарного характеру та унеможлилював участь народних мас. За цих причин 1869 р. у Другому статуті було закріплено прагнення «ширити просвіту між українським народом» [3, с. 25] та поширення діяльності в провінційних містах та селах.

Значне зменшення внеску, закріплене Третім Статутом, відкрило шлях до активної участі селян в освітянській діяльності. Четвертий Статут, підготовлений К. Левицьким у 1891 р., встановлював структуру товариства, основою якого ставали читальні. За Статутом вони ставали багатofункціональними центрами духовного та економічного життя – в них створювалися курси неписемних, організовувалися театральні вистави, вечорниці, а також виробничі спілки, крамниці, каси позики тощо.

За умов відсутності власної державності «Просвіта» на межі XIX–XX ст. ставала своєрідним національним еквівалентом організації духовного буття української спільноти в усьому багатстві його вимірів. Це відбив П'ятий Статут «Просвіти» 1913 р., в якому накреслювалися такі напрями діяльності – заснування народних театрів, кінотеатрів, бібліотек, читалень, музеїв, освітніх закладів від початкового до вищого, організація народних свят і з'їздів, господарських курсів тощо. У 1924 р. в Шостому Статуті «Просвіта» повернулася до суто освітньої та культурницької діяльності.

Значущість діяльності «Просвіти» в культуротворчій діяльності української еліти полягала не тільки в її консолідації та «прокладанні» шляхів майбуття нації, а й у створенні нового культурного простору, пов'язаного з національними витоками у просторі та часі та об'єднаного мережею культурно-освітніх закладів. Протягом 1868–1869 рр. було створено три філії товариства, розпочалося видання друкованого органу «Письмо з «Просвіти», з 1880 р. розпочалося видання політичної газети «Діло» (ред. В. Барвінський), було засновано фахові школи – «Господарську» (с. Миловання), «Торгівельну» (Львів), «Жіночу школу домашнього господарства» (с. Угерці Винявські). Суспільний резонанс діяльності «Просвіти» зумовив визнання на державному рівні, що відбило її фінансування галицьким сеймом. З 1868 р. почалося видання друкованої «Читанки для сільських людей «Зоря», з перервами протягом 1870–1939 рр. друкувалися своєрідні народні енциклопедії – календарі, які містили господарські, економічні, політичні відомості, популярно-розважальні, художні твори, зокрема перекладені, біографії видатних діячів української культури.

Продовжуючи освітні традиції, закладені за часів українського бароко, та постаючи як осередок лінгвоцентричних спрямувань, опікуючись збереженням історичного досвіду, «Просвіта» порушувала питання щодо українізації освіти та заснування в Львівському університеті кафедри історії України.

Діяльність «Просвіти» стала тим духовним стрижнем, який об'єднав у діахронії національний культурний процес XIX–XXI ст. Продовження активної діяльності об'єднання за часів УНР та його сучасне відродження засвідчили спадкоємність зусиль української культурної еліти у справі формування національного культурного простору, просякненого просвітніми та консолідаційними інтенціями.

Література

1. Біла Н., Дмитроца О. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» та українських політичних партій в селах Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. Біла, О. Дмитроца // Історичні науки. – 2011. – № 95. – С. 259–267.
2. Купрійчук В. Вплив товариства «Просвіта» на державотворчі процеси гуманітарного розвитку доби української національної революції (1917–1920 рр.) / В. Купрійчук // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013. – Вип. 1. – С. 207–217.
3. Перський С. Популярна історія товариства «Просвіта» у Львові / С. Перський. – Львів: Товариство «Просвіта», 1932. – 268 с.

Ценко М. Б.

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0001-8781-8443>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї У МОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Тема проблем і цінностей сімейних відносин завжди була об'єктом широкого дослідження і розглядалась багатьма науковцями у філософському, педагогічному, культурологічному, психологічному аспектах. Але, останнім часом, вітчизняні наукові дослідження поступилися статистичним та соціологічним фактам і спостереженням, які не задовольняють потреб осмислення сенсу і змісту цього соціального інституту в українській культурній сучасності. В останні десятиліття суттєво змінилися форми сім'ї, мотивація її створення, чинники, які сприяють або перешкоджають її існуванню, зрештою, сам сенс сім'ї у сучасному і майбутньому часі. Внаслідок цих трансформацій змінилися і духовні моральні цінності сім'ї, що стало предметом нашого дослідження.

За даними Міністерства юстиції України за останні два роки українці частіше розлучалися, аніж одружувалися. Статистика свідчить, що до 40% укладених шлюбів розпадаються, а Україна знаходиться на третьому місці у Європі за кількістю розлучень. Фахівці зауважують, що найбільша кількість розлучень в Україні припадає на періоди гострих економічних криз. Отже, зважаючи на складну соціально-економічну і політичну ситуацію в країні, українська сім'я знаходиться у стані постійного відповідного тиску і випробувань, які суттєвим чином впливають не тільки на її стійкість, а й на можливість існування. Матеріальні труднощі призводять до взаємного незадоволення подружніми стосунками, до втрати поваги, чуттєвості, часто до розриву відносин.

Чинниками такого проблемного морального становища у сім'ї стають зовнішні, об'єктивні причини. І «виживання» сім'ї, за умов неможливості змінити, подолати об'єктивні обставини, полягає в здатності членів сім'ї бути морально стійкими, взаємно толерантними, психологічно чуйними. Отже, сім'я, будучи соціальним інститутом, суттєво залежна від об'єктивних обставин існування, разом із тим, є власним морально-психологічним інститутом, існування якого обумовлене суб'єктивними, в першу чергу, моральними чинниками.

Для більшості сучасних сімей актуальними є традиційні за формою моральні засади шлюбно-сімейних стосунків: кохання, вірність, обов'язок, відповідальність, повага, підтримка тощо. Проте, за змістом і способами реалізації у цих моральних компонентах виникли видозміни.

Відбувається поступове видалення деяких складових, підміна одних цінностей іншими, утвердження нових форм.

Так, кохання, яке традиційно було основою шлюбу і сім'ї, у сучасних відносинах не вважається важливим та обов'язковим. На перший план все частіше виходять раціональні орієнтири, практичність і користь у виборі як супутника, так і ціннісної основи подружнього та сімейного життя. Це зумовлено тим, що сучасні люди живуть у нових соціально-економічних і культурних умовах, які передбачають кмітливу діяльність, швидку ситуативну реакцію і прибуток, раціональну обробку великого обсягу інформації, економію часу і зусиль тощо. Інтенсивність і насиченість, фрагментарність і строкатість життя і діяльності людини майже суперечать умовам і вимогам кохання.

Кохання – це форма особистого почуття і ставлення до об'єкту кохання, що базується на абсолютизації обранця, почуттєво-духовному тяжінні, переживанні та прагненні його. Народження і продовження кохання вимагають від суб'єктів почуттєвого та інтелектуального напруження, відданої, безкорисливої, повсякденної діяльності щодо постійного створення і відтворення стосунків кохання. У сучасних же формах сімейних стосунків люди не здатні «працювати» на кохання, зберігати вірність, бути безкорисливими. Нормою стало уявлення про можливість легкої зміни партнерів, побудови стосунків на основі чинників, які не включають моральної компоненти.

Нові (порівняно з минулим) для нашого менталітету мотивації створення близьких стосунків урізноманітнили і форми шлюбних відносин. Яскраво простежується тенденція щодо спадання значення традиційного шлюбу, який передбачає офіційну державну реєстрацію. Все частіше шлюбні відносини набувають, так званих, альтернативних форм: віргінальний, сезонний, комунальний, відкритий, гостьовий, раціональний, гомосексуальний, консенсуальний, годин-шлюб, childfree, полігамний, поліандричний, інтернет-шлюб тощо.

Чинником, який поєднує всі ці види шлюбів, виступає вільна вибірковість супутника, проте критерії вибору різні і часто морально не ангажовані. Не є визначальною в них і репродуктивна функція сім'ї, проте важливішим є самоцінність інтимних стосунків і узгодження форм їх виявлення. Особистісна складова носить варіативний характер. При сумнівності визнання цінності особистості партнера такі моральні вимоги, як взаємна повага людської гідності, відданість, вірність, довіра не входять у коло ґрунтовних

засад сімейних відносин. Альтернативними передумовами спільного існування виступають комфортність і зручність, матеріальна забезпеченість і вигідність, мінімальна кількість побутових і моральних обов'язків, а також взаємної відповідальності.

Усвідомлення такого стану висуває низку запитань і роздумів щодо оцінки таких шлюбно-сімейних відносин, сенсу і майбутнього їх існування. У науковій і суспільній думці присутня різновекторність щодо оцінки характеру і перспектив сім'ї: з одного боку відстоюються традиційні соціальні та моральні основи сім'ї, з іншого – вони заперечуються і стверджується про руйнацію попередніх форм. Можна по-різному кваліфікувати і ставитись до трансформації інституту сім'ї, проте і самі зміни, і аналітика щодо них призводить до потреби виділення певних тенденцій.

По-перше, варто констатувати, що сім'я як інститут зазнає суттєвих змін, які стосуються її форм. Формальна трансформація є наслідком впливу соціокультурної і економічної перебудови у суспільстві. На родину екстраполюються цінності, що культивуються у суспільній свідомості і є зворотною стороною загальних суспільних змін: свобода самовиявлення, індивідуалізм, прагматизм, прагнення задоволення будь-яких потреб при найменших затратах сил тощо, що негативно відбивається на моральному і матеріальному стані сім'ї.

По-друге, родина як форма моральних відносин продовжує виступати цінністю для більшості українців. Через об'єктивні умови існування саме сім'я залишається місцем спокою, затишку, захисту, перепочинку. В ідеальній свідомості існує образ сім'ї як продоховини, осередку тепла, уваги, взаєморозуміння. Отже, фундаментальними для існування сім'ї залишаються моральні ціннісні орієнтири, тобто суб'єктивні чинники.

Наступна тенденція може бути позначена як трансформація пріоритетів провідних сімейних цінностей. Незважаючи на ідеалізацію сімейних відносин, на перший план висунулися позаморальні цінності: матеріальна спроможність, краса, сексуальна відповідність тощо. Видозмінилися й моральні орієнтири. Значущими стали не любов, а здатність пристосовуватися, не повага і співчуття, а самостійність, самодостатність, невтручання подружжя у справи один одного, турбота про дітей і подружжя підмінюється матеріальним забезпеченням.

Загрозливою для існування сім'ї є загальна низька моральна культура сімейних відносин і тенденція до її зниження. Бажання одружитися, створити сім'ю все частіше не базується на знанні про подружнє життя, про взаємні обов'язки. Члени сім'ї не мають навичок і здібностей створювати моральну, гармонійну атмосферу буття родини. Отже, збереження повноцінного інституту сім'ї потребує не тільки державної економічної підтрим-

ки, а, більшою мірою, відродження, функціонування системи морального і сімейного виховання, яка має працювати на усіх рівнях освіти.

Щербина Е. Б.

Харківська державна академія дизайну
і мистецтв,
доцент кафедри українознавства
ORCID ID:
<https://orcid.org/0000-0001-5679-8873>

У ПОШУКАХ ІДЕНТИЧНОСТІ

Як відомо, у радянський період соціалістичний реалізм став «своєрідно радянською версією концептуального мистецтва». За думкою К. Скіяренко, соцреалізм можна розглядати як вітчизняну версію сюрреалізму, оскільки сюрреалістична «віра в могутність мрії набула в радянському суспільстві загального характеру» [4, с. 74–75].

Основні твори, виконані в дусі соцреалізму, характеризувалися динамізмом, застиглістю, фальшивим пафосом. Зображення орденоносців і «щасливих передовиків соціалістичної праці не мали нічого спільного із повсякденним проблемним побутом людей і боротьбою та усуванням «інакомислячих», загибеллю багатьох інтелектуальних, талановитих дисидентів у радянських концтаборах

Звичайно, далеко не всі митці задовольнялися канонами офіційного мистецтва. Ті художники, які, відмовляючись від застиглої, косної системи, намагалися знайти себе в інших напрямках творчості, що активно розвивалися в країнах Західної Європи, Америки, в першу чергу, візуального мистецтва, не залучалися до Спілки художників і фактично не мали жодної підтримки своєї творчості, позбавлялися можливості влаштувати персональні виставки і отримувати замовлення в художньому фонді.

Тим не менше, митці відшукували альтернативні способи репрезентації своїх творів для вузького кола своїх колег, шанувальників.

Їх роботи, виконані в напрямі нефігуративного мистецтва, зазвичай, засуджувалися всіма засобами інформації і офіційними колами радянських художників. Тому частина з них змушена біла емігрувати (Вілен Барський, Володимир Стрельников), інша – взяла участь у дисидентському русі, що у 60-ті роки була пов'язана з відродженням національної ідеї. Доля частини з них була трагічною: засудження, ув'язнення (О. Заливаха), вбивство при нез'ясованих обставинах (А. Горська).

Розвиток індивідуальності вважався небезпечним для радянської влади, ніс загрозу її основним канонам і нещадно карався, у відповідних випадках, прогнозовано нерозкритими вбивствами.

У 60-ті роки, знайомлячись із досягненнями сучасного світового мистецтва, Алла Горська поступово відходить від канонів соцреалізму. У ці роки майстриня працює в галузі сценографії, монументального мистецтва, станкового живопису і графіки.

Відхід від шаблонної схеми мистецтва соцреалізму розкриває перед А. Горською можливість втілення етномотивів і інших різних мотивів національного мистецтва. Вона звертається до прийомів неоавангарду, часто використовуючи особливості української парсуни.

Ставлячи в центрі своїх творів героїчні постаті, такі як козак Мамай, Т. Г. Шевченко, В. Симоненко, художниця тематично ніби ще знаходиться під впливом традиційного радянського мистецтва, де в центрі картини мусила знаходитися міфологізована героїчна постать. Але зміст і форма робіт явно співвідносяться з основами модернізму, де прагнення аутентики є одним з його наріжних каменів.

Такими є роботи «Козак Мамай» (1960-ті рр.), «Дума» (1963), «Василь Симоненко» (1964), «Палач» (1963), «Прип'ять» (1961) та ін. Вони виконані різкуватими, вужастими штрихами, контрастними співвідношеннями кольорів, де домінантою є близька до національної палітра насичених червоно-охристо-зелених кольорів.

Особливою рисою її робіт є особливий динамізм, де всі герої, антураж, інші елементи твору перебувають у гармонізованому русі, заданому концепцією твору. Часом її твори мають музичне аранжування, являючи собою досконалу музичну метафору – «Козак Мамай», «Танець-дуєт» та ін.

Прагнення розкрити національні риси мистецтва втілилися в монументальних творах А. Горської – вітраж «Шевченко. Мати» (1964), мозаїка у меморіальному комплексі-музеї «Молода гвардія» (1966) в Краснодарі.

Її художня манера відрізняється особливою довершеністю, особливими її рисами є контрастне співвідношення кольорів, домінування локальних кольорів, підкреслена емоційність оповіді, що зближує твори художниці з народною картиною і відповідає внутрішньому стану української душі.

Пошуки аутентичного звучання творів природно поєднувалися в А. Горській з її громадською діяльністю. За участь в 1965–68 рр. в акціях протесту проти розправи над українськими дисидентами А. Горську було виключено із Спілки художників. Стали ходити розмови про існування «бандерівської організації», керівником якої ніби була А. Горська [2].

У грудні 1970 р. А. Горську знайшли вбитою, і ця кримінальна справа фактично не розслідувалася.

Оригінальним митцем, чий творчий шлях довів, що відмова від догматичних основ мистецтва соцреалізму розкриває багатофункціональні художні

можливості автора, надає особливій інструментовки своїм роботам, є Флоріан Юр'єв (1929 р. н.). З кінця 1950-х років він починає працювати над своєю теорією «музики кольору», у якій аналіз кольоросприйняття і кольорової інтерпретації розглядається в широкому контексті мистецтва, одночасно виступаючи основою його моделі «кольоромузики» [2, с. 265]. Його монографія «Музика кольору» (1962 р.) була підготована до друку, але через обвинувачення в абстракціонізмі, була опублікована через 10 років. Основні творчі роботи, які подав Ф. Юр'єв на виставку робіт молодих архітекторів, були знищені.

«Кольорове письмо» Ф. Юр'єва є особливою формою кольорофоносемантики. Автор створив особливу кольорову парадигму, що інтерпретує музичну мову будь-яких творів. Інколи зображення доповнюється віршами, що за метрикою і зображенням є акомпанементом кольорофонотвору. Його кольоропис побудований на послідовній композиції геометричних фігур з різкими підйомами і кутами, на звивисто серпантинних «рокручуваннях» ліній, на кольорових рецепціях літер, знаків, символів, цифр. Оперуючи великими кольоровими площинами, автор досягає граничної емотивності, розширює асоціації глядача, даючи вихід у сферу космогонічної загостреності, піднесеності почуттів. Подекуди його кольоропис набирає романтичного звучання, що властиво українській душі, кольорова домінанта його робіт наближається до гами народного живопису, а особлива вібрація кольору і поєднання в одній роботі різноманітних геометричних абрисів і контрастних кольорових площин сприяє напруженості і драматичній загостреності твору.

Здавалося б, геометрично вивіреним та ідеально закомпонованим твір апелює до сухого, подекуди формалістичного почерку автора. Але роботи митця відходять від лейтмотиву певної музичної теми, що вибудовує і координує кольорофонну «транскрипцію» твору. Зважаючи на кольоровий стрій його полотен, де переважають охристі, жовті, насичені червоні кольори, його можна назвати одним із найоптимістичніших художників 60-х років ХХ століття.

Отже, як бачимо, намагання найкращих митців вийти за межі мистецтва соцреалізму дає імпульс розвитку неповторної індивідуальності автора, виводить його на нові концептуальні паралелі, налаштовує на творчі експерименти.

Література

1. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст, франківський період / О. С. Забужко. – Київ, 1992. – 124 с.
2. Искусство украинских шестидесятников. – Київ: Основа, 2015. – 382 с.
3. Історія українського мистецтва. Т. 5. – Київ, 2007. – 1048 с.
4. Склярєнко Г. На берегах. Нотатки до українського мистецтва ХХ століття. Збірник статей. – Київ: Софія, 2007. – 336 с.

СТУДЕНТСЬКА ТРИБУНА

Аліпова М. І.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК ОСНОВА БУТТЯ НАЦІЇ

Актуалізація осмислення сутності національної ідеї – результат сучасної соціокультурної та політичної ситуації, а також інтенсифікації національної ідентичності, патріотизму, консолідуючих спрямувань української нації. Підґрунтям процесу формування національної ідеї є національні традиції, етнопсихологія, історичні події, менталітет, які загалом зумовлюють притаманний українцям індивідуалізм і неоднозначне сприйняття влади.

Мрія про свою державність в українців була пригнічена потребами щоденного виживання і нейтралізації чужої влади на побутовому рівні. У ХІХ ст. одними з перших порушили питання щодо національної ідеї представники Кирило-Мефодіївського братства, зокрема Т. Шевченко, до цього поняття зверталися М. Драгоманов та І. Франко. Активного розвитку набула розробка української національної ідеї під час Революції 1917–1919 рр. – періоду активної розбудови держави, інтенсивної культуро-, державо- та націєтворчої діяльності української інтелігенції. Складовими національної ідеї Д. Донцов вважав волю, догму та аксіому, самостійність й «бездоказовий порив» [1, с. 220].

Сучасні дослідники характеризують національну ідею як «складний конструкт, що складається з багатьох взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів: національної ідентичності, національного покликання, національного ідеалу, національних вартостей і пріоритетів, національних інтересів, а їх реалізацію забезпечують такі механізми: національна держава, національна стратегія, національна безпека» [5, с. 66]. М. Попович у праці «Червоне століття» висловлює думку щодо пофарбованості національної ідеї

в ХХ ст. у червоний колір, що зумовило її стагнацію та негативний вплив на українську ідентичність.

Національна ідея, образ якої як соціального явища сьогодні не відіграє значної ролі в українській ментальності [2, с. 46], є винятковим за значимістю чинником сучасної консолідації нації. Однак, на думку науковців, «українська ідея нині несе на собі такий тягар інерції суто політизованого слововжитку, що асоціюється радше з тотальним націоналізмом Д. Донцова, з його «всеобіймаючою» ідеєю національного самовладдя, ніж із філософськими пошуками кирило-мефодіївців» [3, с. 8]

Національна ідея – основа прогресивного правового суспільства, базис формування та стабілізації духовних основ держави, їх чинник та результат, який визначає стратегічні напрями розвитку нації, держави, її успіхи на міжнародній арені, стійкість до випробувань у духовній площині. На державному рівні має бути визначена стратегія формування національної ідеї та засоби її реалізації, осмислення яких необхідні українській нації за умов «модернізації аксіосфери сучасного українського соціуму – адаптації соціальної системи до нових зразків соціальних змін з метою її осучаснення та набуття нових позитивних якостей при безперечній значимості збереження духовності» [6, с. 134] .

Література

1. Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов. – Лондон : Українська видавнича спілка, 1966. – 363 с.
2. Дузь-Крятченко О. П. Українська національна ідея: якою їй бути? / О. П. Дузь-Крятченко, Е. М. Лисичин // Зб. наук. пр. Центру воєнно-стратег. досліджень Нац. ун-ту оборони України ім. Івана Черняхівського. – 2014. – Т. №3. – С. 45–49.
3. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. Франківський період / О. Забужко. – Київ : Наукова думка, 1992. – 154 с.
4. Попович М. Червоне століття / М. Попович. – Київ : АртЕк, 2005. – 888 с.
5. Пасічник В. М. Суть та структура національної ідеї / В. М. Пасічник // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 36. – С. 60–67.
6. Стасевська О. А. Духовне оновлення як умова модернізації сучасного українського суспільства: колізії та дисонанси / О. А. Стасевська, О. В. Уманець // Політичні та правові дисонанси в сучасних українських реаліях: зб. матеріалів ХХХ Хар. політол. читань (м. Харків, 16 черв. 2017 р.). – Харків : Право, 2017 – С. 132–136.

Антоненко О. О.
студентка Військово-юридичного
факультету, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Стасевська О. А.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ІВАН ОГІЄНКО – БОРЕЦЬ ЗА ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1920 рр.)

Духовно-національне відродження українського народу в останні роки постійно поглиблюється, в процесі чого відбувається «повернення» забутих імен духовних лідерів українського народу, дії та ідеї яких були недооцінені або сфальсифіковані та висвітлювались тенденційно у радянські часи. Серед них постає ім'я Івана Івановича Огієнка – людини енциклопедичних знань, високого морального обов'язку, ученого, педагога, державного, церковного й культурного діяча. Це унікальна постать вітчизняної історії, надзвичайно обдарована людина, яка самовіддано слугувала народу та доклала багато зусиль у справі національної організації духовенства та орієнтації його на розбудову Української держави.

Українські революційні змагання 1917–1920 рр. активізували національно-культурне життя, стали каталізатором відродження релігійних уподобань населення України. Українська держава, яка народжувалась та виборювала свої права, мала вирішити не тільки нагальні економічні, політичні питання, а й визначити статус православної церкви, що й покладалось на Центральну Раду, яка не мала чітко визначеної політики щодо церкви, про що свідчать програми партій, що входили до її складу [1]. Прихід П. Скоропадського до влади надав надії на швидке вирішення питання щодо української автокефалії. Ставлення до релігії гетьман П. Скоропадський чітко висловив у «Законах про тимчасовий державний устрій України», де зазначалося, що головною в державі визнається православна віра при наявності свободи віросповідання. Гетьман створив Міністерство віросповідань, яке весною 1918 р. очолив І. Огієнко. Втім й П. Скоропадський не виголошував чіткої позиції

щодо ідеї автокефалії Української Православної церкви. Більш цілеспрямовану політику у цьому питанні проводила Директорія. Завдяки діяльності видатного її діяча – Івана Огієнка відбувалося дієве впровадження в життя ідеї про українську автокефалію. Внаслідок чергової реорганізації уряду УНР восени 1919 р. І. Огієнко очолив Міністерство культів (перейменованого ним в ісповідань) та став причетним до всіх релігійних справ, що відбувалися в молодій українській державі [2]. І. Огієнко звернувся до духовенства й усього народу України з закликом об'єднати зусилля для розбудови православної Української автокефальної церкви. В той же час він докладав максимум сил для встановлення між віруючими різних конфесій в Україні толерантних стосунків.

І. Огієнко заснував та очолив видавництво «Українська автокефальна церква», яке видало чималу кількість популярної літератури для віруючих, впровадив у богослужіння українську мову (хоча через багатоетнічний склад населення рекомендує служби проводити церковнослов'янською мовою), створив комісію з перекладу українською мовою Біблії, богослужбових текстів й сам плідно в ній працював, реформував систему духовної освіти, налагодив випуск неперіодичного «Вісника міністерства ісповідань УНР». Історик-емігрант В. Заїкін, соратник І. Огієнка, писав: «... Над усіма його заслугами і титулами яскраво відзначаються дві найкращі прикмети – його гарячий патріотизм і правдива християнська релігійність, які осяюють його діяльність і надають найвищі зміст і красу всій його многобічній творчості» [3, с. 314].

Українська революція в особі І. Огієнка знайшла послідовного борця за відродження Української православної церкви. Результати зусиль видатного діяча української культури – Івана Огієнка, націлені на консолідацію сил духовенства задля відродження національної української церкви, вражають, хоча це й не мало остаточного завершення на той час через об'єктивні і певні суб'єктивні фактори.

Література

1. Андрусишин Б. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Директорії УНР) / Б. Андрусишин. – Київ : Либідь. 1997. – 176 с.
2. Історія України в особах: XIX – XX ст. / І. Войцехівська, В. Абліцов, О. Божко та ін. – Київ: Україна, 1995. – 480 с.
3. Ляхоцький В. Агатагел Кримський та Іван Огієнко: до проблеми персонального історичного порівняння / В. Ляхоцький // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Вип. 4. – Київ : НАН України, Інститут історії України, 1998. – С. 313–321.

Белік А. С.
студентка Військово-юридичного
факультету, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Стасевська О. А.,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У ТВОРЧОСТІ КВІТКИ ЦІСИК

З набуттям незалежності українська національна культура позначилася прагненням нових духовних ідеалів, пошуком «шляхів духовно-культурної самоідентифікації українського народу» [2, с. 4]. Творчість Квітослави (Квітки) Цісік стала вираженням цих пошуків, спрямованих на збереження вічних національних традицій та їх гармонійне поєднання з новаціями, а також збереження єдності нації на основі визнання значущості духовної спадщини пращурів і народної пісенності як її яскравого втілення.

Голос цієї співачки був незабутнім не тільки завдяки її дивному тембру, а й винятковій щирості, яка завжди була притаманна українським виконавицям української пісні. Починала співачка як студійна виконавиця, її успіх у цій царині відбиває надане їй пресою й критиками в 1998 р. «звання» найбільш упізнаваного голосу США. Проте одним із струменів її творчості була українська пісня. Любов до неї, як і любов до своєї рідної культури, К. Цісік прищепили батьки, які були вимушені під час Другої світової війни виїхати до США зі Львова. Батьки віддали дівчину, яка жила піснюю, до української суботньої школи та літнього табору пластунів «Новий Сокіл». Юна співачка організувала та очолила співочий ансамбль «Соловейки». Особливістю колективу була його орієнтація на виконання українських народних пісень, зокрема й заборонених у СРСР пісень січових стрільців, та активна участь у різноманітних фестивалях з метою їх популяризації.

Творчість К. Цісік як професійної виконавиці народної пісні вимушено долала «культурні кордони» і поступово набула популярності в СРСР не тільки серед професіоналів, а й широкого загалу – у своїх піснях співачка нібито «повернулася додому». Керівник ансамблю «Червона рута» О. Горностай взяв у неї єдине інтерв'ю і запросив в Україну з концертами, розуміючи, який подарунок вона зробила українській естраді. Але цьому дійсному поверненню на Батьківщину завадила хвороба.

Прикметами творчої постаті К. Цісик стали передусім поєднання дивного тембру (колоратурного сопрано) з традиціями народного пісенного виконавства («відкритим», «білим» звучанням голосу). Вираженням прагнення співачки популяризувати українську народну пісню у світовому культурному просторі (попри її майстерність виконавства в різних стилях масового музичного мистецтва) стала її спрямованість на професійний студійний запис українських пісень у професійному аранжуванні. Завдяки цьому українські пісні набули нового звучання, сповнилися новим диханням та стали своєрідним «передбаченням» новаторського перетворення національного фольклору в творчості сучасних українських виконавців.

Ім'ям К. Цісик нині названо вулицю у Львові, створено її музей, на батьківщині її батька в селі Ліски проходять музичні фестивалі на її честь, зокрема Міжнародний фестиваль українського романсу. Але найголовніше, що пісні в її виконанні стали частиною сучасної культури України, тим чинником, що сьогодні стає основою процесу національної ідентифікації особистості, яка визнає значущість витоків національної культури.

Література

1. Культура України: тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О. А. Стасевська, О. В. Уманець та ін. ; за ред. Л. В. Анучиною, О. А. Стасевської, О. В. Уманець ; наук. ред. В. О. Лозовой. – Харків: Право, 2014. – 276 с.
2. Мистецтво сучасної України: навч. посіб. / Л. В. Анучина та ін. ; за ред. Л. В. Анучиною, О. В. Уманець. – Харків : Нове слово, 2009. – 92 с.
3. Уманець О. В. Музична культура України другої половини ХХ століття / О. В. Уманець. – Харків: Регіон-інформ, 2003. – 192 с.

Білоусова Д. О.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 9 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

МОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

У пострадянський період перед українським суспільством постала проблема відродження духовності нашого народу. Перехідні процеси, насампе-

ред в сфері державотворення і в площині морально-ціннісного буття суспільства, сприймаються дуже болісно та неприйнятно. У таких умовах людина постає перед складним вибором: вона може обрати цінності минулого, а може надати перевагу загальноприйнятим європейським духовним цінностям. Гірше, коли людина губиться (не може визначитись у своєму ціннісному виборі), а відповідно стає «сірою масою», об'єктом маніпуляцій [1, с. 1].

Духовність будується на основі певних моральних цінностей, потребах та інтересах [2, с. 65]. Лише повна взаємодія та баланс між наведеними компонентами може сформувати високоморальну особистість. На жаль, постсучасність перетворила людину на одиноку. Суспільство отримало неабиякі науково-технічні можливості та почало ігнорувати традиційні моральні норми [3, с. 26]. Насамперед, це призвело до прояву егоїзму, маргіальності, пасивності, зневаги до проблем інших, послаблення колективістських начал. Людина прагне відокремитися від суспільства і жити за відомою українською приказкою «Моя хага з краю – нічого не знаю». За таких умов людина вже не тяжіє до морального вдосконалення, не усвідомлює потребу в цьому, а отже стає легкою здобиччю для тих, хто прагне керувати «сірою масою».

Розуміння фундаментальних детермінантів духовності особи є першим кроком на шляху її формування та становлення. В сучасному українському суспільстві вже закріплений головний компонент формування духовності особи – мова йде про свободу слова, совісті, таланту, здібностей. Свобода у сучасному сенсі розуміється не тільки як гарантування політичних, економічних та соціальних прав і свобод кожному члену суспільства, а й у духовному вимірі – як пізнання різноманіття культури. Таке розуміння свободи призводить до глобалізації духовних цінностей, їх універсалізації. Проте визнання переваги загальнолюдських моральних цінностей над локально-традиційними не повинно викорінювати останніх. Адже універсалізація вимагає поваги до самотності локальних духовно-моральних цінностей, які створюються насамперед на загальнолюдських духовних і моральних началах [3, с. 28].

Підсумовуючи, варто визнати, що українське суспільство переживає кризу системи духовних цінностей. «Слід визнати, що українське суспільство до сьогодні продовжує знаходитись в ситуації «розмитості» ціннісних орієнтирів й невизначеності ідеалів. ... Відсутність чітко визначеної системи цінностей призводить до втрати морального здоров'я народу, соціуму, викликає дезорієнтацію й несе певну загрозу його духовній цілісності [4, с. 105]. Пройшло вже 26 років незалежності, а нові, універсальні цінності так і не закріпилися у суспільстві (будучи закріпленими у Конституції України), а таким чином ставиться під сумнів єдність сучасного українського суспільства.

Література

1. Стасевська О. А. Абсолютна етика в культурному просторі нового часу: до проблеми становлення / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2013. – № 2. – С. 31–40.
2. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2014. – № 1. – С. 62–76.
3. Стасевська О. А. Ціннісні орієнтири людини постсучасності / О. А. Стасевська // Вісник НТУ «ХП», 2016. – № 13. – С. 26–29.
4. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность личности в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, Г. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Бєлушкіна Д. С.

студентка факультету адвокатури, 1 курс,
4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Бурлука О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сучасна українська література як все мистецтво, має бути самотньою, самодостатньою й актуальною, але в гонитві за бажанням сподобатися читачеві, продати більше примірників свого нового «шедедру» автори втрачають самотність, забувають, що література повинна не лише відповідати викликам часу, а й доносити до читача повні ідеї, ідеали, та дарувати естетичну насолоду. А що ми бачимо зараз у книгарнях? Кожна третя книга сповнена стилістично зниженої лексики, одна копіює іншу, розповідаючи майже про одне й те саме. Взввши до рук книгу, важко зрозуміти – це роман, детектив чи може філософський трактат, а можливо – це синтез усього переліченого.

У сучасній прозі немає чіткої жанрової диференціації, тут співіснують різні тенденції розвитку. Це – фантастична, містична, детективна, історична,

філософська проза, що представлена романами, новелами, повістями, оповіданнями [1, с. 7]. «Полістилістика» – цей термін найкраще відбиває загальний стиль української літератури останніх десятиліть. Більшість окремих творів українських авторів поєднують різні стилі, жанри, та форми. Літературні твори втрачають свою самобутність та індивідуальність через те, що українські літератори намагаються знайти спільну мову зі «світовим» читачем, вони намагаються дорівнятися до своїх іноземних колег та бути в одній жанрово-тематичній площині зі світовою прозою.

Ще однією проблемою є те, що критика радянського стала основою сучасної української літератури [1, с. 34]. Добре те, що нове, а все старе може і повинне бути заперечене – це основний принцип постмодернізму. Але чи доцільно заперечувати все старе і писати лише з міркувань протесту до минулого? Ні, бо це не допомагає літературі розвиватися, а навпаки – сприяє регресу та стагнації.

Постмодернізм надає перевагу імітації (симуляції), стилістичній мішанині та проголошує значущість індивідуалізації мови [2, с. 133]. Саме в мові письменника виявляється авторське «Я», тому вона може бути вишуканою, надінтелектуальною, або автори свідомо використовують знижену лексику, суржик тощо. Іноді автори починають використовувати стилістично знижену лексику так часто і при цьому, літератори нівелюють, що українська мова, по-перше, є однією з наймелодійніших мов світу, а нецензурні вислови спотворюють її на фонетичному рівні, по-друге, лише українці є її носіями, а суржик та русизми, які активно використовують письменники, витісняють чисту літературну мову на другий план, тим самим ставлячи під загрозу її існування [3, с. 167]. Вже у наш час однією з рис сучасної прози є її двомовність та з'являється все більше російськомовної літератури українських авторів.

Проблеми сучасної української літератури стосуються не лише літераторів, а й читачів. Через літературу люди пізнають навколишній світ та естетично виховують себе. Саме читачі повинні слугувати для письменника лакмусовим папірцем його творчості, вони повинні вказувати на проблеми, що існують, виказувати своє незадоволення низькою якістю літературних творів. Лише через таку співпрацю буде можливим вирішення цих дійсно важливих проблем і українська мова не буде «забруднюватися».

Література

1. Харчук Р. Б. Сучасна Українська проза. Постмодерний період / Р. Б. Харчук. – Київ: Академія, 2008. – 248 с.
2. Фізер І. М. Філософія літератури / І. М. Фізер. – Київ: НаУКМА, 2012. – 219 с.

3. Панченко Т. С. Стилiстично знижена лексика в мовi української преси початку ХХI столiття / Т. С. Панченко // Лiнгвостилiстичнi студiї : наук. ; урн. / [редкол.: С. К. Богдан (голов. ред) та iн.]. – Луцьк : Схiдноєвроп. нац. ун-т iм. Лесi Українки ; Ін-т фiлологiї та журналістики. – 2016. – Вип. 4. – С. 165–173.

Бережна В. Р.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 3 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Переломною, визначальною подією в історії сучасної України стало прийняття «Акту незалежності України» Верховною Радою України 24. 08. 1991 р., всенародне визнання якого було підтверджено на референдумі 1. 12. 1991 р. Ця історична подія зумовила кардинальні соціокультурні зміни, які виявилися в усіх сферах духовної культури, зокрема в образотворчому мистецтві.

Еволюція сучасного українського образотворчого мистецтва відбувається на основі синтезу традицій та новацій. Не випадково одну з магістральних ліній його розвитку утворює реалістичний напрямок, представлений творами А. Константинопольського, Т. Яблонської, В. Сидоренка, О. Табатчикова, В. Чауса, А. Хмельницького, І. Ястребова та ін. Хоча творчість цих художників є індивідуальною, але їх об'єднує спільна ідея – прагнення всеосяжного пізнання світу, відкритість новим емоціям та досвідові.

Одночасно з реалістичними спрямуваннями набирають сили модерністські та постмодерністські пошуки, які притаманні творчості митців різних поколінь, зокрема колишніх «шестидесятників», представниками яких є Р. Петрук, А. Антонюк та В. Гонтаров. Окрему лінію розвитку українського образотворчого мистецтва створює народне малярство, репрезентоване творчістю М. Приймаченко, Є. Миронової та М. Тимченко.

Слід зазначити, що в контексті сучасної української культури вітчизняні художники отримали можливість самореалізуватися без будь-яких обмежень, що зумовлює пошуки та експерименти в образно-тематичній та

мовній сферах. Так, зростає інтерес українських митців до історії України, легендарних постатей, знаменних подій. Доказом плідності звернення до національної історії є серія картин художника В. Гонтарова, присвячена Голодомору 1932–1933 рр., пам'ятники скульптора Л. Яремчука, присвячені діячам української історії та культури Івану Вишенському, Ярославу Мудрому, Петрові Сагайдачному та ін.

Провідними темами творчості митців сьогодення є екологічні та моральні проблеми, які існують в нашому суспільстві, а також «вічні», загальнолюдські теми та образи.

У сучасному вітчизняному образотворчому мистецтві засвоюються нові жанри та форми. Прикладом цієї тенденції є звернення до інсталяції, яка є просторовою композицією, що може складатись з різних елементів: скульптур, картин, предметів побуту, одягу тощо. Головною метою інсталяції є створення багатомірного в смисловому та мовному планах художнього простору.

Еволюцію образотворчого мистецтва в сучасній Україні визначають не тільки вітчизняні традиції, а й світові тенденції, які активно проникають в наш мистецький простір внаслідок поживлення діалогу з іншими культурами та поширення глобалізаційних процесів.

Література

1. Мистецтво сучасної України: навч. посіб. / Л. В. Анучина та ін.; за ред. Л. В. Анучиної, О. В. Уманець. – Харків : Нове слово, 2009. – 92 с.

Бершаденко О. В.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ УКРАЇНЦІВ У ДІАСПОРІ

Духовною першоосною розвитку будь-якого суспільства є національна ідея. Це рушійна сила національної свідомості українців, яка відображає

головні національні інтереси, традиції та прагнення на самовизначення. Безумовно, справжній патріот поважає свою країну не тільки в її межах, а й за кордоном, створюючи діаспори.

Варто зазначити, що головним завданням українців у діаспорі є збереження у своєму середовищі національної самобутності – рідної мови, звичаїв, культурних, мистецьких та побутових традицій. Щоправда шляхи цього бувають різні. У 1971 р. у канадській провінції Альберта було створено музей просто неба, так зване репрезентоване українське село. Це зображення хат українських переселенців, які у певний час здійснили внесок у процес освоєння земель Канади. Нині кожен турист може бути гостем цього етнокультурного центру, взяти участь у ярмарку або подивитись на роботу майстрів з різних ремесел. Досить часто тут проводяться фестивали або музичні вистави.

Діаспори проводили просвітницьку роботу й в інших видах мистецтва. Неможливо не згадати історію Софії Левицької, яка переїхавши у Париж, розпочала активну творчу діяльність. Щоб привернути увагу французів до України, вона переклала на французьку мову «Вечори на хуторі біля Диканьки» Миколи Гоголя». Безперечно її таланту не було меж, Поль Валері писав про С. Левицьку: «Я щасливий, що мав нагоду зустріти людину найвищої якості».

Літературно-видавнича діяльність розвивалася досить стрімко. Українець, Мирослав Ірчан у 1923 р. приїхав до Канади, щоб видати свої знамениті нариси та драматичні твори, а повернувшись в Україну, очолив організацію письменників «Західна Україна». У Нью-Йорку було створено Об'єднання митців-українців – журнал «Нотатки з мистецтва». В Чикаго українці створили Український інститут модерного мистецтва, який об'єднував молодих митців та намагався поширити українську культуру у світі.

Важливо зазначити, що більше 15% представників української діаспори у Франції – студенти, які беруть участь у таких творчих гуртках, як «Запорожці», «Гопак» тощо. До речі, з 1951 р. у Парижі працює Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка, яке складається з багатьох секцій. В Англії діє бібліотека української діаспори і музей Т. Г. Шевченко.

Не менш важливим є можливість українців підтримувати свою національну ідею у важкі часі. У повоєнний період у Празі було створено Музей Визвольної боротьби, який став важливим осередком культурного життя української Праги, центром збереження пам'яток історії, культури й мистецтва.

Можна стверджувати, що українці, перебуваючи у діаспорі, не тільки намагаються підтримати національну ідею власного народу, а й поширюють її на інших. Так, у багатьох країнах українці святкують День незалежності або ж День народження Кобзаря, щоб привернути увагу багатьох до здобутків рідної країни.

Аналізуючи вищесказане можна зробити висновок, що національна ідея українців та її постійний розвиток безумовно потребує свого розширення.

Бичківська М. Ю.

студентка ІПКОЮ, 1 курс 11 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ЗАГРОЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Зміна ідентичностей – закономірний процес, оскільки він пов'язаний із суспільними трансформаціями. Соціокультурний простір інформаційного суспільства зумовив поширення кризи ідентичності людини, яка опинилася у ситуації втрати цілісності та усталеності, виявляє схильність до відмови від перевічених часом цінностей на користь нових.

Поняття ідентифікації означає процес встановлення відповідності одного об'єкта іншому. Ідентичність – це базова якість особистості, через яку виявляється багаторівневий зв'язок людини з навколишнім соціальним і культурним середовищем. Криза ідентичності зазвичай зумовлюється конфліктом цінностей або втратою смислоутворюючих цінностей.

Інформаційне суспільство неоднозначно впливає на людину: з одного боку, воно вимагає від особистості розкриття її творчого потенціалу, а з іншого – порушує традиційні соціальні зв'язки, породжує ілюзію свободи, спричиняє внутрішньо-ціннісні конфлікти та руйнує традиційну ідентичність. Відчуження в межах соціальної системи, депресії, самотність, без-

помічність виявляються зворотним боком тотальної свободи-вседозволеності і ціннісного плюралізму на фоні поширення інформаційних технологій.

Потреба ідентифікації та самоідентифікації провокується комунікативно-інформаційними процесами і нестабільністю існування людського суспільства. Інформаційний простір формується за допомогою засобів комунікації, а також електронних і комп'ютерних мереж, які поширюють нові цінності й смисли, що й постають базою для індивідуального самовизначення людини сучасного світу. В контексті наростаючої інформаційної свободи, перетворення особистості у «віртуальну людину» виникає загроза втрати тривогого ототожнення себе з певною системою цінностей й моральних ідеалів. Проте морально-етичне ціннісне начало визначає культурну приналежність особистості. Тому відсутність усталеної системи моральних цінностей призводить до порушення безпечного функціонування суспільства, до дезорганізації і навіть до соціальної катастрофи, через те, що саме моральні цінності забезпечують інтеграцію суспільства, допомагаючи індивідам здійснювати соціально схвалюваний вибір своєї поведінки в життєво значущих ситуаціях. В умовах інформатизації суспільства процес пристосування людини до нових умов існування часто викликає втрату людиною самостійності, призводить до формування гнучкої ідентичності та іноді завершується маргіналізацією особистості.

Таким чином, людина інформаційного суспільства змушена відвойовувати стабільність внутрішнього духовного світу, зберігати власне «Я», спираючись на традиційну систему моральних цінностей. Саме система моральних цінностей відіграє значну роль в адаптації особистості в умовах соціокультурної трансформації суспільства, спрямовує та сприяє подальшому історичному поступу.

Література

1. Ручка А. О. Цінності і смисли як компоненти соціокультурної реальності / А. О. Ручка // Смысловая морфология социума / За ред. Н. Костенко. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – С.91–123.

2. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность личности в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, Г. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Бондарчук Ю. В.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 9 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

МОРАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Динамічність науково-технічного прогресу, проникнення технократизму і практицизму в сферу духовної культури зумовлює низку моральних проблем на сучасному етапі розвитку людства, зокрема, в українському суспільстві. Технологічні здобутки вже давно стали необхідними у щоденному житті людини, роблячи її своїм заручником, та, здається, в багатьох випадках вони можуть замінити людину. Однак якою б технічно досконалою не була машина, вона не здатна досягнути моральні цінності – добро, зло, справедливість, любов, дружбу. Розвиток машинного виробництва та проникнення технократичних настанов в усі сфери життя людей призводить до моральної дезорієнтації людини, переоцінки цінностей, формуванню нових ціннісних настанов. Не випадково французький вчений Ж. Еллюль стверджував, що для того, щоб зберегти людину, потрібно відмовитися від техніки. Проте я вважаю, що на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства зробити це неможливо.

З давніх часів обмеженість існування малим гуртом породила такі риси українського менталітету, як інтровертність, індивідуалізм, що виявляються як у позитивних, так і негативних аспектах. Негативним виявом цих ментальних особливостей є байдужість – ще одна проблема українського суспільства. Кожен займається своїми справами, роботою, домом, і до інших йому байдуже. Проте варто згадати слова Бруно Ясенського: «Не бійся ворогів – у гіршому випадку вони можуть тебе вбити. Не бійся друзів – у гіршому випадку вони можуть тебе зрадити. Бійся байдужих – вони не вбивають і не зраджують, але тільки з їхньої мовчазної згоди існують на землі зрада і вбивство».

Багато українців проявляють пасивну позицію щодо держави та процесів, які в ній відбуваються, забуваючи просту істину: «Велике починається з малого». Кожен повинен проявляти активну громадянську позицію, адже тільки з активних особистостей може постати справжнє громадянське суспільство. Байдужість руйнує нашу державу, але в першу чергу вона руйнує

моральні якості людини. Адже згодом може настати й байдужість до себе, яка виявиться в неможливості (або непотрібності) самоідентифікації особистості, яка становить основу індивідуальної свідомості людини.

У технократичному суспільстві, в якому живуть і діють граничні індивідуалісти, атомізовані особистості, постає ще одна проблема – егоїзм. Її наслідком часто стають дії, розраховані на досягнення певної мети будь-якою ціною без врахування інтересів і цілей оточуючих. Часто людина не усвідомлює наслідків своєї діяльності, не може взяти на себе відповідальність за свої вчинки, що свідчить про обмеженість її свободи. В той час як вона сама, неправильно розуміючи сутність свободи, вважає себе повністю вільною від традиційних міжособистісних зав'язків, що мають бути актуальними у суспільстві [1]. Егоїзм виявляється тісно пов'язаний з байдужістю.

Зазначені проблеми не вичерпують всіх існуючих моральних проблем сучасного українського суспільства. Проте ми знаємо, що мораль і моральність змінюються разом із людиною і суспільством. Наше суспільство переживає кардинальні перетворення, які спричиняють зсуви у системі моралі, менталітеті, суспільній свідомості. Наслідки цих зрушень відчують на собі майбутні покоління.

Література

1. Савченко Г. С. Проблема відповідальності у філософії діалогу / Г. С. Савченко // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. праць: за матер. Міжнарод.наук.-практ. конф. 5–6 листопада 2014 р. – У 2 ч. : Ч. 2. – Харків: НТУ «ХПІ», 2015. – С. 240–243.

Браун А. А.
студентка Військово-юридичного
факультету, 1 курс, 1 група
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Стасевська О. А.**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ ЯК КРОК У МАЙБУТНЄ

Григорій Сковорода, український просвітитель-гуманіст, сформував нову філософію доби бароко, яка пронизана глибоким антропологізмом, вірою в можливість людини пізнати себе і всі таємниці Всесвіту [1, с. 493].

Актуальність теми обумовлена постійним чергуванням в історії філософії раціональної та ірраціональної світоглядних парадигм. Традиції вітчизняної філософської думки дають нам приклад врівноваженого єднання раціонального та чуттєвого, розуму та серця.

З упевненістю можна сказати, що філософія Г. Сковороди має складний характер тому, що його погляди виникали під впливом багатьох джерел. У свій час авторитетом для нього були Піфагор, Сократ, Платон, Діоген, П. Могила та ін. Неодноразово він звертався до народної творчості, у першу чергу до міфів і казок. Систему своїх міркувань педагог будував спираючись на метод Сократа. Кожній тезі протиставляється антитеза і розглядається вона як засіб аналізу істотних питань. Він формує положення, які розкривають не лише єдність явищ, а і єдність протилежностей: «світ гине і не гине», «вічність у тлінні», «світ в темі». Гуманіст «звертався» до спадщини Платон, який викладав уявлення про світ, життя, людину у форматі діалогів, що дало змогу показати розмежування людської сутності, поділяючи її на видиму і невидиму складову.

У філософському ученні Г. Сковороди людина – найцінніше творіння природи, яке може здобути щастя своїми силами не зважаючи на добробут чи місце у соціумі. Він опротестовує будь-які соціальні стани, пояснює те, що щастя можна роздобути благодаттю на основі самопізнання природних схильностей людини, проникнення в закон «сродностей». На думку філософа, людина, яка пізнає себе, пізнає і душу, і Бога, зливається з ним. Освітлення Божественним світлом і є метою здобуття щастя, душевного спокою.

Мислитель звертає велику увагу на внутрішній світ людини. Він стверджує, що людська натура є невидимою і для її пізнання потрібні інтуїція, осяяння і самозаглиблення. Г. Сковорода переконаний, що началом всього в людині є її душа. Самопізнання, уміння слухати себе, вивчення свого внутрішнього світу допомагають знайти призначення людини на цій землі, навести лад у своїй душі. Тому що тільки у чистоті та мудрості можна знайти своє істинне «я». Відповідно до християнського учення, просвітник оцінює особу, як посередника між небом і землею, як уособлення Божественної енергії. Серце є ланцюжком, яким людина пов'язана з вічністю, і від нього залежить рівень істинного в людині. Але відкрити Божу істину можна лише шляхом пізнання свого духовного світу. Основним джерелом пізнання є серце, яке за біблійним розумінням є духовним центром людини, вмістилищем думок і почуттів. Сковорода захоплюється могутністю розуму, вказує на досягнення наук у вивченні світу, втім основою пізнання Бога, світу і себе є не тільки книги, а й серце. Раціональне пізнання як основа вдосконалення

можливе лише за умов, коли розум скеровується і підтримується серцем [2, с. 43].

Таким чином, учення Г. Сковороди й у XXI ст. зберігає своє морально-практичне значення, дає відповіді на питання, що нас хвилюють, а його ідеї (ідея «сродності», ідея серця як засобу пізнання та критерій істини) абсолютно співзвучні нашому часу.

Література

1. Эрн В. Борьба за логос. Г. Сковорода. Жизнь и учение / В. Эрн. – Минск: Харвест. – 2000. – 592 с.
2. Стасевська О. А. Раціоналістичні трансформації української філософської думки Нового часу / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2015. – №4 (27). – С. 37–46.

Герасименко Л. М.

студентка виконавсько-музикознавчого факультету, спеціалізація «Музикознавство», 5 курс, Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, науковий керівник – **Беліченко Н. М.**, Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, кандидат мистецтвознавства, доцент, докторант кафедри теорії музики

КОМПОЗИТОРСЬКІ ПРОЧИТАННЯ 12-ГО ПСАЛМА Т. ШЕВЧЕНКА В АСПЕКТІ ЖАНРОВОЇ СУГЕСТІЇ

Уже більше століття, починаючи з Миколи Лисенка (1911 р.), українські композитори систематично звертаються до «Давидових псалмів» Т. Шевченка і нині налічується близько двадцяти різних музичних інтерпретацій поезій зі збірки, принаймні половину з числа яких складають прочитання 12-го Псалма. Попри це, поетичний цикл «Давидові псалми» Кобзаря досі несправедливо випадає із поля зору музикознавців.

Метою дослідження є виявлення специфіки авторських підходів до принципів омузикалення найпопулярнішого серед українських авторів Шев-

ченкового переспіву 12-го Псалма в залежності від конкретного жанрово-стильового контексту. Предмет дослідження – композиторські реалізації Псалма 12 «Чи Ти мене, Боже милий, навік забуваєш» в різних жанрах української хорової музики XXI століття (мініатюра В. Тиможинського, кантата О. Похило, цикл М. Скорика).

Музичний жанр – це свого роду певний смисловий код, що є носієм конкретного художнього змісту [1, с. 10]. Будь-який жанр для композитора має власне смислове навантаження в його сугестивній формі і тому, відповідно, розрізняються й принципи омузикалення літературного першоджерела.

Зосереджується увага на музичних реалізаціях Псалма 12 в двох основних проявах: як самостійного хорового твору (жанр мініатюри) і як частини циклічного опусу (хорового циклу та кантати).

Відмінною рисою мініатюри «Чи Ти мене, Боже милий» для мішаного хору В. Тиможинського (2014 р.) є семантична навантаженість окремих деталей на мікрорівні в поєднанні зі змістовною ґрунтовністю. Жанрова семантика хорової мініатюри позначилася на роботі композитора зі словом (ущільнення тексту шляхом симультанного розвитку різних словесних синтагм, зокрема, прийом послідовного накладання, текстова поліфонія), а також роботі на мікрорівні в ладотональній сфері (використання чвертьтонових засобів та зменшеного ладу).

У багаточастинних опусах сучасних українських авторів на тексти «Давидових псалмів» Т. Шевченка кожна частина, переважно, відповідає окремому псалмовому переспіву. Псалом 12 (другий вірш збірки Кобзаря) більшістю композиторів обирається у якості другої частини циклу. Серед таких опусів – цикл «Три псалми» для чоловічого хору М. Скорика (2003 р.) та кантата «Псалми Давидові» для мішаного хору, сопрано, квартету тромбонів, фортепіано, струнних та ударних О. Похило (2005 р.). *Спільною рисою* обох творів є проміжна композиційна функція частини, що містить текст Шевченкового переспіву, мотивна єдність у поєднанні з тембровою драматургією всього циклу. *Розбіжності* між музичними прочитаннями обумовлюються відмінністю жанрової семантики хорового циклу літургійного спрямування М. Скорика та дієвою драматургією вокально-інструментальної кантати О. Похило. Богослужбний контекст першого твору актуалізує простоту монотембрового звучання (виключно чоловічий хор) і прозорість фактурного викладу, натомість друга частина кантати відрізняється активністю тембрової драматургії навіть на виконавському рівні: соліст – хор – оркестр (із рівноцінною важливістю усіх учасників). Значне розширення масштабів завдяки важливій функції оркестру є типовим для жанру кантати.

Таким чином, жанр є одним із найголовніших інструментів омузикалення поетичного слова Т. Шевченка. За умови композиторської інтерпретації розглядуваного вірша у межах окремого твору, зокрема мініатюри В. Тиможинського, на перший план виходить підвищена змістовна навантаженість кожної семантичної деталі. Натомість при вбудовуванні 12-го Псалма у художню систему цілісного циклічного твору (хоровий цикл М. Скорика та кантата О. Похило) актуалізується його прихований первинний потенціал до інтеграції (як частини поетичного циклу Кобзаря).

Література

1. Беліченко Н. Структурна поетика музичного твору (на матеріалі музики сучасних композиторів 80-х років): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства / Н. Беліченко. – Київ, 1992. – 16 с.
2. Варакута М. Жанр хорової мініатюри в сучасній українській музиці (на прикладі творчості В. Зубицького): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства / М. Варакута. – Одеса: ОДМА ім. А. В. Нежданової, 2011. – 17 с.
3. Терещенко А. Українська радянська кантата і ораторія (1945–1974) / А. Терещенко. – Київ: Наукова думка, 1975. – 174 с.
4. Тукова І. Про смислоутворюючу роль музичного жанру / І. Тукова // Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки. – Київ, 2009. – Вип. 2. – С. 213–218.

Гладченко М. Є.
студентка ІШКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

ОБРАЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ У ВІТЧИЗНЯНОМУ МИСТЕЦТВІ ХІХ СТ.

З давніх-давен образ жінки являє собою загадковий символ, який є багатограним та неоднозначним за своєю природою. Найпоширенішими засобами опису сутності жіночої натури завжди були і залишаються витвори

образотворчого мистецтва та літератури. Саме в них митці намагаються розкрити найвизначніші риси характеру, змальовуючи жінку за різних життєвих обставин і ситуацій, які формують у читача певний образ, який з часом, за рахунок схожих моделей поведінки, знаходить своє відображення у свідомості суспільства. Але слід зазначити, що в різні епохи, зважаючи на соціально-економічні чинники і пануючі моральні цінності, сприйняття жінки і уявлення про «ідеали» її зовнішніх рис і поведінку постійно змінювалися.

У XIX ст. під впливом політики з боку іноземних держав в Україні все частіше поставало питання національної самоідентифікації і збереження української культури, що стало поштовхом до розвитку української літератури, формування її нових напрямків. Зважаючи на те, що більшість українського населення складало селянство, представники української інтелігенції взяли на себе обов'язок повернення культури до народних першоджерел та ідеалів. Так, багато уваги було приділено давньому архетипу Матері, який був узагальнюючим образом Неньки-України, рідної Землі і, зокрема, жінки. Але, незважаючи на традиційно складене шанобливе ставлення до жінки, як до символу родючості, збереження родинного затишку і уособленням Чистоти, до представниць жіночого начала висувалися неабиякі вимоги, які були сформовані суспільством і стали загальноприйнятими і обов'язковими, у випадку невідповідності яким жінка могла бути піддана всезагальному осуду.

Ідеальний образ простої дівчини – втілення моральних вимог часу яскраво відображено в повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся». Письменник розкриває поетичність і ліризм її душі, яка так щиро й довірливо розкрилася в коханні до Василя. Духовна та зовнішня краса Марусі ідеалізовані письменником: «Ця дівчина багата, вона байдужа до розваг і гуляти на свята не ходить, роботяща: добре шие, пряде, варить і пече», «Висока, прямиесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці – як тернові ягідки, брівоньки – як на шнурочку, личком червона, як панська рожка, що у саду цвіте, носочок так собі прямиесенький, з горбочком, а губоньки – як цвіточки розцвітають, і меж ними зубоньки – неначе жорнівки, як одна, на ниточці нанизані».

Але, на превеликий жаль, мало хто замислювався над тим, яких зусиль коштувало жінці відповідати загальноприйнятим нормам і які наслідки страху перед людським осудом траплялися в жіночій долі. Видатний український поет XIX ст. Т. Г. Шевченко у своїй ліро-епічній поемі «Катерина» змальовує трагічну долю жінки, події життя якої повністю суперечили моральним принципам тогочасного суспільства: закохавшись у російського офіцера, який згодом їде на війну і покидає її, Катерина залишається «при надії», але вірно чекає на свого коханого і народжує дитину. Але коханий

так і не повернувся, залишивши героїню з дитиною на руках, внаслідок чого дівчина стає ганьбою для батьків, посміховиськом для чужих людей і матер'ю «сина-байстрюка». Через власний сором перед суспільством і батьками, Катерина не витримує вселюдського осуду і закінчує життя самогубством.

Зважаючи на консерватизм і надмірну категоричність в моральних ідеалах ХІХ ст., не можна стверджувати, що образ жінки, який відповідав «належному», був під силу усім. На жаль, дуже часто суспільство, вигадуючи «ідеальну модель», могло руйнувати життя жінок, які, на думку люду, не відповідають певним канонам, не враховуючи реальних життєвих обставин.

Долгінцева Р. А.

студентка ІШКОЮ, 1 курс, 10 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізаційні процеси охоплюють усі сфери суспільного життя, змушуючи навіть традиційні соціальні інститути змінювати вектор свого розвитку. Не залишилась осторонь і система освіти, яка, змінюючись, намагається пристосуватись до сучасних тенденцій.

Безумовно, важливе місце у системі освіти посідає педагогіка, яка є інструментом, за допомогою якого вчитель або викладач виконує свою професійну функцію. Особливої уваги в розвитку української освіти потребує концепція «педагогіки партнерства», яка зумовлює значні зміни у вже звичній для нас системі навчання. Педагогіка партнерства – це напрям педагогіки, методи і прийоми виховання та навчання в якій ґрунтуються на засадах гуманізму, на творчому підході до особистості.

Однією з перших країн, яка втілила інноваційні, гуманістично орієнтовані технології в системі освіти, стала Фінляндія – країна, котра випереджає більшість країн світу у якості освіти. Так, концепція педагогіки партнерства передбачає тісний взаємозв'язок вчителя і учня, особливу увагу до особистості. Класи у Фінляндії невеликі (до 20-ти дітей), що сприяє

кращому спілкуванню вчителя з дітьми. Вчитель може приділити увагу кожному учню, прослідкувати за його особливостями у навчанні, успіхами або труднощами.

Панівною ідеєю у педагогіці партнерства є індивідуальний підхід до кожного учня, який дозволить дитині розкрити свої можливості. Концепція партнерства повністю змінює ролі, у яких перебуває учень та вчитель. Замість жорстко встановленої ієрархії, підпорядкування та непорушного авторитету вчителя, учень – це той, хто є рівноправною персоною, що розвиває свої здібності, мислення, духовний потенціал у форматі діалогу та співробітництва. Контрольні зрізи знань у вигляді тестів складені творчо, що унеможлиблює списування і дозволяє відслідкувати досягнення учнів в певній темі.

Глобалізація вплинула не тільки на організацію навчального процесу, але і на матеріал вивчення. Так, у Фінляндії провідна мета освіти – не механістичне запам'ятовування певного обсягу знань, а надання дітям знань і навичок, які допоможуть їм жити у реальному світі. Діти мають змогу практично вивчати проблеми сьогодення, при цьому самостійно обирати феномен, який вони розбиратимуть. Вчитель враховує бажання дітей, а не обирає матеріал з освітньої програми. При вивченні певної проблеми школярі застосовують практичний матеріал, інформацію з попередніх років навчання, досліджуючи феномени комплексно, що формує об'єктивну картину світу та критичне мислення.

Глобалізаційні процеси сприяють не тільки кардинальним змінам, а й зникненню звичних складових системи освіти. Так, зникає традиційна педагогіка у школах, де присутність вчителя не передбачена. У школах Данії та Бразилії класична система уроків, класів і викладення матеріалу повністю зникає. Наприклад, у бразильській школі Lumiar замість звичайних вчителів існують т'ютори, які не проводять уроків та не перевіряють домашнє завдання. Натомість супроводжують дитину протягом усього шкільного життя, спілкуються з батьками, визначають теми, до яких учень проявляє найбільшу зацікавленість.

Можна зробити висновок, що глобалізація і педагогіка партнерства – явища, які тісно пов'язані. Потреба пристосовуватись до стрімкого сучасного світу зумовлює запровадження таких технологій навчання, які дають не просто учня, а учня, котрий прагне до знань і вміє їх застосовувати, зацікавлену особистість. На зміну традиційному педагогу в умовах концепції педагогіки партнерства приходять наставник, який знає набагато більше про учня, ніж оцінки у класному журналі та якість його поведінки.

Жихарева О. М.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 3 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНОСТІ В КУЛЬТУРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Сучасне українське суспільство живе в час бурхливих змін. Багато чинників – глобалізація, науково-технічний прогрес, надшвидкий потік інформації – призводять до його трансформації. Відповідно, змінюються й певні моральні цінності та орієнтири. В наш час поширеною є думка про те, що сучасне українське суспільство переживає період моральної кризи. «Слід визнати, що українське суспільство до наших часів продовжує знаходитись в ситуації «розмитості» ціннісних орієнтирів й невизначеності ідеалів. Формально заявлені цінності залишаються слаборозвинутими й не стають загальноприйнятими, що призводить до розколу суспільства» [1, с. 105].

Серед об'єктивних причин, які на це впливають, передусім слід згадати стрімкий розвиток науки та техніки. З одного боку, науково-технічний прогрес є найефективнішим інструментом задоволення матеріальних потреб людей, але з іншого, – він руйнує підґрунтя духовного існування людини. Важливішими та більш актуальними для людини і суспільства в цілому стають питання, які стосуються наукових та технічних досягнень, матеріального виробництва та вдосконалення матеріальної сфери культури. Орієнтація на технократизм та сцієнтизм призводять до того, що багато людей не заважають на більш вагомій проблемі, такі як нерівність між багатими та бідними, голод, проблеми охорони здоров'я, духовного розвитку особистості тощо. Моральні ідеали, принципи, цінності відступають перед науково-технічним прогресом. У такому контексті людина часто замислюється над питанням – «а що я взагалі можу зробити?». Насправді, здається, що порівняно із штучним інтелектом, людина може дуже мало, що зупиняє її від будь-яких спроб це змінити. Важливим є те, що для будь-якого народу взірцем моральної поведінки має бути національна еліта, передусім еліта по-

літична. Безперервні непорозуміння та негаразди у владних інститутах викликають у суспільства зневіру до влади в цілому, що призводить до руйнації моральних устоїв.

Все це викликає багато проблем, безпосередньо пов'язаних з деморалізацію суспільства. Дуже чітко простежується пасивність у громадській діяльності, оскільки людина сьогодні зацікавлена у грошовій винагороді, і лише одиниці згодні працювати «за ідею», приносячи користь нашому суспільству. Також чітко простежується тенденція, яка дуже вдало відображена в українському прислів'ї «*Моя хата з краю, я нічого не знаю*». В наш час українці звикли лише скаржитись на владу та інші зовнішні фактори, які ускладнюють їх і без того тяжке життя. Але, на жаль, далеко не кожен з нас готовий переступи через власні лінощі та байдужість, і реально діяти для того, щоб покращувати становище навколо себе.

Це підштовхує до висновку, що злам ХХ – ХХІ ст. – це період кризи в сфері моралі. Але чи можна з цим повністю погодитись? Стверджуючи це, ми чомусь не зважаємо на суттєві позитивні зміни. Від проголошеної на папері цінності людини, її здоров'я, честі та гідності, прав і свобод, ми рухаємось у бік їх реального забезпечення й реалізації. Головними нашими завоюваннями стає свобода людини, засудження насилля та нетерпимості. Більша частина молоді сповідує ідеали рівності і свободи, критикуючи злість, агресію та насилля. Важливо наголосити на зростанні поваги суспільства до права, адже саме воно в сучасному світі виступає гарантом захисту свободи людини, забезпечуючи рівність людей та їх безпеку. Сучасна мораль перестає бути сухим зводом правил поведінки, вона орієнтується на емпатію, розуміння іншого, усвідомлення власної свободи та пошук шляхів досягнення щастя.

Тож світ навколо нас змінюється, змінюються людина і суспільство. Так само еволюціонує і мораль. Тому стверджувати, що сучасне суспільство є аморальним, ми не можемо, адже ці зміни мають амбівалентний характер.

Література:

1. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность личности в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, А. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Зеленська К. С.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 3 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У роки незалежності в українській культурі відбувається переосмислення та руйнація старої, і народження нової системи цінностей. Цей процес пронизує усі сфери культури, в тому числі і мистецтво. Зокрема, в літературі він виявляється явно, адже українська культура відзначена літературоцентризмом та лінгвоцентризмом. Відповідно, сучасна українська література – перехрещення старого та нового, традицій та новацій.

Новаційним є оновлення тематичної та образної палітри сучасної української літератури. У своїх творах письменники намагаються розкрити як «вічні теми», так і проблеми, які хвилюють сучасне українське суспільство. Це специфіка національного менталітету та мови, самоідентифікація нації, збереження історичної пам'яті народу, народження вільної і незалежної держави, подальша доля України та українського народу. Актуальним проблемам сучасності присвячують твори як митці старшого покоління, так і молоді письменники. Проявом сучасних тенденцій стало повернення заборонених, «забутих» імен і творів.

Виявом новацій в просторі сучасної літератури є численні літературні групи, які спираються на різні естетичні принципи та філософські настанови. До них належать: «Бу-Ба-Бу» (Ю. Андрухович, В. Неборак, О. Ірванець), «Нова дегенерація» (І. Андрусак, С. Процюк, І. Ципердюк), «Пропала грамота» (Ю. Позаяк, В. Недоступ, С. Либоня), «Лу-Го-Сад» (І. Лучук, Н. Гончар, Р. Садловський), «Червона Фіра» (С. Жадан, Р. Мельников, І. Пилипчук), «Пси Святого Юра» (Ю. Покальчук, Ю. Андрухович, І. Римарук, В. Герасим'юк, В. Медвідь, В. Неборак, О. Ірванець) та інші.

На перехресті традицій і новацій існує і жанрова система. Так, окрім традиційних жанрів (повість, оповідання, новела, роман) сучасними авторами активно опрацьовуються жанри, які не перебували в активі (фентезі, мелодрама, готична повість, детектив, жіночий роман та ін.). З огляду на це, дослідники вважають, що літературний процес з 1990-х рр. характеризується розвитком

масової української літератури. Відповідно, значно актуалізуються питання, пов'язані з буттям української мови та збагаченням її розмовними елементами.

Українська література також увійшла до простору постмодерністської культури. У цей період виникає нове явище – поетичне шоу, оскільки характерними ознаками постмодернізму стали карнавальність, іронічність, маскарадність, видовищність. Представник Київської іронічної школи Б. Жолдак порушує норми традиційної літературної мови, оскільки пише прозу суржилом. Неоднорідність, рельєфність притаманна прозі О. Забужко, яка звертається до цитат, російськомовних та англійськомовних залапкованих фраз, курсиву, задовгих фраз і речень. Одним із найвідоміших сучасних письменників в Україні можна назвати Ю. Андруховича. Окрім літературної діяльності, митець проявляє себе у видавничій справі: на початку 90-х років він разом із письменником Ю. Іздріком почав видавати перший в Україні постмодерністський журнал «Четвер».

Розвиток культури – складний та довготривалий процес. Еволюція сучасної української літератури відбувається на основі збереження національних традицій та орієнтації на європейські традиції та тенденції в царині прози та поезії.

Література:

1. Мистецтво сучасної України: навчальний посібник / За ред. Л. В. Ануциної, О. В. Уманець. – Харків : Нове слово, 2009. – 92 с.
2. Нямцу А. Є. Проблеми традиції та новаторства у світовій літературі / А. Є. Нямцу, В. І. Антофійчук. – Чернівці : Рута, 2008. – 242 с.

Зуєва Х. С.

студентка исполнительско-
музыкального факультета, 2 курс,
Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
научный руководитель – **Птушкин В. М.**,
Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
народный артист Украины, профессор,
заведующий кафедрой композиции
и инструментовки

ОСОБЕННОСТИ ОРКЕСТРОВОГО МЫШЛЕНИЯ Б. Н. ЛЯТОШИНСКОГО (НА ПРИМЕРЕ УВЕРТЮРЫ НА ЧЕТЫРЕ УКРАИНСКИЕ НАРОДНЫЕ ТЕМЫ)

Б. Н. Лятошинский – выдающийся украинский композитор и педагог, основоположник украинской симфонической школы. Являясь продолжате-

лем классико-романтических и позднеромантической традиций, он развивал принципы драматического и лирико-драматического симфонизма. Оркестровка мыслилась им объективацией индивидуального художественного замысла, неотъемлемой составляющей профессионализма. Среди особенностей оркестрового мышления композитора исследователи отмечают: создание тембровой драматургии, семантизацию тембров, использование приема жанровой и образной трансформации тематизма посредством темброво-фактурных приемов, расширение роли и значения оркестровых групп (прежде всего медных духовых), мышление замкнутыми оркестровыми группами, огромную роль полифонических приемов в регулировании плотности оркестровой фактуры [1]. Некоторые из названных особенностей находятся в русле развития оркестрового мышления в XX в. в целом [2].

Рассмотрим некоторые особенности оркестрового мышления Б. Н. Лятошинского на примере Увертюры на четыре украинские темы (1926 г.). Партитура написана для тройного состава оркестра с расширенной группой ударных инструментов. Обращает на себя внимание использование в группе деревянных видовых инструментов (флейта пикколо, английский рожок, бас-кларнет, контрфагот), что свидетельствует о внимании композитора к колористической стороне оркестровки. Традиционные оркестровые функции в данном произведении сохранены, что обусловлено его музыкальным языком. Совершенно четко прослеживаются линии мелодии, баса, сохранена гармоническая вертикаль, о сбалансированности которой композитор заботится, часто применяется развитие мелодических элементов посредством контрапункта. В трактовке оркестровых групп композитор исходит из принципа их равноправия. И струнно-смычковая, и деревянная, и медная группы наделяются функцией изложения и развития тематизма. При этом особая роль отводится именно группе медных духовых: 4 валторны и квартет тяжелой меди открывают увертюру, после чего подключается диалог деревянных духовых и 3-х труб. Далее медным инструментам неоднократно поручается изложение тематизма, при этом она, как правило, выступает носителем торжественной, эпико-балладной семантики. Характерно, что традиционная основа оркестра – струнная группа – наиболее полно раскрывается в центральном проведении протяжной темы (ц. 7).

Композитор мыслит группы замкнуто, дублировки использует экономно, добиваясь утолщения линии, интересных тембровых микстов (ц. 5 + 6 т. – низкие струнные с низкими деревянными, ц. 13 – микст из тембров деревянных духовых и т.п.). Традиционно дублировки присутствуют в тутти.

Экономность тембров – характерная черта оркестрового мышления Б. Н. Лятошинского, обнаруживающая себя и в Увертюре. Подключением

и отключением оркестровых групп и отдельных инструментов композитор регулирует тембровый рельеф партитуры, создает тембровое варьирование, непрерывное тембровое обновление оркестровой ткани. Большую роль в регулировании плотности фактуры играют полифонические приемы (ц. 3–14 т., ц. 9–11 т.).

Красочность партитуры создается путем использования солирующих тембров (фагота (ц. 2), английского рожка и фагота в имитационном изложении (ц. 5)), крайних регистров инструментов, необычных тембровых сочетаний (арфовые флажолеты и засурдиненные валторны (ц. 6–5 т.)). Интересным представляется колористическое решение раздела *meno mosso* (ц. 13): проведение лирической темы у английского рожка и фагота, сопровождаемое тремоло струнных, сползающих по хроматизмам, и флажолетами арфы.

Литература

1. Савченко А. С. Некоторые черты оркестрового стиля Б. Н. Лятошинского: на примере Третьей и Пятой симфоний / А. С. Савченко // *Формування творчої особистості в інформаційному просторі сучасної культури*. – Харків: Планета-Прінт, 2017. – С. 32–35.
2. Савченко Г. С. Особливості оркестрового мислення сучасних композиторів: деякі тенденції / Г. С. Савченко // *Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання : Збірник матеріалів VIII Міжвузівського науково-практичного семінару, 19 січня 2017 р., м. Харків*. – Харків : «ХАІ», 2017. – С. 26–28.

Івченко В. О.

студентка факультету «Дизайн інтер'єру», 3 курс,
Харківська державна академія дизайну
і мистецтв,
науковий керівник – **Борбунюк В. О.**,
Харківська державна академія
дизайну і мистецтв,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри українознавства

ВІДОБРАЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ЛІТЕРАТУРНОМУ ІНТЕР'ЄРІ

Філософія інтер'єру базується на прагненні людей створити своє житло таким, щоб воно максимально точно відповідало смаку, способу життя гос-

подаря і було комфортним. «Інтер'єр у художньому творі – вид опису, змалювання внутрішніх приміщень (їх вигляду, предметів, які там знаходяться) у зв'язку із зображенням умов життя і побуту персонажів. Інтер'єр конкретизує місце подій, допомагає окреслити смаки персонажа, його соціальне становище, духовні запити, професію, особливості вдачі» [2, с. 323]. Однак літературний інтер'єр виконує функцію не лише психологічного портрета, а є джерелом відомостей про побут конкретного суспільства. Завдяки літературному інтер'єру формується образ відповідної історичної епохи.

Інтер'єр створюється завдяки матеріальним об'єктам, що наповнюють приміщення. Це «конструкції», «меблі», «декор», «аксесуари» тощо. Так, оздоблення інтер'єру такими архітектурними прикрасами, як колони, балкон, балюстради тощо свідчить про високий матеріальний статок та відповідний соціальний статус господаря. Літературний інтер'єр дозволяє читачеві сформулювати власне уявлення про місце дії, що розгортається у творі.

Наприклад, повість «Гобсек» (1830) Оноре де Бальзака представляє інтерес, у тому числі, і з точки зору дизайну інтер'єру XIX століття. Інтер'єр оселі Гобсека, головного героя твору, «скупий» на деталі: «Всі вікна в будинку виходять на вулицю, а розташування кімнат нагадує розташування монастирських келій: усі вони однакові завбільшки, кожна має одні двері, які виходять у довгий коридор, тьмяно освітлений малесенькими віконцями. Усе в його кімнаті, від зеленого сукна на письмовому столі до килимка біля ліжка, було якесь однакове, охайне й потерте, наче в холодній оселі старої дівки, котра зранку до вечора тільки те й робить, що натирає меблі» [1, с. 13]. Відсутність додаткового декору, штучного освітлення і нових меблів – основні характеристики цього малоінформативного для історика дизайну інтер'єру. Дане помешкання не є типовим для Франції того часу. Образне ототожнення дому та мешканця дозволяє авторові наголосити на повній ізоляції, скупості та відчуженості Гобсека: «Дім та його мешканець пасували один до одного – як ото скеля та приліплена до неї устриця» [1, с. 16].

Приклад іншого інтер'єру: «Художник дорого заплатив би, щоб побути хоч кілька хвилин у такій спальні. Від складок запони віяло солодкою млістю, пом'ята подушка на голубій пуховій перині, що чітко вирізнялася на лазуровому тлі білосніжним мереживом, здавалося, ще зберігала відбиток досконалих форм. На ведмежій шкурі, розстеленій під левами, вирізьбленими на ліжку з червоного дерева, білили атласні черевички, що їх жінка недбале скинула там, повернувшись стомлена з балу» [1, с. 45]. Так описана спальня графині де Ресто. Характер і якість меблів, а також аксесуари свідчать про високий рівень фінансового добробуту власниці цієї оселі; добір

і їх комбінування – про його смак та прагнення до фізичного й психологічного комфорту. Ошатність, багатство, декорованість – основні тенденції інтер'єрів заможних людей тогочасної Франції. Аксесуари – дрібні речі, другорядні деталі – доповнюють загальну картину, створюючи типовий характер і типові обставини.

Таким чином, художня література взагалі і літературний інтер'єр зокрема, віддзеркалюючи соціокультурну реальність, є джерелом уявленень людини про національний та історичний колорит певної епохи та країни.

Література

1. Бальзак О. де. Гобсек; [пер. з фр.]. – Харків : Фоліо, 2016. – 82 с.
2. Літературознавча енциклопедія: У 2 томах. Т. 2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.

Калімбет К. І.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 1 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМИ МОВИ У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

У сучасній культурі України, позначеній піднесенням патріотизму та осягненням значимості національного духу, особливої гостроти набуває питання збереження національного мовного простору. Це питання виникло не сьогодні – в українській культурі XIX ст. офіційні заборони мови зумовлювали ускладненість її сприйняття як основи національної культури та формування тенденції її обмеженого функціонування. З огляду на це одним із головних завдань духовних об'єднань української інтелігенції – від «Руської трійці» до «Просвіти» – ставав захист мови, впровадження її в систему освіти та створення умов для повернення її статусу консолідуючого стрижня нації.

Панас Мирний, один із фундаторів філії «Просвіти» в Полтавщині, писав – «народна мова – душа народна, це йому найдорожча могила», куди

найвиразніші вимовки наймиліших бажань, надій, радості і горя назносила людина... Це перший плуг, котрим кучерявий розвій повинен пройти по рідній ниві, коли він справжньо бажає їй добра» [1, с. 351]. Переживаючи в ХХ ст. трансформаційні процеси, відповідні до інколи суперечливих поєднань традицій та новацій, мова перебувала і до сьогодні перебуває в стані постійного оновлення, лексично «відгукуючись» на появу нових явищ, які демонструють значимість діалогу української та світової культур. Наслідком цього є суперечливість мовного простору національної художньої культури.

Одним із проявів такої суперечливості у творчості сучасних представників масової культури є деформування мови – нехтування літературними нормами, звернення до розмовної мови, діалектів, сленгу, інколи – й лексики, яка межує з ненормативною. Так, лексичною ознакою українського поп-гурту DZIDZIO, який виступає в жанрі «комедійний антигламурний поп» і користується неабиякою популярністю, є насиченість діалектизмами, суржилом, «напівнормативною» лексикою, зниженою спрощеністю. Український ска-рок гурт «ГІК» («Тверезість і Культура») у своїй творчості спирається на так звану «розмовну українську», який фактично є суржилом, з використанням декларативно брутальної лексики. Поширеною є й тенденція насичення масової музики словами іншомовного походження, зокрема сленгом, що зумовлює штучне, інколи позбавлене сенсу, змішання мов із претензією на трендовість. «Щільність наповнення художнього простору таким музичним продуктом надає йому статусу норми, уможливує процеси підміни художньої цінності комерційним успіхом і в цілому формує кітчєво спрямований вектор сучасної української культури» [2, с. 133].

Інший варіант модифікування української мови демонструє творчість композиторки та співачки Христини Соловій. Її звернення до характерних давніх лексичних та синтаксичних «прикмет» лемківського діалекту створює своєрідну мовну мелодику, котра стає стильовою ознакою сценічного іміджу виконавиці.

Наслідком таких новацій, які впроваджують сучасні виконавці, може стати деформування сучасного мовного простору, його «кітчовлення» та розчинення, реальність яких посилюється тенденціями глобалізації. Одним із сучасних завдань тому видається збереження мови, збереження культури мови, сприяння їй на рівні особистості та держави.

Література

1. Панас Мирний. Твори : [в 7 т.] / Мирний Панас. – Т. 7. – Київ : Наукова думка, 1971. – 663 с.

2. Уманець О. В. Аксиологічні орієнтири в сучасному художньому просторі України // О. В. Уманець // Людина, наука, техніка в новому тисячолітті : Збірник матеріалів XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, 20–21 квітня 2017 р., м. Харків. – Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «ХАІ», 2017. – С. 32–34.

Калініна А. С.

студентка виконавсько-музикознавчого факультету, відділ «Музикознавство»,
5 курс,
Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського,
науковий керівник – **Мізігова А. А.**,
Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії української та зарубіжної музики

ДРАМАТУРГІЧНА ФУНКЦІЯ БАЛАД Е. ДЕНИСОВА В РАДІОСПЕКТАКЛІ «ГАРГАНТЮА ТА ПАНТАГРЮЕЛЬ»

Поява п'яти балад Е. Денисова в 1971 р. була ініційована радіоспектаклем «Гаргантюа та Пантагрюель», створеним за однойменним романом Ф. Рабле. У книзі французького майстра розповідається про життя двох добрих велетнів – Гаргантюа та його сина Пантагрюеля, їх пригоди й подвиги. Головною зброєю для письменника служать гротеск і гіпербола, за допомогою яких він висміює церкву та чернецтво, деякі уривки з Біблії, людські вади. Прийом явного, надмірного перебільшення проявляється в образі самих велетнів, описанні непомірної кількості страв і напоїв, що вживаються ними, неймовірного обсягу тканини, з якої шиють їх шати. Більш того, сам роман гіперболізований, оскільки складається з п'яти книг, які автор писав протягом 20 років. Щоб не втратити сенс роману Ф. Рабле, творець музично-літературної композиції С. Муратов, обираючи окремі фрагменти, намагається максимально зберегти головні семантичні лінії та послідовність подій книги.

Композиція радіоспектаклю ділиться на дві частини; кожна з них відкривається передмовою. Для першої частини С. Муратов обирає розповідь про народження Пантагрюеля, його зустріч з Панургом, комічну сцену за участю Сраколиза і Пийвіно. У другій же частині герої шукають відповідь

на питання одружитися Панургу чи ні, відвідують королівство Квінтесенції, де відбуваються надзвичайні явища, та острів, населений безжалісними пухнастими котами.

У своєму прагненні відобразити особливості спектаклю Е. Денисов звернувся до віршів Ф. Війона. Незважаючи на те, що творчість Ф. Рабле належить іншому століттю, проте обох авторів пов'язує успадкування традицій середньовіччя. Однак, як свідчить знайомство з баладами Е. Денисова не всі вони належать поетові, ім'я якого заявлено в нотах – деякі відносяться до XVII ст. Так, лише три з п'яти балад ґрунтуються на війоновських віршах («Балада автора», «Балада істин навиворіт» і «Балада прикмет»). Автори ж двох інших віршів – «Пісні Панурга» і «Балади про війну» – невідомі.

Кожен з вокальних номерів у виставі має своє функціональне призначення і надає дії особливої емоційності. «Балада автора» і «Балада прикмет» виконують функцію вступу, оскільки звучать під час Передмови до першої частини. У їх центрі – образ автора, який намагається знайти своє місце в світі. «Балада істин навиворіт» виникає після сцени судової справи комічних персонажів Сраколиза та Пийвино. Розповіді кожної зі сторін – обвинувачення та захисту – набір незв'язних фраз, що створює яскравий комічний ефект: тяжба триває довгі роки, так як не один із суддів не може зрозуміти суть проблеми. Тому було вирішено просити допомоги у Пантаґрюеля. Велетень легко вирішує завдання, оголошуючи такий же алогічний вирок. «Пісня Панурга» є яскравою характеристикою хитрого, спритного шахрая – Панурга, котрий знає 63 способи добування грошей. Одночасно ця пісня заміщує його розповідь про неймовірні пригоди в Туреччині. Окремо стоїть балада про війну, яку композитор включив в камерно-вокальний цикл «П'ять балад». Вона не увійшла до радіоспектаклю у зв'язку з відсутністю в ньому мотиву війни, але написана була композитором не випадково, оскільки відображає одну з серйозних тем роману Ф. Рабле.

Музика, створена Е. Денисовим до спектаклю, обумовила інший підхід майстра до засобів виразності. Незважаючи на тяжіння до лірики з її тонкою нюансировкою, композитор побачив для себе можливість реалізації цього сюжету з залученням іншої стилістики. Обрані ним вузький діапазон мелодії, опора на тональність, мелодичні повтори, простота інтонаційно-ритмічного малюнка відповідають умовам виконання цих балад не музикантом-професіоналом, а актором. Таким чином, балади у виставі, пов'язані з особливостями драматургії, надають дії динамічності, що важливо для радіовистави, позбавленої зорового ряду, органічно доповнюють літературну складову та враховують єдність акторського висловлювання.

Капліна В. А.
студентка ІПКОЮ, 2 курс, 1 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

СЕНС СИМВОЛІКИ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО «ПАЛАЮЧОГО СЕРЦЯ» ТА «КНИГИ» НА БРАМІ Р. ЗАБОРОВСЬКОГО

Українське бароко – одна з епох, без яких неможливо уявити собі минуле, сучасне та майбутнє. Культурні стандарти доби базуються на цінностях минулого, одвічно значущій духовній спадщині та національних за своїм змістом і сенсом символах, які відіграли значну роль у створенні та збереженні національної самосвідомості українського народу.

Особливий символ цієї епохи – серце, що акцентує визначальну роль глибини душі, внутрішнього духовного світу особистості, її емоційного життя, переконань, думок; часто серце асоціюють з моральною відвагою та правдивістю. У творах барокового мистецтва зображення «палаючого серця» є символом справжнього християнина. Виступаючи як атрибут благодійної та мирської любові, серце є органом сприйняття Бога, його вмістилищем Бога, осереддяв всього доброго й світлого в людині. Саме покликанню серця, а не формалізму розуму надають перевагу українці [2, с. 155]. Ця символіка нібито акомпанує архетиповому для українського менталітету кордоцентризму та пов'язаній із ним філософії серця.

Книга у багатьох народів є символом, пов'язаним з релігією, мудрістю, навчанням та передбаченням. Християнство, так само, як іудаїзм та іслам, часто називають «книжковою релігією», оскільки в його основі лежать священні тексти, отримані від Бога. Книга є символом високої культури, вченості, релігії, колодязем мудрості. Існує два поняття: книга світу та книга життя. Відкрита книга означає книгу життя, учіння та духовну мудрість. У християнстві книги – це апостоли, що просвіщають нації, священна книга – символ імені Божого, істини, милосердя [3, с. 302]. Культура українського бароко, проголошуючи книжку символом софійності існуючого буття, Божої Премудрості, порушувала проблему ролі розуму в утвердженні цієї дійсності.

Репрезентацією естетики українського бароко є славетний архітектурний пам'ятник – брама митрополита Рафаїла Заборовського. Це творіння архи-

тектора Й. – Г. Шеделя вінчас герб митрополита як утілення ідеї поєднання палаючого серця та книги та водночас синтезування-переплетення культурних модусів, що йдуть із Античності та Середньовіччя.

Сформульована на початку європейської цивілізації Сократом ідея про-світництва полягала не тільки та не стільки в пропагуванні знання. Її основу складала переконаність у тому, що мораль є атрибутивним фундаментом зна-ння. Такий погляд зумовлював осмислення гріховності людини як результату «гностичної темряви» [1, с. 11]. За Біблією, мораль зумовлена не тільки рівнем освіти, знанням та особистісної культури, а передусім «палаючим серцем», доброю волею, свідомим обранням шляху добра у боротьбі зі злом [1, с. 11].

Брама Р. Заборовського, поєднуючі ці спрямування в осмисленні сутності та духовної сповненості знання, віддзеркалює сформоване в українській баро-ковій культурі поняття духовного розуму – нерозривного злиття розуму, віри, почуття, духовної інтуїції тощо. Київський митрополит Ісаєя Копинський у XVII столітті писав: «Розум вище віри, бо веде до неї» [1, с. 11], а хвалу цьому духо-вному (моральному) розуму і увінчує брама Рафаїла Заборовського.

Література:

1. Кримський С. Культурні архетипи Києва / Сергій Кримський // Київські обрії: історико-філософські нариси. – Київ : СтилоС, 1997. – С. 7–13.
2. Макаров А. Світло українського бароко / А. Макаров. – Київ : Мистецтво, 1994. – 273 с.
3. Подгурська С. Світ символів у мистецтві українського бароко / С. По-дгурська // Українська академія мистецтва. – 2012. – № 19. – С. 296–305.

Кисіль О. В.

студентка Міжнародно-правового
факультету, 2 курс, 1 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Байрачна Л. К.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри конституційного права
України

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному суспільстві гостро постає проблема визначення місця і ролі моральних принципів. Наша країна наразі опинилася серед країн, що ліди-

рують за кількістю соціальних сиріт, розлучень, самогубств та за рівнем смертності. Копіювання західних форм життя, зневага до власних традицій та цінностей, спричиняють занепад важливих моральних норм, етичних установок.

Сучасне бачення світу особою – пригнічує. Куди поділися моральні цінності, догми та звичаї? Звідки в сучасної людини стільки зла, ненависті і зневаги до інших? Як те, що передавалося з покоління в покоління, напрацьовувалося шляхом спільних зусиль, було втрачено сучасним суспільством? Людина не народжується егоїстом, байдужою до проблем інших, такою вона стає під впливом оточуючого середовища.

З давніх-давен українців вважали великодушним, добрим та милосердним народом. На жаль, принципи толерантності малозначні для сучасного покоління, як і співпереживання, співчуття іншим людям. Нетерпимість, агресія переважають, вони повністю заповнили розум і серця людей. Зараз формується тип особистості, який за будь-яку ціну прагне досягти поставленої цілі. З одного боку, це добре, адже особа хоче розвиватися, працювати над собою, змінюватися, але з іншої – формується образ людини-егоїста, яка не бачить перед собою жодних перешкод і може переступити через будь-які ідеали, зневажаючи навіть людське життя [1, с. 37].

Якщо хочемо дізнатися, яким буде наше майбутнє, необхідно звернути увагу на молодь, адже саме вона крок за кроком, кожним своїм вчинком формує наше суспільство [2, с. 41]. Моральна свідомість складається з багатьох чинників – взаємовідносини у сім'ї, життєвий досвід, батьківський приклад, ставлення до оточуючих. «Бути моральним вигідно і основне, що робить людину людиною, – це високий рівень її свідомості. Увага людини приділяється лише іміджу, зовнішності і матеріальним благам, тобто відбувається заміна цінностей, коли про людину судять по тому, що вона має, а не по тому, ким вона є» [3, с. 323].

Високоморальна, творча, компетентна особистість – це той національний ідеал, до якого сучасним українцям необхідно довго рости.

Зараз ми знаходимося перед вибором: забути власну історію, національну ідею, яку впродовж багатьох століть формували і відстоювали наші предки, або переосмислити своє ставлення до цінностей і культурних надбань. Від цього залежить, яким шляхом ми підемо: до самознищення або до духовного піднесення. Для того аби не втратити себе як нація, ми, в-першу чергу, маємо зберегти власну самобутність, духовні та моральні орієнтири, і лише після того вступати в діалог із світовим співтовариством, як нація, котра має власну національну ідею, береже та гідно відстоює історичні надбання, передаючи їх нащадкам.

Література:

1. Урсул А. Д., Марушевский Г. Б. Морально-этические проблемы человечества в перспективе перехода к устойчивому развитию / А. Д. Урсул, Г. Б. Марушевский // Социодинамика. – 2013. № 11. – С. 1–68.
2. Разин А. В. Современная мораль и ее философские основания / А. В. Разин // Этическая мысль. – 2012. – Вып. 12. – С. 33–44.
3. Дарио Салас Соммэр. Мораль XXI века / Дарио Салас Соммэр. – М. : Кодекс, 2017. – 480 с.

Кондратенко В. С.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ТВОРЧИСТЬ ЛІНИ КОСТЕНКО ЯК ВІДБИТТЯ ДУХОВНИХ ПРОБЛЕМ БУТТЯ НАЦІЇ

Ім'я Ліни Костенко – синонім унікальної творчої біографії, приклад стоїчного відсторонення від літературних буднів і свят. В її поезіях поєдналися жіноча таємничість і мудрість, патріотизм, філософська глибина та чистота думок. Без її творів – «Проміння землі», «Вітрила», «Мандрівки серця», «Маруся Чурай» та «Берестечко» – гуманітарна аура української нації [2] неможлива, вони несуть нам усвідомлення власної гідності без якого неможливе національне самоусвідомлення. Більшість дум і помислів поетеси присвячені долі народу, якій пройшов важкі визвольні випробування, але залишився духовно незнищеним. Водночас поетеса вимоглива до свого народу, вона бачить його помилки й слабкі сторони, віддано любить його [1, с. 287].

Поетичний голос Л. Костенко застерігає націю від забуття та втрати своєї історичної пам'яті. Особливо яскраво це виражено в романі у віршах «Маруся Чурай». Оповідь про життя дівчини, доля якої нерозривно переплетена з долею України, містить у собі й наказ через віки через віки – не забувати свою славу історію, і захоплення мальовничою українською природою, і скорботу народу за часів національно-визвольної війни. Тривалий

час допрацьовувала поетеса створений в 1966–1967 рр. історичний роман «Берестечко», який був опублікований за часів незалежності України. Роман піднімав наріжні для української нації питання щодо причин складності державотворення, сутності трагічних віх української історії, історичного досвіду, що його набув український народ у результаті поразки під Берестечком та надав імпульс до «розкриття філософії поразки як науки : «ніяка перемога так не вчить [1, с.292].

У поезії Л. Костенко чутно «голос» пущеного хронометра. «Хода» часу в неї то неквапно-розмислова – « І засміялась провесінь: – Пора! », то важка, як сама вічність – «дивлюсь: мій прадід, і пра-пра пра-пра – усі ідуть за часом, як за плугом» [3, с. 119]. У вірші передається звертання до «колективного образу» поколінь, які змінюються, і до зримого архетипу плуга, що асоціюється з важкою землеробською працею поті чола [1, с. 290].

Л. Костенко зробила вагомий внесок в національну історію, ставши на ниві життя свого народу «довічною жницею». В історію літератури вона входить як поетеса всього світу. Сповненість творів Л. Костенко паралелями та асоціаціями з різними культурами робить її поезію, зокрема драматичні поеми («Скіфська одісея», «Сніг у Флоренції»), закоріненою углиб віків і в світовий контекст і водночас напрочуд свіжою, неповторною та сучасною [1, с. 290]. Завдяки цій полікультурності творчість поетеси має основу цінності, які «мають найвищу та позачасову значущість для людини та людства, детермінують зразки і стандарти поведінки, позначені варіативністю змістовного наповнення та особистісного осмислення в різні історико-культурні епохи при збереженні статусу визначальних, сенсоутворюючих чинників людського буття» [4, с. 180]. Творчість Л. Костенко є тим сенсоутворюючим чинником національної культури, який стверджує одвічні цінності як єдиний шлях вирішення духовних проблем буття нації.

Література

1. Українки в історії / За ред. В. Борисенко. – Київ: Либідь, 2004. – 328 с.
2. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала / Костенко Л. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 52 с.
3. Костенко Л. Триста Поезій. Вибрані вірші / Л. Костенко. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. – 416 с.
4. Стасевська О. А. Модернізація морально-ціннісних пріоритетів за умов соціокультурної трансформації українського суспільства / О. А. Стасевська, О. В. Уманець // Філософія в сучасному світі: Матеріали міського науково-практичного семінару, 17–18 листопада 2017 р. // Ред. кол. Я. В. Тараросв, А. В. Кіпенський, Л. В. Перевалова [та ін.]. – Харків: «Точка», 2017. – С. 180–182.

Лазебна А. В.
студентка факультету адвокатури, 1 курс,
1 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Складні процеси глобалізаційного спрямування актуалізують питання національної ідентичності – «усвідомлення людиною власної причетності до певної нації та її системи цінностей, мови, релігії етичних норм, культурної спадщини тощо» [3, с. 56], в якому визначальну роль відіграє мова – один із консолідуючих елементів нації. Статус чинника формування національної ідентичності українців їй надають, на думку науковців, те, що «ідеологія національної єдності постає крізь глибоку культурну єдність, яка у свій час є продуктом колективної мови; ... мова є провідним засобом, за допомогою якого сконструйовані тексти національної ідентичності [1, с. 65]. Історія України – свідчення безперервної боротьби нації за збереження мови як основи духовного життя. З обстоюванням її права на повноцінне функціонування була пов'язана діяльність таких духовних об'єднань української інтелігенції, як «Руська Трійця», Кирило-Мефодіївське братство, «Громади» та, особливо, «Просвіта».

Ст. 10 Конституції України проголошує, що «Державною мовою в Україні є українська мова. ...Гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України» [2]. Проте, українська мова є рідною для 60% громадян України, російську вважають рідною 15%, обидві мови рівноправно – 22%, іншу мову – 2%, спілкуються рідною мовою в повсякденному житті лише 40% українців. За підсумками моніторингу закладів харчування в 26 містах країни 40% із них мають українську вівіску, в 60% надруковано меню українською, у 49% закладів україномовні клієнти обслуговуються українською мовою [5].

Позитивним знаком щодо формування нового сучасного україномовного культурного простору України є домінування української мови в освіті. Закон України «Про освіту» проголошує: «Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти» [4].

Формування україномовного простору забезпечується й розвитком художньої культури. Так, у кінопрокаті кількість фільмів, дубльованих або озвучених українською мовою, в 2016 р. досягла 88%, знижується кількість стрічок, дубльованих російською мовою (4%), невеликий відсоток фільмів демонструється мовою оригіналу (частіше англійською, з українськими субтитрами). З набуттям чинності 8.11. 2016 р. Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення» щодо частки пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах» суттєво збільшується україномовний музичний контент. Суперечливим є становище сучасної видавничої справи в Україні, яка, з одного боку, потребує певної підтримки держави у сфері оподаткування, з іншого – активної пропаганди нового художнього слова, нової аудиторії, з третьої – наповнення бібліотечних фондів новими виданнями та модернізації бібліотек.

Література

1. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей / М. Гончарова // Мова і суспільство. – 2015. – № 6. – С. 60–69.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст.10.
3. Культура України: тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О. А. Стасевська, О. В. Уманець та ін.; за ред. Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець; наук. ред. В. О. Лозової. – Х. : Право, 2014. – 276 с.
4. Про освіту: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 38–39. – ст.7.
5. Шамайда Т. «Становище української мови в Україні в 2016 році» [Електронний ресурс] / Т. Шамайда. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/72173/Stan_ukrajinskoji_movy_Shorichnyj_monitoryng_Rosijska_dominuje.

Литвиненко О. В.
студентка факультету адвокатури,
1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРАВОВІ АСПЕКТИ АВТОРСТВА В МУЗИЦІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Проблема захисту авторських прав – одна із найбільш гострих у сучасному українському суспільстві. Особлива значущість її вирішення зумовлена європейськими традиціями щодо захисту інтелектуальних прав з огляду на європейський вектор сучасних національних культурних процесів.

Людина в ХХІ ст. має всі можливості для створення, студійної фіксації музичного твору та набуття прав на власний твір. Законодавством в Україні відносини у сфері захисту авторських прав регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права» та Цивільним кодексом України. Кожна людина, яка створила музичний твір, має право на реєстрацію авторських прав та подальший захист їх у суді.

Процедура закріплення авторських прав не є складною, на відміну від подальшого їх захисту. В сучасній Україні проблема захисту авторських прав виявляється на таких рівнях. На рівні функціонування її виявленням є поширення музичного контенту (з порушенням правових засад) у соціальних мережах, зокрема на платформі You Tube. На рівні суспільного осмислення правових засад авторства означена проблема знаходить вираження в неформованості цивілізованого соціуму та особистості ставлення до авторства, до інтелектуальної власності.

Серед найбільш поширених порушень авторського права на музичний твір є несплата роялті. Відповідно до п. 1. 225 ст. 14 Податкового кодексу України, роялті – це будь-який платіж, отриманий як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності. Проте значні штрафи за несплату роялті (за ст. 44 Закону України «Про авторське право та суміжні права» передбачає штраф на неправомірне використання авторських прав від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат при одноразовому порушенні прав інтелектуальної власності, за одноразове

відтворення) не утримують від порушень, що відчули на собі спадкоємці багатьох митців. Найбільш кричущий випадок останнього часу – несплата роялті спадкоємцям Андрія Кузьменка (Скрябіна) попри насиченість музичної культури сучасної України його творами.

Серйозною проблемою є використання фонограм (мінусів), яке допускається без згоди виробників, фонограми яких опубліковані для використання з комерційною метою, і виконавців, імена яких зафіксовані в цих фонограмах (відеограмах). Однак, останнім часом є поширеною практика придбання фонограм через платні платформи (наприклад, на офіційному сайті DZIDZIO).

Правового врегулювання потребує проблема копіювання сценічного образу – існування «двійників», трійників» і т. д. Так, прес-служба гурту DZIDZIO в 2016 р. заявила про заснування його колишнім учасником О. Турком гурту DZIDZ'OFF, якій копіював сценічний образ DZIDZIO та виконував його репертуар, права на які належать ТзОВ «Мейсон Ентертеймент».

На межі правового поля перебуває й проблема використання цитат із музичних творів. На рівні законодавства закріплена можливість вільного використання цитат – в невеликих уривках із виступів, проте дискусійним є питання щодо масштабів таких цитат та збереження художнього контексту.

Отже, проблема захисту авторських прав на музичний твір – наочна демонстрація сучасного осмислення художньої праці, яка доводить потребу в засвоєнні європейських стандартів щодо ставлення до інтелектуальної праці. Це – справа часу, головне – бути обізнаним у цьому питанні і шанувати право інтелектуальної власності, яка відбиває неповторність особистості.

Лисичка А. Н.

студент исполнительско-
музыкального факультета, 4 курс,
Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
научный руководитель – **Иванова И. Л.**,
Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
кандидат искусствоведения, доцент,
профессор кафедры истории украинской
и зарубежной музыки

ВАРИАЦИИ «ЗАГАДКА»: НЕРАСКРЫТАЯ ТАЙНА ИЛИ МИСТИФИКАЦИЯ?

Само человеческое мышление устроено так, что наше внимание и интерес привлекает что-либо непознанное, непонятное либо парадоксальное.

История английской музыки представляется буквально что средоточием парадоксов и тайн. В ней выделяют двухсотлетнюю «эпоху молчания»: некоторые исследователи – причём, как советские, так и собственно английские – утверждают, что «Перселл – не только самый великий, но и единственный национальный композитор Англии на протяжении почти трех столетий, последовавших за Реставрацией» [3, с. 114].

Такое положение музыки в значительной мере парадоксально, принимая во внимание и то, что в Англии была создана первая в истории музыкального искусства клавирная школа [1, с. 109], и то, что Англия – родина первого в Европе публичного концерта (1672), и деятельность многих композиторов после Перселла [4, с. 92], и существование королевской хоровой капеллы [2, с. 10], и значительные достижения английской литературы в XIX столетии. Большинство исследователей соглашается, что этот период завершается появлением Э. Элгара. Сама его биография также во многом парадоксальна: он был самоучкой – и сумел взойти высоко вверх по социальной лестнице: от сына настройщика роялей до Мастера королевской музыки.

Прижизненную славу, распространившуюся от Петербурга до США, ему принесли вариации «Загадка» («*Enigma*»), 1899 г. Действительно, загадка представлена на различных уровнях произведения. Сочинение представляет собой Тему и 14 вариаций. Наиболее очевидной (и давно решённой) загадкой являются посвящения каждой вариации, данные преимущественно в виде монограмм.

Однако не только посвящения придают сочинению ореол таинственности. По словам автора, собственно Тема не звучит. Элгар говорил, что более важная и более протяженная тема проходит через весь цикл, но не играет. На сегодняшний день опубликовано множество взаимоисключающих решений. Некоторые из них включают музыкальные темы: «*God save the Queen*», «*Rule Britannia*», «Пражскую» симфонию Моцарта, «*Twinkle, Twinkle, Little Star*» и знаменитый протестантский хорал «*Ein feste Burg ist unser Gott*» [6]. Однако каждая из таких версий обнаруживает свой изъян.

Среди вариантов решения «Загадки», не использующих музыкальную тему, наиболее интересны нумерологические – монограмма **JSBACH** «выводится» из числа 43 – как и **ELGAR** [5]. Другая идея состоит в том, что загадка кроется в числе π (первые ноты темы – на ступенях 3-1-4-2), более сложные манипуляции позволяют обнаружить дробное значение π (22/7) [6].

Однако не все спешат именно решить «Загадку». Неоднократно высказывалось мнение, что никакой загадки в этих вариациях нет, и всё это – лишь мистификация с целью обеспечить большую популярность своему сочинению, хотя Вариации мгновенно приобрели невероятную известность. Они чрезвычайно интересны с сугубо музыкальной точки зрения: яркость образов каждой вариации, исключительная оркестровка, особая проникновенность лирических вариаций. Композитору попросту не нужно было создавать дополнительных уловок для

привлечения внимания, т.к. произведение, содержащее лишь неприступную загадку, не могло бы удержаться в концертном репертуаре без малого 120 лет.

Несомненно то, что однозначного подтверждения какой-либо из версий, даже наиболее убедительной, быть не может – поскольку давно умерли все, кто были посвящены в эту тайну: композитор, его жена и близкий друг Джеггер. Поэтому к «Вариациям» сегодня можно подходить с двух сторон: как к головоломке исключительной сложности, и как к превосходнейшему шедевру английской музыки рубежа XIX – XX в. И любой из этих подходов принесёт свою долю интеллектуального и эстетического удовлетворения.

Литература

1. Ковнацкая Л. Г. Английская музыка XX в. (истоки и этапы развития): Очерки / Л. Г. Ковнацкая. – М. : Сов. композитор, 1986. – 216 с.
2. Колокольникова Е. В. Придворная королевская капелла в Лондоне XVII в./ Е. В. Колокольникова // Музыкаведение, 2008. – №6. – С. 10–16.
3. Конен В. Дж. Английская инструментальная музыка XVII века / В. Дж. Конен // О музыке: Проблемы анализа / сост. В. П. Бобровский, Г. Л. Голвинский. М.: Сов. композитор, 1974. – С. 107–118.
4. Иванов-Борецкий М. В. Английская музыка // Михаил Владимирович Иванов-Борецкий. Статьи и исследования. Воспоминания о нём / сост., ред., вступит. статья и прим. Т. Н. Ливановой. – М. : Сов. композитор, 1972. – С. 90–94.
5. Portnoy A. The Answer to Elgar's Enigma // The Musical Quarterly, 1985, №.71/2. P. 205–210.
6. Santa C. R., Santa M. Solving Elgar's Enigma // Current Musicology. №89 (Spring, 2010). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/27299990.pdf> (date of access: 23.08.2017).

Ліщинська В. О.

студентка ПКЮ, 1 курс, 15 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Ценко М. Б.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Споконвіків найбільш вагомую роль у суспільстві відігравали морально-етичні цінності, які є базисом життя людини. Нині відбувається процес транс-

формації та переоцінки цінностей, перетворюються навіть моральні цінності, які здавалися вічними, як і сама мораль. Аналіз даних цінностей є вкрай необхідним і для сучасного стану українського суспільства [2, 153]. Сучасне розуміння терміну «моральні цінності» вже не таке, як було раніше. Зараз є досить багато людей, які навіть не намагаються слідувати певним цінностям, вони просто живуть попри всі правила, які слід би було виконувати.

Нині кардинально змінилося ставлення людини до сталих моральних орієнтирів життя в ситуації ринкової економіки, що становиться, соціальних, правових, освітніх та інших реформ, які ще не мають достатніх позитивних результатів, наслідків революцій, воєнної конфронтації, економічної нестабільності, корумпованості, зростання рівня злочинності, соціальної і правової незахищеності. Ценко М. Б. наголошує, що моральна криза в українському суспільстві є продовженням і наслідком саме довготривалого політичного, економічного, правового, соціального експерименту щодо модернізації країни в контексті сучасних європейських вимог і тенденцій. У процесі цих перебудов суспільство стикається з кризами у різних сферах життя, які так чи інакше торкаються базових інтересів людей. А для сучасного українця кризовий стан – це не тільки стан його фінансової спроможності і матеріальних можливостей, а й стан його свідомості [1, 370].

Загалом, сьогоденні моральні трансформації не викликають як таких оптимістичних настроїв. Адже зростає рівень корупції, жорстокої боротьби між людьми, насильства, пригноблення, нелюдських вчинків, яких ще не знала країна. Люди перестали довіряти один одному. Кожного дня по засобах масової інформації ми чуємо про жахливі випадки – вбивства, терористичні акти, шахрайство і це ще далеко не кінець цього аморального списку. Сучасна молодь досить часто зневажливо ставиться до старших, людей похилого віку та навіть бабків. Все це свідчить про нівелювання морально-етичних цінностей у свідомості суспільства.

Нині серед людей склалася така думка, що високоморальна людина, не може бути успішною і щасливою в тій чи іншій сфері життєдіяльності. Вони обґрунтовують це тим, що переважно люди, які досягли успіху не дотримувалися моральних цінностей, а люди, які діяли стосовно правил, проходили весь цей шлях складніше і не так впевнено, тому що боялися порушити ту чи іншу норму моралі, когось образити. Та і взагалі, людина по своїй природі егоїстична, і тому їй мало цікавить все те, що не стосується її блага. Кожному з нас хотілося б щасливого майбутнього, здійснення всіх мрій, тому кожен зробить для цього все, на що здатен, інколи навіть не зважаючи на якісь певні моральні цінності.

Вагомою проблемою в тому, що людство все більше і більше втрачає свої моральні цінності, на мою думку, є саме те, що зараз наша держава переживає не найкращі часи. Безробіття та криза – це те, що зараз ми чуємо і обговорюємо найчастіше. Люди завжди поспішають, більшість нелегко працює, щоб про-

жити і забезпечити власну родину. То ж про які цінності може йти мова? Якщо суспільство зараз цікавить одне – що зробити для того, щоб мати непогані матеріальні блага. Звичайно, не можна ставити матеріальне вище над моральним і навпаки. Мабуть, це і є серйозною проблемою, з якою ми зустрічаємося часто. Адже навряд чи можна бути щасливим і задоволеним своїм життям, спираючись на те, що ти високоморальна людина, і при цьому жити у злиднях.

Отже, мораль не можна створити штучно і швидко. Це довготривалий процес, який передбачає творчість і зусилля усього суспільства. Відновлення морального «здоров'я» народу можливе через створення таких умов, як соціально-економічна стабілізація в країні, створення державного контролю за суспільною моральністю, відновлення фундаментальної етичної освіти та системи морального виховання. Дуже хотілося, щоб наше сучасне суспільство перебувало на вершині моралі, щоб воно було культурне і мало хоч найменше розуміння про кожну сферу людського життя, щоб люди прагнули бути «кимсь», а не бути сірою масою, яка лише пливе за течією. Хотілося б, щоб сучасне українське суспільство усвідомило, що кожен із нас – це саме та частинка, яка змінить цей жорстокий, аморальний світ на краще.

Література

1. Ценко М. Б. Моральні трансформації у сучасному суспільстві / М. Б. Ценко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2017. – № 2 – С. 370–373.
2. Юшкевич Ю. С. Трансформація аксіосфери моралі сучасного українського суспільства / Є. Р. Борінштейн, Ю. С. Юшкевич // Наукове пізнання: методологія та технологія, 2014. – № 1. – С. 150–155.

Макарець М. М.

студент Слідчо-криміналістичного інституту, 1 курс, 1 група, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, науковий керівник – **Стасевська О. А.**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Продуктивне функціонування суспільства, реалізація творчих можливостей кожного із його членів неможливе поза усвідомлення свого глибин-

ного коріння. Кожна людина прагне відчувати себе ланкою в певному ланцюгу людського роду. Ця істотна потреба в культурній ідентифікації зберігається протягом усього життя людини. Питання національної ідентичності української нації в сучасному світі залишається відкритим, про що свідчать дослідження таких українських учених як О. Гнатюк, Л. Нагорна, М. Розумний, М. Степико, О. Стасевська, М. Шепелєв, С. Шергін та ін.

У сучасних наукових дослідженнях визначають різні типи ідентичності – етнічну, культурну, професійну, громадянську, політичну, релігійну, культурну, національну тощо. Національна ідентичність як складний, багатогранний феномен, є найбільш міцною, тривкою і значно глибше вкорінюється у свідомість. Національна ідентичність не збігається з офіційною об'єктивною етнічністю і постає як отождолення себе не просто з народом, етносом, а з нацією, як самобутньою спільнотою, що має власну історичну територію, історію та відповідну історичну пам'ять, неповторну мову, культурну традицію тощо. Національна ідентифікація відбувається на основі політичних, економічних, соціальних та історичних чинників, що обумовлює її рухливість [1, с.119–120]. На думку більшості дослідників, національна ідентичність це свідоме, вільне прийняття людиною або соціумом відповідних норм та зразків, цінностей, це результат процесу самоусвідомлення себе як частини певного народу, нації та відокремлення від інших. Національна ідентичність сприяє перетворенню етносу або кількох етносів, що проживають тривалий час на спільній території, в націю. Такий процес перетворення відбувається шляхом формування єдиного способу мислення, цінностей, ідеалів, світогляду, осмислення своєї історії, а також усвідомлення спільного сучасного положення і спільного майбутнього [2, с.18].

Актуалізація проблеми національного самовизначення в сучасній Україні зумовлена трансформаціями, що відбуваються у ХХІ ст. Головним фактором акцентуації цієї проблеми є культурна глобалізація. Її негативний вплив на культуру українського народу особливо виявляється у розмиванні ідентичності, нівелюванні національних відмінностей [3].

В стабільних умовах розвитку тривкість національної ідентичності забезпечується усталеними нормами, цінностями, ідеалами та орієнтирами. Проте, в сучасному українському суспільстві спостерігається криза національної ідентичності через трансформацію факторів ідентифікації: переосмислення системи цінностей, зміна векторів геополітичних орієнтирів, поглиблення соціальної і майнової диференціації тощо.

Подолання кризи ідентичності в сучасному українському суспільстві має забезпечити його консолідацію задля подальшого ефективного розвитку суспільства і держави.

Література

1. Стасевська О. А. Духовні цінності і соціокультурна ідентичність: проблема взаємообумовленості / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2016. – №4. – С. 113–123.
2. Нагорна Л. П. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі / Л. П. Нагорна // Політичний менеджмент, 2003. – №2. – С. 14–30.
3. Потапчук Т. В. Національна ідентичність: становлення та розвиток у сучасному суспільстві / Т. В. Потапчук // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – №1. – С. 50–53.

Максютенко Е. О.

студентка виконавсько-музикознавчого факультету, відділ «Музикознавство»,
5 курс, Харківський національний
університет мистецтв
ім. І. П. Котляревського,
науковий керівник – **Мізігова А. А.**,
Харківський національний університет
мистецтв ім. І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри історії української та
зарубіжної музики

«ДВА КАПІТАНИ» Г. ШАНТИРЯ ЯК ПРИКЛАД НАСЛІДУВАННЯ ОПЕРНОЇ ТРАДИЦІЇ В ХХ СТ.

Опера «Два капітани», написана в 1965 р., стала першою спробою Г. Шантиря втілення великого прозаїчного твору за умов усталеного музично-театрального жанру. Вона складається з 3 дій: Прологу і 10-ти картин. Враховуючи масштабність романного оповідання, автори опери вдалися до переробки і скорочення літературного першоджерела. Так, музичний твір починається з юнацьких років Сані і Каті, тому в опері відсутні персонажі, пов'язані з дитинством героїв, не внесені їх довгі пошуки один одного після сімох років розлуки, вилучені картини Заполяр'я. Однак головні події роману – розслідування загибелі капітана Татарінова та історія кохання Сані та Каті, склали основний сюжетний ряд лібрето (автор – С. Ценін). Композитор виводить образ Каті на перший план, адже вона об'єднує історії двох капітанів – Сані та її батька.

Г. Шантьєр орієнтується на будову прозаїчного твору – десять частин відокремлені часовими рамками та відзначені власною композицією. Вони мають замкнену будову: кожна з них відкриває і закриває оркестровий проґраш, музична тема якого характеризує сценічну ситуацію або одного з головних героїв. І хоча музичний твір завершується без епілогу, в якому В. Каверін підводить підсумки в історії капітана Татаринова, композитор оформлює кінець останньої картини у вигляді своєрідної коди, яка лунає після основних подій заключного акту. Незважаючи на історичну вірогідність роману, в опері головний акцент зроблено на лірико-психологічній лінії з залученням прийомів реалістичної зображальності, широким показом емоційного світу головної героїні.

Одним із методів прискорення сюжетних подій стає об'єднання деяких сцен в одному місті і часі. Прикладом може бути третя картина першого акту з трагічним наслідком подій: після того, як Марія Василівна читає лист від загиблого в експедиції чоловіка, що приніс Саня, від нервового напруження вона раптово помирає. В опері це відбувається в квартирі Татаринових, хоча в романі драматичні обставини виникають в різних місцях. Не менш показова друга дія, котра переносить героїв у передвоєнний час: тут введена сцена новорічного карнавалу, якої немає в романі, оповідання ведеться ніби від Каті, що підкреслює ведучу роль героїні. Наскрізний тип композиції в картинах обумовлює особливість побудови оркестрової партії в опері. Орієнтуючись на традицію, композитор використовує оркестрові вступи як один із театральних прийомів. Музика починає лунати ще при зачинених кулісах. Автор майже в кожній дії вказує в лібрето слово «Завіса», яке з'являється після проведення однієї з музичних тем героїв. Окрім вступних частин композитор майже не використовує самостійних оркестрових номерів. Враховуючи сюжетну завершеність кожного розділу, Г. Шантьєр вводить оркестрові каденції, де проводить одну з провідних тем, що панувала протягом всієї частини, і таким чином вона тематично підсумовує сценічні події. Тому сюжетні фінали збігаються з музичними, а кожна з картин отримує завершений вигляд. Втіленню принципу монтажної побудови картин сприяє застосування діалогів; хоча композитор використовує сольні сцени (заввичай вони зустрічаються в партії головних героїв), ансамблеві епізоди в опері переважають. При тому, що автори твору використовують нові діалоги, вони переносять у них ключові дії та ситуації роману. Зміна тексту не спрямована на посилення вокальних особливостей жанру, композитор залишає головний компонент прозової мови – відсутність постійної рими, із збереженням деяких ритмоформул.

Опера «Два капітани», втілюючи сюжет роману, демонструє щільний взаємозв'язок з оперною традицією. Цьому відповідає і скорочення сюжету, і залучення як великих ансамблевих сцен, так і сольних виходів, звернення до наскрізної будови твору, симфонізація музичного матеріалу, особлива увага до прозової мови в лібрето, що говорить про успадкування композитором ХХ століття досвіду минулих поколінь.

Мартинів Н. А.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

«МИСТЕЦЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ РУХ» В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

«Одним із ключових питань у вирішенні колізій духовного життя України є подолання кризи ідентичності» [1, с. 135]. Така ж криза ідентичності в роки перед Другою світовою війною за історичних та політичних умов (наслідків «розстріляного відродження», Голодомору, політичних репресій, русифікації) призвели до втрати українською інтелігенцією своєї ролі рушія національної культури. Намагання зберегти свободу творчості та національну зернину культури зумовили активну еміграцію українських митців, які перебуваючи за межами України, зберегли з нею нерозривний духовний зв'язок.

Ю. Шерех писав: «Якщо не могло бути батьківщини на географічній мапі, ми могли збудувати батьківщину в наших душах» [2, с. 299]. Це прагнення відбила діяльність «Мистецького українського руху» (Німеччина, 1945–1949 рр.), основу якого склали представники «празької школи» – У. Самчук (який був обраний головою об'єднання на першому його з'їзді в м. Ашаффенбург), Є. Маланюк, Юрій Клен, О. Лятуринська, а також Б. Кравців, С. Гординський, Ю. Косач, Ю. Шерех (Шевельов), В. Петров (Домонтович), І. Кошелівець, В. Барка, І. Багрянний, Л. Полтава, Т. Осьмачка, І. Костецький...

Попри відмінність поглядів, представників «МУР» об'єднувало прагнення модернізувати українську літературу, ввести її в сучасний світовий літера-

турний простір та теоретично обґрунтувати нові шляхи її розвитку, що виявилось на з'їздах (1945 р., Ашаффенбург; 1947 р., Ульм; 1948 р., Штутгарт) та конференціях (1946 р., Аугсбург; 1946 р., Байройт; 1947 р., Майнц). Саме завдяки «МУР» побачили світ шедеври національної літератури ХХ ст. – твори І. Багряного, В. Домонтовича, Д. Гуменної, Юрія Клена, І. Костецького, Ю. Косача, Т. Осмачки, У. Самчука, В. Барки, Б. Кравціва, Яра Славутича та багатьох інших митців, а також численні переклади світової літератури, літературознавчі та критичні праці, газети, журнали, альманахи. «Рупором» для представників «МУР» в 1947–1948 рр. був новаційно спрямований альманах «Арка», в якому друкувалися сучасні україномовні твори, літературознавчі статті, огляди художнього життя. Особливої популярності та привабливості альманаху надавало вишукане художнє оформлення Я. Гніздовського.

Вже на першому з'їзді «МУР» У. Самчуком було порушено питання щодо створення «великої літератури», котра існує заради національної ідеї. Відмінності в поглядах прибічників традицій народництва, просвітництва (Ю. Косач, І. Багрянний) та прихильників «європейських» ідей М. Зерова та М. Хвильового (М. Орест, Юрій Клен та ін.), відсутність зв'язку з європейською інтелігенцією, існування у власному замкненому культурному просторі та ілюзорна віра єдність світоглядних настанов українських емігрантів зумовили розпад об'єднання та створення неокласицистської групи «Світання». Однак це дозволило досягнути суперечливості тенденцій відродження минулого та «національного реалізму» за нових реалій.

Безперечне досягнення «МУР», попри нетривалість існування об'єднання, полягало в консолідації українського інтелігенції – «створенні трибуни та місця зустрічі для літераторів з різних українських земель і традицій» [3, с. 320], активізації творчих пошуків, розвиткові сучасної української мови, у зверненні до актуальних проблем нації та болючих питань її історії та сучасності.

Література:

1. Стасевська О. А. Духовне оновлення як умова модернізації сучасного українського суспільства: колізії та дисонанси / О. А. Стасевська, О. В. Уманець // Політичні та правові дисонанси в сучасних українських реаліях: зб. матеріалів ХХХ Хар. політолог. читань (м. Харків, 16 черв. 2017 р.). – Харків : Право, 2017. – С. 132–136.
2. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: в 3 т. / Ю. Шерех. – Харків: Фоліо, 1998. – Т.2. – 367 с.
3. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеології: в 3 т. / Ю. Шерех. – Харків: Фоліо, 1998. – Т. 3. – 431 с.

Мирик М. М.
студентка ПКОЮ, 1 курс, 10 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ДІЯЛЬНІСТЬ «ПРОСВІТИ» В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСУ НАЦІОТВОРЕННЯ

Значний вплив на розвиток українського національного відродження справила французька революція кінця XVIII ст., завданням якої було проголошення цивільних прав і свобод. Це сприяло поширенню в Європі ідей щодо рівності усіх народів, їх національного та культурного відродження. Відгуком стало заснування численних освітніх, культурно-просвітницьких організацій, серед яких було й товариство «Просвіта», яке виникло у Львові в 2 пол. XIX ст. Діяльність «Просвіти» насамперед пов'язана з підвищенням загальноосвітнього рівня серед широких верств населення, оскільки саме народна освіта є тією основою, на якій відбувається пробудження національної свідомості, осмислення необхідності боротьби за власну державність.

На час утворення товариства Україна переживала добу бездержавності – українські землі перебували під контролем інших держав, таких як Австро-Угорщина та Російська імперія. Історичне значення товариства полягає у тому, що у період панування чужих імперій, жорсткої цензури, національного та культурного гноблення, зниження статусу української мови «Просвіта» сприяла вихованню молоді, яка ідентифікувала себе з українською нацією, надавала можливості реалізувати себе незалежно від політичних уподобань, знаходила шляхи подолання неграмотності та підвищення освітнього рівня населення.

Просвітяни організували книгозбірні, відкривали бібліотеки, друкарні, книгарні й кіоски, читали лекції на культурно-освітні та суспільно-політичні теми з метою поширення серед широких верств населення почуття патріотизму й любові до Батьківщини, виховували національну гідність та національну свідомість, повагу до історії свого народу, до своєї мови та культури. Про високий рівень освіченості дослідників-просвітян свідчить їхня плідна праця в галузі фольклору, етнографії, літератури й мовознавства.

Товариство видає свої книжки, твори, газети й журнали, зокрема «Підкарпатська Русь», «Наш рідний край», «Наша земля», «Народний календар» й календар «Просвіти» для народного читання, організовує читальні вечора, які насамперед присвячені національним проблемам, відкриває курси українознавства, засновує недільні школи для поширення освіти серед дорослих. Завдяки цьому товариство намагається досягнути своєї мети – ліквідувати неписьменність, підвищити рівень освіченості, сприяти розвитку української мови та культури.

Отже, діяльність «Просвіти» свідчить про активізацію національно-культурного руху в 2 пол. XIX ст. Товариство сприяло пробудженню національної свідомості народу, вихованню плеяди культурних і політичних діячів, які відіграли помітну роль в українському національному відродженні.

Література

1. Мацько В. Ювілей Подільської «Просвіти» / В. Мацько, П. Маліш // Проблеми духовного і національного відродження на Поділлі (до 90-річчя утворення подільської «Просвіти» : матер. всеукр. наук. – краєзн. конф. (Хмельницький, 9–10 лист. 1995 р.). – Хмельницький, 1995. – 74 с.

Мінчук К. В.

студентка факультету адвокатури,
1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ЦІННОСТІ У ЧАСОПРОСТОРІ КУЛЬТУРИ

Культура сучасності характеризується надзвичайною динамічністю змін. Зумовлені науково-технічною революцією, формуванням інформаційного суспільства, вони мають наслідками переосмислення сутності загальнолюдських цінностей – добра, істини та краси, їх значущості в духовному бутті людини та соціуму.

У контексті культури епохи первісності поняття цінності поставало як тотожне виживанню людської спільноти як єдиного колективу. У добу Анти-

чності у працях Платона та Аристотеля було стверджено добро, істину та красу як ціннісні основи людства та призма, крізь яку оцінювалася діяльність людини, а також створено перші класифікації цінностей. Релігійний вектор осмислення сутності цінностей став характерною рисою епохи Середньовіччя. В антропоцентричній епісі Відродження ціннісним стрижнем і центральним елементом системи цінностей стає титанічна особистість, відзначена унікальністю творчого світу, величчю честі та гідності. Із проголошенням культурою Нового часу ідеалів рівності та свободи особистості, поряд із цінностями, які мають особистий вимір, утверджуються такі, котрі декларують пріоритетність соціального порядку, врегулювання буття людини та соціуму, гармонійність співвідношення громадянського та соціального начал. Як найвища цінність, постає свобода у філософії І. Канта, який «розкривав поняття цінності, виходячи з етичних міркувань, водночас вважав, що цінності самі по собі не мають бути, їм притаманна лише значущість, вони суть вимоги, звернені до свободи, цілі поставлені перед нею» [1, с. 89].

Науково-технічна революція, інноваційність – орієнтири буття сучасної людини. Це спричиняє визнання ХХІ ст. як часу кризи моралі, що зокрема виявляється в ціннісних настановах молоді. Люди, існування яких відбувається в режимі «on-line», поступово втрачають власну свободу, стають залежними від розвитку інноваційних технологій. Так, саме існування, адже коли людиною керують технології, це важко назвати духовно сповненим життям.

На осмисленні сутності цінностей сьогодні позначається й конфліктність соціокультурних реалій, які зумовлюють ситуацію ціннісного зламу і зміни в ціннісних настановах індивіда. Система цінностей Людини сучасної українського суспільства перебуває в стадії формування цілісної системності, яка виступає фундаментом суспільства та сприяє його розвитку, формуванню позитивного зв'язку між матеріальним і духовним світом людських цінностей.

У сучасному світі поширюються голод, злидні, жорстокість, насилля, поглиблення майнової нерівності, які заперечують духовні цінності. Емпатія, безкорисливість, відданість, взаємодопомога, самовиховання особистості, саморозвиток, позитивність комунікації як основа парадигми світобачення епох, осяяних вірою в майбутнє, прогрес людства, сьогодні втрачають свою значимість і відбивають «притаманний культурі постмодернізму скепсис щодо сутності аксіологічних опор особистості та Людства» [2, с. 126]. Пріоритетність досягнення особистої мети, бажано найлегшим способом, спричиняє нехтування суспільним благом, інтересами Батьківщини, держави, загрожує сьогодні втратою духовного багатства людства та світу духовних цінностей.

Література

1. Бабенко Ю. А. Теоретичні аспекти дослідження цінностей / Ю. А. Бабенко // Вісник НАКККіМ, 2013, № 3. – С. 88–93.
2. Уманец О. В. Ценностные ориентации и полилог культур в романе М. Зариньша «Фальшивый Фауст» / О. В. Уманец // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Sea Region: History. Economy. Society». Vol.5 : Riga, Latvia, July 4–5, 2016/ Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – pp. 123–128.

Наконечная А. М.

студентка исполнительско-музыковедческого факультета, 2 курс,
Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
научный руководитель – **Птушкин В. М.**,
Харьковский национальный университет
искусств им. И. П. Котляревского,
народный артист Украины, профессор,
заведующий кафедрой композиции
и инструментовки

ЧЕРТЫ ОРКЕСТРОВОГО МЫШЛЕНИЯ А. ПЯРТА (НА ПРИМЕРЕ ЧЕТВЕРТОЙ СИМФОНИИ)

Оркестровая музыка А. Пярта находится как бы в стороне от магистральных линий развития оркестрового мышления XX и XXI веков, таких, как расширение роли и значения оркестровых групп, расширение инструментария, семантизация пространства и работа с его плотностью [2]. Произведения А. Пярта для ансамбля/оркестра представляют собой музыку, для которой тембр не имеет первостепенного значения, в отличие от многих произведений современного музыкального искусства. Особая техника композиции (названная самим композитором метафорически *tintinnabule* – колокольчики) выводит на первый план высоту звуков, рисунок, соединение голосов по вертикали, звучность в целом. Выработывая свой стиль и технику, А. Пярт изучал творчество старинных полифонистов и писал инструктивные произведения, которые не были предназначены для определенного состава. Тем самым в них прослеживается связь с эстетикой старинной музыки, для которой существенной была высота звуков, но не их тембровое воплощение [1].

Рассмотрим некоторые особенности оркестрового стиля А. Пярта на примере Четвертой симфонии «Лос-Анжелес» (2008 г.). Выработанная композитором техника композиции способствует созданию фактуры, которую невозможно четко идентифицировать как гомофонную или полифоническую, и в которой условно можно выделить главный и подчиненные голоса, рельеф и фон. Тем самым перестраивается функциональное строение оркестровой ткани. Данная тенденция прослеживается и в избранном нами произведении. Состав оркестра симфонии (группа струнно-смычковых, арфа, расширенная группа ударных) свидетельствует о стремлении композитора к достижению слитного звучания, обнаруживающего способность к длению, гулкости и объемности (что, кроме струнных, создают маримба, колокола, там-там, большой барабан и другие ударные). Несмотря на то, что главная роль в партитуре отведена струнной группе, ударные инструменты и арфа не уступают по значимости, так как имеют свою роль в создании неповторимой звуковой ауры, которой симфония наделена. В основе взаимодействия групп лежит принцип взаимодополнения, а не соотношения по принципу «главная – второстепенная», что также обусловлено фактурой особого типа, в которой традиционная иерархия оркестровых линий/функций отсутствует.

Оркестровая ткань достаточно насыщена, однако она не перегружена, даже прозрачна. При этом отдельные голоса даже в разреженной фактуре ясно не прослушиваются, сплетаясь в фактуру, обладающую свойствами сонорности в результате применения техники *tintinnabule*. Голоса в такой фактуре как бы равны, но существовать отдельно они не могут, порождая специфическую фактурно-сонорную целостность.

Оркестровка имеет ярко выраженный педальный характер, что также является следствием применения композитором его техники. Особо отчетливо педальный принцип оркестровки реализуется посредством струнной группы, которая только иногда наполнена рядом попевок или «пассажей», которые внедряются в общий фактурно-сонористический пласт.

Литература

1. Арво Пярт: беседы, исследования, размышления – Київ: Дух і літера, 2014. – 218 с.
2. Савченко Г. С. Особливості оркестрового мислення сучасних композиторів: деякі тенденції / Г. С. Савченко // Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання : зб. матер. VIII Міжвузівського науково-практичного семінару, 19 січня 2017 р., м. Харків. – Харків : «ХАІ», 2017. – С. 26–28.

Нестеренко І. В.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 3 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ЛЮДИНА ТА ІНФОРМАЦІЯ В ПОСТІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

З поступовою еволюцією суспільства змінюються і погляди людей щодо реалій життя. На сучасному етапі розвитку людства особливої уваги заслуговують питання, що пов'язані з переходом до постінформаційного суспільства та пристосуванням людей до його настанов. Результат розвитку інформаційних технологій надає людині низку можливостей: необмежений доступ до інформації (мережа Internet, телебачення), спілкування без кордонів, реалізація себе у різних сферах бізнесу, безпосередньо пов'язаних з надаванням послуг, інформацією, комунікацією і новими технологіями тощо.

Проте є й негативні наслідки, пов'язані з переходом до постінформаційного суспільства та його подальшим розвитком, які перетворились на проблеми людини ХХІ ст.

Особливо гостро постає проблема сприйняття інформації, зокрема це стосується світової інформаційної мережі, так як Internet-ресурси не завжди є автентичними, що зумовлено як випадковими помилками, так і навмисним викривленням інформації. Таким чином виникає асиметрія інформації, яка проявляється в усіх сферах життя людини і завдає при цьому шкоду, розміри якої варіюються залежно від ситуації. Іноді це досить незначний вплив, наприклад, неправильне тлумачення поняття чи надання неправдивих відомостей про життя відомих людей. Проте часто інформація слугує зброєю уповільненої дії для конкретної людини або навіть зброєю масового знищення для певного суспільства, про що свідчить поява терміну «інформаційна війна».

Варто зазначити, що проблема полягає не тільки у викривленні інформації зацікавленими особами, а й у сприйнятті такої інформації людиною, її реакції на дану інформацію. Якщо іноді людина взагалі не реагує на отри-

мані відомості, то майже в усіх інших випадках реакція є досить категоричною: від зламу світогляду до стовідсоткової впевненості, що отримана інформація є достовірною. Трапляються і досить поодинокі випадки, коли людина не лише запам'ятовує інформацію, а й переосмислює її, робить при цьому висновки, які виявляються істинними. Окрім того, завжди існує декілька джерел інформації, які надають її по-своєму, тому виникають різні погляди на ту чи іншу подію, і іноді ці погляди є протилежними, а реакція на отриману інформацію занадто емоційною, що призводить до соціальних конфліктів, які можуть перетворитися зі звичайних суперечок в чергах до збройних протистоянь.

Отже, найважливіше завдання людини постінформаційного суспільства – навчитися сприймати і переосмислювати інформацію, а також відрізнити при цьому достовірну інформацію від помилкової.

Однак існують і інші проблеми, пов'язані з пристосуванням людини до постінформаційного суспільства, такі як: ускладнення процесу соціалізації, зменшення відсотку «живого» спілкування, пов'язане з поширенням мережі Internet, перетворення інформації на товар, через що доступ до інформації перетворюється на капітал і, як наслідок, вона має значний вплив на міжнародні економічні відносини. Також для людини постінформаційного суспільства актуальною стає проблеми межі та ступеню моральної та правової відповідальності перед суспільством та самою собою. [2]. Особливо ця проблема актуалізується у зв'язку зі сприйняттям, обробкою і поширенням інформації певного типу.

Таким чином, проблема людини постінформаційного суспільства має декілька векторів, але найважливішим питанням, яке потребує вирішення, залишається проблема сприйняття і переосмислення інформації людиною, реакції на неї, а також спроб дійти порозуміння між соціальними групами, які мають протилежні політичні, економічні, релігійні та інші інтереси та погляди.

Література:

1. Савченко Г. С. Проблема відповідальності у філософії діалогу / Г. С. Савченко // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. праць: за матер. Міжнарод.наук.-практ. конф. 5–6 листопада 2014 р. – У 2 ч. : Ч. 2 / під ред. О. Г. Романовського, Ю. І. Панфілова. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – С. 240–243.
2. http://www.osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/yak_informatsiyne_suspilstvo_konstruyue_i_kontrolyue_nas/

Нікітенко В. Ю.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

ТРАДИЦІЇ ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА СЛОБОЖАНЩИНИ

Актуальність дослідження даної теми зумовлена тим, що питання пов'язані з традиціями і новаціями танцювальної культури окремих регіонів є недостатньо вивченими. Певні аспекти цього питання були порушені в XIX – XX ст. П. Чубинським, М. Сумцовим та ін. Сучасними накопичено фактичний матеріал, який потребує наукового аналізу, зокрема графічного запису. Окремо слід відзначити праці, спрямовані на з'ясування впливу киеворускої культурної традиції на формування танцювально-обрядової культури Слобожанщини (М. Бердута, О. Пенькова, О. Титра, І. Щербіна та ін.).

Як відомо, культура Слобожанської України є особливою, оскільки в своєму розвитку пов'язана з пограничним розташуванням. Це ж вплинуло і на танцювальну культуру. Можливо, безкрайні степи зумовлюють ту неповторну широту манери танцю, яка безпосередньо відображається у характері пластичних рухів, яким притаманна просторова свобода та необмеженість. Це все можна спостерігати у розрахованих на багатьох учасників лініях, колах, діагоналях, «гребінцях», «струмочках» та інших. Також хореографія Слобожанського краю набувала значних рис, притаманних сусіднім народам, наприклад в побут слобожан проникли такі танці, як бариня, третяк, задок, які вважаються російськими. Але не дивлячись на запозичені елементи, загальна манера виконання танців на Слобожанщині асоціюється з більшою легкістю та невимушеністю, а також різкими змінами у положеннях тулуба та рук та наявність більшої кількості притопів та дрібних вистукувань.

Починаючи з дохристиянської епохи, коли укорінилась цілісна система традиційних календарних свят, основна структура, атрибутика, символіка була визначена належністю до певного циклу та регіональних особливостей. Танець був органічним компонентом системи ритуальних дій, він відповідав певному часово-просторовому відтинку й наповнював подію обрядовим змістом. Разом із втратою сакральної обрядової дії, танець набув самостій-

ності в народній творчості, збагатившись побутовими та сюжетними формами танцювання.

Доцільно згадати, що на танок впливала магія та ритуали, наприклад «Закликання весни» на Слобожанщині є символом приходу весни – стрітенні, до якого залучались усі молоді хлопці та дівчата. Це різновид весняного хороводу, в якому існувала символіка почуттів кохання. Сплетені руки, в'юнкові рухи – все це свідчить про яскраво виражений любовний характер, органічно поєднаний з аграрною магією. Дівочі слобожанські кругові хороводи виконувались приблизно за однією схемою: при їх виконанні одна з дівчат показувала всередині кола все те, що співали інші дівчата, тримаючись за руки. Після закінчення пісні, дівчина ставала в коло, а на її місце виходила інша.

На думку дослідників хореографії, у розвитку танцю Слобожанщини величезну роль відіграла доба козацтва. У музиці цієї доби переважали маршові темпи, які підіймали бойовий дух. Це яскраво виражалось в танці. Чоловіча партія має риси козацької відваги – звідси і високі стрибки, широко розкриті руки, долонями вгору. З'являються елементи бойових прийомів – «кабріоль», «підсічка», «розніжка», – під час танцю іноді використовують шаблі, батоги та інші атрибути козаків. Також танець збагачується багатьма трюковими елементами («повзунці», «коза», «повітряні тури»). Цими елементами насичені танці – гопак, парубоцькі жарти, козацький танець, вольниці.

Отже, історична залежність в культурі Слобожанщини сформувала низку характерних особливостей, які проявлялися, зокрема, у фольклорному танці. Сьогодні ці особливості зберігають як специфіку культури Слобожанщини, так і загальні особливості танцювальної культури слов'янських народів.

Онуфрієнко А. А.

студентка Військово-юридичного
факультету, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Стасевська О. А.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ФІЛОСОФІЯ КИСВО-МОГИЛЯНЦІВ ЯК ВТІЛЕННЯ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

В усі часи носієм національних цінностей та ідеалів поставала філософська думка. Історія філософії демонструє, що система філософських поглядів

є результатом не лише загального прогресу суспільства, а й віддзеркаленням духовності народу, його менталітету [1, с. 4]. Основними рисами менталітету українського народу є емоційно-піднесене та водночас шанобливе ставлення до рідної землі, яка уособлює силу та незламний дух народу, індивідуалізм, цінність окремої людини та її духовного світу, значущість самовдосконалення особистості та її життєлюбність, визнання рівності людей та ін. [2, с. 30].

Важлива віха у становленні філософської думки в Україні – створення Києво-Могилянської академії, заснованої на базі Київської братської та Лаврської шкіл та за зразком європейських університетів. Новаторством було те, що в ній запроваджувалось роздільне вивчення філософії та богослов'я. Клас філософії (як вищий в системі поділу навчання на класи) охоплював три складники: логіку, фізику та метафізику, а також – геометрію та астрономію.

Навчальний заклад, заснований Петром Могилою, став осередком утвердження професійної української філософії. Українське філософське знання XVII – поч. XVIII ст. представлено у навчальних курсах викладачів Києво-Могилянської академії Ф. Прокоповича, С. Кулябки, Г. Кониського, М. Козачинського, С. Калиновського та ін. Центральною парадигмою, навколо якої були сконцентровані роздуми киево-могилянців, була «бог – людина – світ». Пріоритетні напрями філософських роздумів українських мислителів у межах даної парадигми були визначені ознаками менталітету їх народу [3].

Ф. Прокопович у своїх роботах активно звертається до проблеми людини. С. Калиновський у своїх книгах досліджує філософські питання, характерні для доби Просвітництва – свобода людини, свобода вибору, співвідношення людської волі та розуму. Схожі питання висвітлює С. Кулябка: розумна воля людини спрямовує її вчинки задля досягнення добра та утвердження основних добродітностей – справедливості, помірності, мужності. Особливо можна відмітити науковий доробок Г. Кониського, що свідчить про суттєві досягнення філософської думки в Україні XVIII ст. Він одним із перших включив до свого філософського курсу етику, визначаючи її як практичну науку, що навчає людей спрямовувати свої дії на добро, на досягнення щастя як вищої мети [2]. Г. Кониський глибоко для свого часу досліджує природу людини, формулює складну концепцію людської активності, яку пов'язує із суспільною діяльністю.

Таким чином, філософська думка Києво-Могилянській академії, демонструючи відповідність тогочасній європейській філософії, віддзеркалює традиційні для духовного життя народу цінності, його менталітет. В цей час відбулося становлення української філософської традиції, яка характеризувалася акцентуванням проблеми людини – особистості активної, вільної, сповненої віри у здатність на основі самопізнання перетворити й покращити світ.

Література

1. Філософська думка України: імена та ідеї. Навчально- методичний посібник. Друге доповнене видання // С. М. Возняк, М. Ю. Голянич, Ю. М. Москаленко. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 136 с.
2. Стасевська О. А. Етична складова української філософської думки: історична специфіка та сучасний стан / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2015. – №2. – С. 29–45.
3. Ничик В. М. Из истории отечественной философии конца XVII – начала XVIII века / В. М. Ничик. – Киев: Наукова думка, 1978. – 298 с.

Оршкін В. П.

студент факультету адвокатури,
1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРАВОВІ АСПЕКТИ АВТОРСТВА В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Людська діяльність невід’ємна від творчості – вільного прояву прагнення новачій. Результат творчості – оригінальні витвори духовної та матеріальної культури, які закарбовують в собі особистість творця та, набуваючи предметності, «здатні стати предметами цивільного обігу» [3, с. 7]. Відносини у сфері інтелектуального права регулюються ст. 54 Конституції України, згідно з якою «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом» [1].

Порушення авторських прав – незаконне відтворення, розповсюдження творів науки, літератури і мистецтва, комп’ютерних програм і баз даних,

а так само відтворення, розповсюдження виконань, фонограм, і програм мовлення, їх незаконне тиражування та розповсюдження на аудіо- та відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації, камкордінг, кардшейрінг або інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, а також фінансування таких дій, якщо це завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену п. 1. ст. 176 Кримінального кодексу України.

Проте сучасні реалії духовного життя України демонструють ігнорування авторських прав і значною мірою загострюють проблему їх правового захисту.

Поширеним явищем сьогодні є камкордінг – несанкціонований запис аудіовізуального твору при його публічній презентації. Інколи створений слухачем або глядачем без свідомого наміру подальшого поширення, камкордінг є потенційно небезпечним з огляду на можливість такого використання.

Піратство – «опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території і розповсюдження контрафактних примірників творів, включаючи комп'ютерні програми і бази даних, фонограм, відеограм, незаконне оприлюднення програм організацій мовлення, камкоордінг, кардшейрінг та Інтернет-піратство» [4, с. 13] може бути названо справжньою вадою духовного життя, яка не тільки порушує право митця на продукт власної творчості, а й загалом знищує його статус творця.

Проблематичною на сьогодні видається практика створення кавер-версій музичних творів, рімейків знаних кінострічок, використання цитат із музичних та літературних творів, комп'ютерні «версії» знаних творів живопису.

Шляхи вирішення означених проблем містить, з одного боку, Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23.03.2017 р. №1977-VIII, в якому уточнено поняття камкордінгу, кардшейрінгу та піратства.

З іншого боку, проблема порушення авторських прав має й етичну складову. Українське суспільство має на особистісному та суспільному рівні визнати цінність творчої діяльності та необхідність формування свідомого ставлення до її правового захисту. Прагнення української нації повноправного входження в простір європейської культури нерозривно пов'язано із формуванням поваги до інтелектуальної власності як одного із засадничих принципів її духовного життя. Не менш загрозливою є й естетична складова порушень авторського права – несанкціоноване тиражування мистецького твору потенційно може спричинити зміни в його концепції, структурі, колі засобів виразності тощо та зумовлювати спотворення художнього враження й художнього смаку особистості та соціуму.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Право інтелектуальної власності України: Конспект лекцій / В. М. Крижна, Н. Є. Яркіна.; За ред. В. І. Борисової. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2008. – 112 с.
4. Штефан А. Камкордінг, кардшейрінг, піратство: новели щодо порушення авторського права і суміжних прав / А. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності, 2017, №3. – С. 12–17.

Пазенко А. О.

студент ІПКОЮ, 1 курс, 9 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проблема відповідальності – одна з ключових проблем в моралі та етиці, яка постає з того моменту, коли людей починає об'єднувати система зав'язків та залежностей під назвою «культура». Протягом багатьох тисячоліть свого існування від колективної, недомірної дії відповідальності людство доросло до індивідуальної відповідальності автономної особистості.

Поняття відповідальності дуже тісно переплітається з такими поняттями, як «свобода» та «совість». Вільна особистість має чітко усвідомлювати наслідки своїх дій і брати на себе за них відповідальність. Свобода є необхідною умовою діяльності людини, її морального вибору. Ступінь свободи особистості визначає рівень її відповідальності: чим більше свободи у людини – тим більше відповідальності вона на себе покладає, адже розширюється коло дій, які вона може вчинити. Проте свобода в моралі не може бути необмеженою, вона обмежується правами і свободою інших людей.

Відповідальність пов'язана також із проблемою мотивації поведінки і вчинків, адже моральній, правовій поведінці можуть передувати неморальні інтереси та мотиви. Дія за нормами і принципами моралі або відповідно до правових норм може відбуватись через страх відповідальності. Тоді як моральними вважаються ті дії та вчинки, в основі яких знаходяться моральні мотиви. І тут важливим контролюючим механізмом є совість – ядро моральної самосвідомості людини, яка може оцінити належним чином весь ланцюжок з точки зору відповідності або невідповідності моральним настановам.

У сучасному світі проблема відповідальності гостро постає у зв'язку з динамічним розвитком науково-технічного прогресу, переходом до інформаційного та постінформаційного суспільства, стрімким розвитком новітніх інформаційних технологій, зміною парадигми світобачення.

Інформаційні технології породили проблему «людина та інформація», яка існує як в морально-етичній, так і в правовій площині. Відповідальність за поширення певної інформації, маніпулювання свідомістю людей, вплив на дитячу свідомість, який може мати непередбачувані наслідки, – це коло питань, яке потребує вирішення як на рівні суспільної думки, так і в правовому полі.

Наукові розробки, які дають вражаючі результати, ставлять людство перед проблемою відповідальності за довгострокові наукові розробки, наслідки яких на сучасному етапі передбачити просто неможливо.

Проблема здоров'я і хвороб людства робить кожного відповідальним за своє здоров'я і здоров'я нації у цілому, адже пагубні звички, які є частиною нашого повсякденного життя, руйнують не тільки здоров'я кожного індивіда, а й здоров'я суспільства в цілому.

Чи може у глобальному масштабі людство в цілому бути відповідальним за життя нашої планети? Напевно, що так: екологічні проблеми, проблеми використання і збереження природних ресурсів, чистої води та повітря, проблема перенаселення тощо стосуються не окремої особистості, їх всеохоплюючий характер робить кожного відповідальним за майбутнє Землі.

У сучасному глобалізованому світі постає проблема відповідальності людини перед собою за збереження себе як особистості, формування власної ідентичності, за свій саморозвиток та самовдосконалення [1].

Література

1. Савченко Г. С. Проблема відповідальності у філософії діалогу / Г. С. Савченко // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. праць: за матер. Міжнарод.наук.-практ. конф. 5–6 листопада 2014 р. – У 2 ч. : Ч. 2 / під ред. О. Г. Романовського, Ю. І. Панфілова. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – С. 240–243.

Пасько К. М.
студентка ШКОЮ, 1 курс, 10 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Реалії тотальної глобалізації змінили ціннісні координати людини, зумовили актуалізацію проблеми самоідентифікації. Різні соціальні групи (професійні, релігійні, станові, політичні тощо) через динаміку та зміст буття сучасного суспільства дуже швидко «переформатовуються», змінюють свій склад та характер взаємодії. Спостерігається послаблення зв'язку окремої людини з конкретною групою, прискорюється перехід із групи в групу, що й ускладнює процес ідентифікації – прийняття особистістю норм та цінностей, включення їх у свій внутрішній світ або відторгнення.

Визначальна роль формування свідомості, волі, характеру, ціннісних будь-якої людини належить сім'ї як соціальному інституту. В цьому мікроколективі закладається підґрунтя для «зрощування» ідентичності окремої особи. І тут на противагу позитивній самоідентифікації як ототожнення людини з позитивними оцінками, може виникнути негативна самоідентифікація – самоотожнення з об'єктами або типом поведінки, що не знаходять соціального схвалення. На цьому етапі відповідальність за становлення ідентифікуючих ознак особистості беруть переважно батьки. У подальшому має місце вплив більш значущий фактор, який позначається на самоідентифікації як окремого індивіда, так і соціальної групи, до якої він може належати.

Причинами глибокої кризи ідентичності в українському суспільстві є: культурна глобалізація; незавершеність процесу формування національної ідеї, переоцінка цінностей, поліетнічність та полікультурність, які призводять до роз'єднаності та різнонаправленості як цивілізаційної, так і культурної [2].

Утім, на мою думку, в історії України найбільш масштабним поштовхом до так званого «культурно-ідеологічного шоку» та втрати стійкої соціальної ідентичності окремих суб'єктів в українському суспільстві були проблеми, які виникали в ядрі державотворення країни. Під час радикальних змін в державі та суспільстві вирішальну роль відіграє політична еліта, яка покликана

консолідувати громадськість, сприяти формуванню національної ідеї як бази-су, фундаменту для самоідентифікації. Проте ми спостерігаємо, що пануюча верхівка зазвичай за допомогою пропаганди та інших засобів впливу на свідомість людини сприяє зростанню кризи ідентичності. Така нав'язана («офіційно-легальна») ідентичність змушує людей добровільно, але часто із острахом, зрікатися вже усталених ідеалів та цінностей, забувати своє коріння, перебудовувати свою свідомість. Іноді виявляється схильність до симуляції ідентичності – коли заради можливості самореалізації у нових умовах людина свідомо відмовляється від частини своїх особистих прав і свобод [1].

Отже, процес самоідентифікації в українському суспільстві супроводжується явищами дезідентифікації, що виявляються у невідповідності, сформованих сім'єю та навчальними закладами, цінностей, засвоєних особистістю норм та принципів новим соціальним реаліям. Цей негативний процес обумовлений також неадекватною роллю засобів масової інформації, поглибленням соціальної нерівності та маргіналізації.

Література:

1. Мелякова Ю. В. Самоідентифікація особистості у вітчизняній культурно-правовій реальності / Ю. В. Мелякова // Вісник НУЮАУ ім. Ярослава Мудрого. – Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2016. – №2. – С. 305–307.
2. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность личности в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, А. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Пономарьова А. С.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.,**
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства,
асистент кафедри культурології

МОРАЛЬНІ ДЕФОРМАЦІЇ ТА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Сучасне покоління живе у бурхливий час змін. Науково-технічний прогрес, швидкий потік інформації та багато інших чинників призводить до

трансформації нашого суспільства. Ми живемо у час неймовірних відкриттів, які дарують нам великі можливості. Внаслідок цього відбувається знецінення старих цінностей, утворення нових, знищується чіткий поділ між добром і злом, що стоять у витоках моралі як такої.

Сучасність зіткнулась з проблемою, яку сама і породила. Молоде покоління людей нехтує такими поняттями як людяність, шляхетність, вихованість і все більше значення віддає зовсім іншим цінностям. Ми живемо в скрутний час, незважаючи на досягнення в науці та техніці, все ж гостро постає проблема впливу держави на громадськість. Через негаразди та непорозуміння у владних структурах, влада втрачає свій авторитет у суспільстві, тим самим руйнуючи моральні устрої в суспільстві. Замість того щоб пропагувати, підтримувати та підсилювати законодавчо моральні принципи, владні структури ще більш загострюють дану проблему.

Наше суспільство переживає зараз не найкращі часи свого існування. Перебудова багатьох систем порушує, змінює багато цінностей як особистісних так і суспільних. Що ж ми повинні зробити аби не втратити себе як нація? В першу чергу, ми маємо зберегти власну самобутність, духовні та моральні орієнтири і лише після того вступати в діалог із світовим співтовариством як нація, яка має власну національну ідею, гідно відстоює свої історичні надбання, передаючи їх нащадкам.

Деградація сучасного світу потребує внутрішньої перебудови самої особистості. Певним чином, поняття моралі існує в суспільстві, але чомусь сприймається як щось нав'язливе. Ми досить часто спостерігаємо картину, в якій людина, що порушує моральні принципи, переступаючи та закриваючи на них очі, досягає значно більших висот, ніж та, яка все ж таки намагається не втратити своєї людяності та гідно зустрічає всі виклики долі. Для того щоб, наше суспільство почало відроджуватись морально, потрібного кожного дня змінювати себе і своє оточення на краще.

Спочатку людина повинна окреслити для себе життєві цінності, які будуть її опорою та поштовхом до дії. Історія бачила дуже багато прикладів, коли люди, незважаючи на докори сумління, переступали через моральні принципи, намагалися зробити своє життя кращим. І все ж таки вони опинялися на самому низу свого існування, без друзів, підтримки і все лише через те, що у свій час вони зіткнулись з байдужістю, нахабством сучасного суспільства, вони просто піддалися спокусам часу.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що проблема моральності в наш час є надзвичайно актуальною. Існує думка, що ХХІ ст. – час кризи моралі молоді. Я повністю згодна з цією думкою, оскільки люди не народжуються

байдужим до себе та інших, вони стають такими під впливом сучасних реалій. Суспільство пройшло складний час еволюції і не повинно під впливом науки і техніки втратити свою людську природу та перетворитися на пасивну націю. Кожна людина має замислитися над власними вчинками і над тим, яку користь та загрозу ми несемо майбутньому поколінню. Ми зможемо відбудувати гідне суспільство лише тоді, коли ми зрозуміємо за що маємо боротися, щоб не втрати своє людське обличчя.

Разумовська Я. О.

студентка факультету економічної інформатики, 1 курс, 1 група, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, науковий керівник – **Пастушенко А. О.**, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян (секція соціальної та економічної історії України)

ДІЯЛЬНІСТЬ «ПРОСВІТИ» У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В останній третині XIX ст. у зв'язку з активізацією розвитку промисловості, потребою у формуванні нових напрямів розвитку сільського господарства та водночас кризовим становищем українського селянства однією зі значущих проблем для української спільноти було поширення економічних знань. Існуюча система освіти не містила в собі економічної складової, через що місія їх запровадження виконувалася українською інтелігенцією, яка розуміла актуальність та важливість такого завдання.

Провідна роль у економічній освіті українського соціуму належала «Просвіті», яка «звернула увагу на поліпшення економічного становища селянства з метою формування не лише національної самосвідомості, але й піднесення рівня його матеріального добробуту» [2, с. 151]. Статутом 1891 р. було декларовано необхідність посилення економічно-просвітньої діяльності. Її конкретні напрями були висвітлені К. Левицьким у працях «Що має робити «Просвіта» на основі нового статуту?» (1892 р.), «Про шпихлірі і крамниці» (1893 р.), «Про сільські каси позичкові і щадниці» (1894 р.),

«Про спілки господарські» (1904 р.), а також М. Новаківським у книзі «Спілки для ошадності і позичок системи Райфайзена» (1900 р.).

Досягненням «Просвіти» стало видання часопису «Економіст», серії популярних видань «Господарська бібліотека товариства «Просвіта», до якої входив й популярний серед широкого загалу підручник «Взірцевий господар».

Проте лише поширенням друкованих видань «Просвіта» не обмежилася. Товариством було запроваджено нову форму економічної освіти – завдяки новій посаді мандрівного вчителя господарства було створено «пересувну» економічну школу. Так, «агроном В. Король впродовж 1896–1901 рр. відвідав 604 громади і прочитав популярні лекції, що їх прослухали 40 тис. чол. Інший мандрівний вчитель – О. Гарасевич у 1905 р. виступив з лекціями у 8 повітах і 43 сільських місцевостях. Його лекції на агрономічні, господарські та фінансові теми відвідало 5560 чол.» [1, с. 261–262].

Важливо, що в межах економічно-просвітній діяльності «Просвіта» звернулася й до безпосереднього ініціювання розвитку економічних відносин. Так, завдяки «Просвіті» шляхом створення крамниць та позичкових кас при бібліотеках, було інтенсифіковано торгівлю, заснуванням торгівельної та сільськогосподарських шкіл – забезпечено досягнення нового, науково обґрунтованого рівня економіки. Укріпленню фінансового становища селянства та оновленню господарського життя сприяло запровадження «Просвітою» механізмів кредитування селян, зокрема отримання позик із державних і крайових фондів.

Проведення в 1909 р. першого українського просвітньо-економічного конгресу, результатом якого стало визначення провідних напрямів господарської діяльності «Просвіти», стало ствердженням поступового переходу товариства до наукового осмислення економічного життя України як основи буття нації та забезпечення її національної самоідентифікації.

Література

1. Біла Н., Дмитроца О. Культурно-освітня діяльність «Просвіти» та українських політичних партій в селах Галичини (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. Біла, О. Дмитроца // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки : [зб. наук. статей]. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 97. – С. 259–267.
2. Зозуляк І. Роль «Просвіти» у поширенні економічних знань у Східній Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) / І. Зозуляк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – Вип. 19. – С. 151–159.
3. Культура України : тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О. А. Стасевська, О. В. Уманець та ін.; за ред. Л. В. Анучиною, О. А. Стасевської, О. В. Уманець; наук. ред. В. О. Лозовою. – Харків: Право, 2014. – 276 с.

Ревенко Д. І.
студентка Слідчо-криміналістичного
інституту, 1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Стасевська О. А.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Поняття «національна ідентичність» все більше привертає увагу сучасної гуманітаристики через свою практичну значимість у глобальному світі. Ідентифікаційні процеси, що відбуваються в сьогоденні, можна визначити як ситуацію втрати або активного пошуку причетності людини до певного національно-культурного простору.

Етимологічно слово «ідентичність» походить від латинського «*indenticus*» – «ототожнений», «однаковий». Протягом століть філософське осмислення ідентичності відбувалося в межах проблеми ототожнення як основної характеристики буття, як зведення множинності до єдиного начала. У дослідженнях античних філософів «тотожність» трактується як фундаментальна якість буття, єдність, у якій відсутні розбіжності.

Е. Сміт, відомий дослідник проблеми національної ідентичності, характеризує її як абстрактну конструкцію, пов'язану з різними сферами життя і схильну до численних перетворень. На його думку її найголовнішими ознаками є історична територія, спільні міфи та історична пам'ять, спільна культура, єдині юридичні права та обов'язки для всіх членів, спільна економіка. Поняття «національна ідентичність» передбачає самотність, історичну індивідуальність, наявність національної ідеї [1, с.18].

Таким чином, національна ідентичність постає як визнання народом своїх особливих рис, поважливе ставлення до свого минулого, національної культури, усвідомлення зв'язку з територією проживання, чітке визначення своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів. Досить часто національна ідентичність ототожнюється з політичною, культурною, етнічною. З цього приводу Л. Нагорна зазначає: «Природно, що у національної ідентичності є і власна політична, і власна культурна компонента. Але недооцінювати самостійне значення політичної чи культурної ідентичності – значить примітивізувати процес пізнання логіки суспільного розвитку». Поняття «культурно-націо-

нальна ідентичність» акцентує її культурну складову, а поняття «громадянсько-національна ідентичність» акцентує її політичний аспект [2, с. 60]. Водночас поняття «етнічна ідентичність» і «національна ідентичність» часто використовуються як синонімічні через те, що етнос є основою нації, а будь яка національна культура базується на етнічній (одній або декількох). Однак, враховуючи їх історичний спадкоємний зв'язок, необхідно розмежовувати етнічну і національну ідентичність: перша є більш тривкою та тісно пов'язана з культурними процесами, а друга – ще й з політико-економічними, що робить її більш мінливою [3].

Національна ідентичність не може бути абсолютно усталеною, її роль і значення у суспільстві змінюється відповідно до конкретно-історичної ситуації. Водночас необхідно зазначити, що від міцності національної ідентичності в суспільстві залежить успіх реалізації національної стратегії розвитку.

Література

1. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – Київ: Основи. 1996. – 168 с.
2. Нагорна Л. П. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі / Л. П. Нагорна // Політичний менеджмент, 2003. – №2. – С. 14–30.
3. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, А. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Рудика В. Я.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 11 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

МОРАЛЬНІ КОЛІЗІЇ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На зламі ХХ–ХХІ ст. українське суспільство вступила у нову фазу свого розвитку, яка під впливом численних чинників докорінно відрізняється від

минулих століть. Звісно, ми переживаємо часи нових технологій, нечувано-го прогресу в багатьох сферах. Ліквідація радянської ідеологічної системи, орієнтація на наслідування форм та образів європейського стилю життя, агресивне впровадження ринкової економіки та складні соціально-економічно-проблеми призвели до руйнування в українському суспільстві важливих ціннісних орієнтирів та моральних установок, до значних змін, які залишають після себе слід у свідомості кожної людини, можуть докорінно змінювати духовні орієнтири та призводити до моральної деформації.

Ідеологія СРСР міцно вкоренилась у свідомість українців, породивши так звану «радянську людину». Це накладається на притаманний українцям консерватизм та архетип домінування минулого над майбутнім [1]. З одного боку, консерватизм слугує спадкоємності в сфері духовної культури, з іншого – спричиняє застій у суспільному житті. Треба якомога швидше звільнитися від застарілих догм та ідеалів, йти вперед, пристосовуючись до змінюваного історико-культурного контексту. Ще однією проблемою є розмитість рівноваги матеріального та духовного начал. Внаслідок інформатизації та технологізації, моральні цінності втрачають авторитет, притаманний йому раніше. Матеріалізація духовного світу людини формує уявлення про світ, сенс буття соціуму та окремої людини. Суспільство стає залежними від матеріальних благ, забуваючи та знецінюючи духовні багатства.

Сучасному українському суспільстві, як і раніше, притаманний індивідуалізм та інтровертність, що свідчить про актуальність як традиційних українських духовних настанов, так і європейської цінності внутрішнього світу [2]. На українському ґрунті це виявляється у недовісті, схильності до занурення у власні проблеми, абстрагуванні від суспільно значущих проблем. Сьогодні характерним є послаблення зв'язку між людьми різних верств, одночасно – швидкий перехід від однієї до іншої, що ускладнює процес самоідентифікації людини та спричиняє трансформацію традиційних, перевірених часом, духовних цінностей: добро, свобода, справедливість, совість, взаємоповага. Ментальний простір сучасної України яскраво демонструє маргіналізацію суспільства, ознаками якої є розрив економічних, територіальних і духовних зв'язків, невизначеність цінностей, посилення індивідуалізму, моральний релятивізм. Це несе в собі загрозові наслідки у вигляді апатії, зневіри в майбутньому, зростаючої агресивності [3; 4].

Нестабільність воєнно-політичної ситуації в українській державі не може позитивно вплинути на моральні настанови та цінності сучасного суспільства. Згідно з підсумками дослідників, рівень криміналу значно виріс, триває деформація правосвідомості, наявний правовий нігілізм та дилетантизм. Причинами правового нігілізму в Україні виступає, насамперед нестабільність та наявність прогалів в законодавстві, слабкий механізм введення в дію законів, і, звісно,

корумпованість правової системи. Люди зневірені у верховенстві права та справедливості і не вважають себе частиною правової системи. На жаль, український народ хоча і має запальний характер, готовий йти за авторитетним наставником, але є слабким стосовно нав'язування ідеологій. В умовах гібридної війни чимало українців показують свою нездатність приходити до висновків раціонально та логічно, а схиляються лише сліпо вірити чужим настановам.

Таким чином, наявність значної кількості невирішених моральних колізій, які переплітаються з соціально-економічними та політичними проблемами, характеризують буття сучасного українського суспільства.

Література

1. Історія української культури: підручник / за ред. В. О. Лозового. – Харків : Право, 2013. – 368 с.
2. Савченко Г. С. Європа / Україна: цінність внутрішнього світу (деякі паралелі) / Г. С. Савченко // Актуальні проблеми соціально-гуманітарних наук. Матер. V всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Дніпропетровськ, 28 серпня 2015 р.): у 2-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2015. – ч. 2. – С. 162–165.
3. Стасевська О. А. «Ментальний простір» українського суспільства: філософсько-культурологічний дискурс / О. А. Стасевська // Вісник Національного юридичного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2017. – Т. 3. – № 34. – С. 111–122.
4. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность личности в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, А. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Садова А. О.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 11 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

Проблема самоідентифікації є актуальною для українського суспільства ХХІ століття. Україна пройшла тернистий шлях до своєї незалежності і про-

довжує розвиватися як демократична та правова держава, в якій головною цінністю є людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, права та свободи. Українці зазнали багато страждань, горя та утисків у національному, соціальному, релігійному та політичному плані.

Як стверджує видатна українська письменниця Ліна Костенко, «нації вмирають не від інфаркту, спочатку їм відбирає мову». Відібрати в нас мову та національну самобутність намагалися багато країн у різні часи та епохи: і Річ Посполита, і Російська та Австрійська імперії, і СРСР. В Австрійській імперії була заборонена українська мова у вищих навчальних закладах, пануючими мовами були німецька та польська. Через це у 1912 році відбулося повстання студентів, які вимагали створити український університет у Львові. Російська імперія видала Валувський циркуляр (1863 р.) та Емський указ (1876 р.), які повністю забороняли все українське: театр, літературу, книгодрукування, музику, спілкування. Доходило до того, що не можна було називати дітей українськими іменами. А російський історик М. Погодін 1856 р. в одній із своїх статей зробив спробу довести, що українського народу, української мови ніколи не існувало, було лише «малоросійське наречіє». Національна політика царизму полягала в асиміляції українського народу, надання йому статусу частини великого «російського народу». Адже імперські уряди розуміли, що мало підкорити націю фізично, щоб остаточно знищити націю, потрібно позбавити її мови, культури, знання про минуле. В умовах жорстоких утисків українська інтелігенція намагалася протистояти асиміляційній політиці шляхом культурницько-просвітницької, а згодом і суспільно-політичної діяльності. Численні об'єднання і організації на Сході і Заході України покладали чимало зусиль для відродження української культури, національного самовизначення й самоствердження українського народу, творення незалежної української держави. Щодо СРСР, то через жорна тоталітаризму пройшло багато представників української еліти, які підтримували українську національну ідею.

І навіть через століття можна побачити пагубний вплив шовіністської політики ворожих держав. Політика русифікації, ополячення, мадяризації, взагалі асиміляції та нівелювання всього українського подіяла. Адже ми не шануємо традиції, мову та втратили зв'язок із минулими. В епоху новітніх технологій та ЗМІ нам дуже легко нав'язати ідеї та думки, які можуть підірвати нашу віру в Батьківщину, в самоусвідомлення себе як українців.

Самоідентифікація надзвичайно важлива для кожної особистості. Вона допомагає людині відчувати себе частиною нації, усвідомлювати, що вона є носієм національних цінностей. Якщо потреба у самоідентифікації не буде задоволена, то буття людини як особистості буде неповноцінним. У неї не

буде сформовано цілісне світобачення, не будуть визначені або будуть деформовані пріоритети та цінності. Проблеми, пов'язані з самоідентифікацією, можуть призвести до деперсоналізації, маргіналізації, появи типу людей, яких називають «втрачене покоління» [2]. Люди можуть втратити зв'язок із національною культурою, звичаями, традиціями та історією. В такому разі вони не матимуть майбутнього.

Література

1. Історія української культури: підручник / за ред. В. О. Лозового. – Харків : Право, 2013. – 368 с.
2. Стасевська О. А. Социокультурная идентичность личности в условиях постсовременности: реалии украинского общества / О. А. Стасевська, А. С. Савченко // International Scientific and Practical Conference «Baltic-Black Sea Region: History. Economy. Culture. Society». Volume 5: Riga, Latvia, July 4–5, 2016. Conference Proceedings. – Riga: SIA «Baltic Erlander Institute», 2016. – P. 102–107.

Сенна О. Г.

студентка факультету адвокатури, 1 курс,
4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Бурлука О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

ДИСИДЕНТСТВО НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Десталінізація, послаблення «паралічу страху», що розпочав М. Хрущов, усе це великою мірою викликало в 1960–1970-х рр. виникнення у СРСР примітного явища, коли політику уряду стала відкрито критикувати невелика, але дедалі більша кількість людей, яких називали дисидентами і які вимагали розширення громадянських, релігійних і національних прав.

Дисиденти (від лат. *dissidens* – незгідний) – учасники опозиційного руху в СРСР з кін. 1950-х – сер. 1980-х рр.; виступали за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини. Загалом в українському дисидентському русі можна виокремити чотири основні напрями: самостійницький, правозахисний, національно-культурницький та релігійний.

Виступаючи за державну незалежність України, найрадикальніші думки висловлював самостійницький напрям, через що був найбільш переслідуваним. Яскравими представниками цього напрямку були В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, В. Стус, В. Мороз, та інші. На захист невід'ємних прав людини, за дотримання конституційних законів, виступали представники правозахисного напрямку. Серед них виділялися С. Глузман, Л. Плющ тощо. Національно-культурницький напрям, був представлений насамперед шістдесятниками. Прихильники цього напрямку наголошували на необхідності культурного і духовного відродження українського народу, його історії та самобутності. Окремий різновид дисидентства в Україні базувався на релігії. Головне своє завдання релігійна опозиція вбачала у боротьбі за реабілітацію та легалізацію української церкви, виступала проти втручання держави у діяльність віруючих.

Власна «думка» та ідеологія українського дисидентства формується з 1955 р., коли було написано «Відкритого листа» до ООН українськими політ'язнями мордовських концтаборів. Саме в такій формі було висловлено рішучий протест проти дискримінації всього українського радянською владою. Цей лист звернув на себе величезну увагу громадськості та відкрив світу безправне становище України. Праця українського літературознавця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» стала першим широким узагальненням ідей українського опозиційного руху, яке надалі буде мати велике значення у процесі усвідомлення національної самобутності українців.

Дисиденти боролися з тоталітарною системою як відкрито, так і «в підпіллі», маючи на меті повернення творів представників «розстріляного відродження», припинення утисків української творчої інтелігенції, а також реабілітації невинно засуджених діячів культури й мистецтва. Діяльність дисидентів в цілому полягала у підготовленні книг та статей з певної тематики. Ці роботи писали та видавали цілком таємно, передаючи з рук в руки. Така система називалася «самвидавом». Першою визначною роботою стала «Правосуддя чи рецидиви терору?» В. Чорновола (1966 р.).

У 1967 р. у структурі КДБ було створено спеціальне «п'яте управління», обов'язком якого була боротьба з «ідеологічними диверсіями», по суті – з інакодумцями. Дисиденти були несправедливо засуджені до тривалого ув'язнення та відправлені до таборів суворого режиму. До початку 1980-х рр. в Україні дисидентський рух було практично знищено. Попри всю відвагу, натхненність та ідеалізм, рух не набув широкої підтримки в Україні. Однак завдяки самовідданій боротьбі дисидентів у громадській свідомості поступово стверджувалася думка, що український народ здатен до створення власної незалежної держави.

Сиротин І. П.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ П. МОГИЛИ

Сьогодні, коли вся Україна, всі громадяни єднаються, щоб захистити себе, своїх рідних і близьких від ворога, кожен українець повинен замислитись над своєю приналежністю і гідністю до рідної землі, її історичного минулого. Таким яскравим прикладом для нас постає визначна постать «великого й славного мужа» XVII ст. – Петра Могили.

П. Могила з'явився в Україні в дуже напружений час глибокої кризи, зумовленої соціально-політичними і духовними наслідками Люблінської (1569 р.) та Берестейської (1596 р.) уній. Давні культурні зв'язки двох народів часів Ренесансу українського і польського – трансформувалися у напруженість і протистояння. П. Могила, як показала його подальша діяльність, усвідомлював складність становища. Україна постала перед ним тією частиною християнського світу, де вирішувалася доля православ'я, а з ним – і народу, який формувався під покровом православної віри впродовж віків. Глибоке християнське благочестя, розум, характер борця – усе це спонукало до негайних дій, і П. Могила щиро і свідомо стає на шлях служіння православ'я і народові України, і своїм організаційним хистом і тактом здобуває собі великий авторитет. Ця людина зробила дуже багато для нашого народу, вклад його в скарбницю нашої культури перебільшити неможливо.

З іменем П. Могили зв'язане розгортання системи вищої освіти і середньої освіти в Україні та Росії, яка не просто копіювала західноєвропейські школи, але й могла конкурувати з ними. Він був фундатором і творцем першого в усій Східній Європі вищого навчального закладу – Києво-Могилянської колегії. Саме йому належить прерогатива організації книговидавничої справи в Україні. П. Могила не тільки розширив діяльність лаврської друкарні, але й одним із перших почав видавати книги «руською мовою», тобто книжною українською мовою того часу, значно підняв престиж і авторитет слов'янських видань. Він ввів у лаврській друкарні латинський і польський шрифти, вважаючи

за необхідне надати її діяльності міжнародного розмаху. П. Могила також сприяв створенню друкарень в Молдавії і Валахії. Для розвитку слов'янських культур і актуалізації культурних традицій Київської Русі велике значення мали його заходи щодо реставрації Софійського собору та інших культових споруд до монгольського періоду. Його розкопки Десятинної церкви стали першою спробою археологічних досліджень в Україні.

Меценат українського мистецтва, письменник і публіцист, П. Могила залишив майже 20 творів церковно-теологічного, полемічного, просвітницького, філософського та моралізаторського характеру. Зокрема, йому належить розробка і обґрунтування обрядів, характерних для українського суспільства того часу, скажімо, ритуалу вінчання. Але відзначу, що їх систематизатор і тлумач у своєму «Великому требнику» пояснював обряди не тільки як релігійний ритуал, а й як національні звичаї. П. Могила обряди пов'язував з етнічним вихованням народу, особливо молоді. Він написав для студентів спеціальний твір під назвою «Анфологія», що був, за словами І. Франка, чудовою енциклопедією моральних і житейських повчань [1, с. 62].

Мабуть, українська православна церква за всю свою історію не знала постаті більш значної і колоритнішої, ніж П. Могила. За порівняно короткий час він зумів надати їй чіткої організаційної структури, підніс освіту духовенства, висунув ідеал творчого дисциплінованого чернецтва, здійснив реформу церковного обряду, розробив догматику, забезпечивши її необхідною новітньою теологічною літературою.

Відомо, що яскраві історичні постаті, які своєю діяльністю накладали виразний відбиток на свою епоху, а особливо такі, як П. Могила, що готували ґрунт для майбутніх великих реформ, мали своїх палких прихильників і зятих ворогів як при житті, так і пізніше, коли їхня діяльність ставала надбанням історії. Проте, прихильники однієї й іншої сторони сходились на тому, що талант П. Могили ґрунтувався на блискучій західноєвропейській освіті – вченістю та прогресивними поглядами він випереджав і свій час, і своїх сучасників.

Слід також згадати і про Київську академію, надбання П. Могили, яка протягом десятиліть була кузницею української інтелігенції, її професори виховували своїх учнів в усвідомленні українства як «нації Володимира». Звідси вийшли Єпіфаній Славинецький і Феофан Прокопович, Іван Самойлович та Іван Мазепа, Іоанікій Галятовський та Лазар Баранович, Іван Виговський та Пилип Орлик, Григорій Сковорода та Георгій Кониський, Павло Полуботок і Данило Апостол, Максим Березовський та Артемій Ведель, Михайло Козачинський і сотні відомих діячів, до того ж, не лише української, а й російської, білоруської, сербської, румунської, грузинської, болгарської, грецької культур [3, с. 41].

Підкреслюючи визначну роль особи митрополита в розвитку української православної церкви і культури, І. Нечуй-Левицький відзначив: «Петро Могила був родом не українець, він був молдаваниною, чи як у нас кажуть – волох..., але Петрові Могили повинен подякувати тепер кожен українець за те, що й тепер на Україні зостався православним і українським...» [2, с. 29].

Література

1. Білодід О. Загадка Петра Могили / О. Білодід // Київська старовина. – 1993. – № 3. – С. 56–70.
2. Васильєв О. Петро Могила і його «Катехизис»: (Релігієзнавство) / О. Васильєв // Людина і світ. – 1996. – № 3. – С. 25–29.
3. Семчинський С. Петро Могила – митрополит, учений / С. Семчинський // Историчний календар. – 2002. – С. 27–42.
4. Шевченко В. Петро Могила, його життя і творчість / В. Шевченко // Українська культура. – 1996. – № 4. – С. 30–32.

Склезь О. А.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 11 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Витворення стійкої національної ідеї є важливим завданням в контексті розвитку сучасної України як молодої держави, що проходить тернистий шлях оновлення, який ускладнюється глобалізаційними впливами. Наявність та усвідомлення кожним громадянином України національної ідеї як об'єднуючого стрижня допоможе розробити оптимальну стратегію розвитку нашої держави. Науковці вважають, що усвідомлення українцями себе як єдиної етносоціальної цілісності відбувалось з XIV – XV ст., у XIV – XVII ст. постає українська культура як система зі стійкими ознаками [1]. У цей складний період національного, релігійного і соціального гніту паралельно з процесом націотворення відбувається процес творення національної ідеї.

Важливим етапом еволюції національної ідеї було XIX ст., коли зусиллями членів Кирило-Мефодіївського товариства почалась розробка філософії української національної ідеї. М. Костомаров, М. Гулак та П. Куліш поставили питання щодо сенсу буття українського народу, специфіки української культури та мови, накреслили шлях майбутнього розвитку України, яка, на думку науковців, мала зайняти чільне місце на міжнародній арені.

Наступним етапом розвитку української національної ідеї була культурницько-просвітницька діяльність громадських об'єднань та більш радикальна діяльність політичних партій на межі XIX – XX ст. В цей час акцентувались неповторність та самобутність українського народу, його єдність за мовною та культурною ознаками. Національна ідея була покладена в основу програмних документів багатьох політичних партій у XX ст. Здобутки ідеологів XIX – поч. XX ст. були майже стерті в результаті встановлення влади більшовиків. Кривавий терор знищив українську національну еліту, представники якої були творцями національної ідеї.

З моменту створення незалежної України 1991 р., не дивлячись на довготривалий занепад у XX ст., українська національна ідея відтворилася, постала на новому якісному рівні. Головна мета українців – побудувати правову державу, створити розвинуте громадянське суспільство та показати світові, що Україна – європейська держава, яка готова до викликів глобалізації. Творення національної ідеї тісно пов'язано з процесом державотворення, оскільки останнє дуже потребує ґрунтовної розробки постулатів національної ідеї та повного її осмислення народом. На сучасному етапі мету національної ідеї українців можна досягти шляхом реформування соціуму. На думку академіка С. П. Павлюка основною перепоною становлення громадянського суспільства в Україні є «недобудованість політичної системи суспільства, в якій бракує серцевинної компоненти, що за своєю сутністю відображає стан національного самоусвідомлення» [2, с. 62].

Національна ідея є важливою складовою й основою духовного буття нації, оскільки вона забезпечує формування національної самосвідомості, надає суспільному життю сенсу, накреслює вектор розвитку для суспільства в цілому.

Література

1. Історія української культури: підручник / за ред. В. О. Лозового. – Харків : Право, 2013. – 368 с.
2. Павлюк С. П. Українська національна культура в контексті сучасних глобалізаційних процесів (виступ академіка НАН України Степана Петровича Павлюка) / С. П. Павлюк // Вісник НАН України, 2013. – №5. – С. 62–65.

Скорик А. М.
студентка Слідчо-криміналістичного
інституту, 1 курс, 2 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Стасевська О. А.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ

У своїй життєвій діяльності людина свідомо визначає себе відносно великої кількості суспільних явищ: сім'ї, етносу, релігії, мови, держави, країни, партії, громади, нації, місця проживання тощо. Проблема самовизначення загострюється в сучасному світі через поширення мультикультуралізму, розмивання традиційних культурних груп, руйнацію соціальних зв'язків, загрозу втрати свого коріння. Це самовизначення, ідентичність може набувати найрізноманітніших форм, серед яких національна визнається дослідниками як найбільш усталена, тому що вона ґрунтується на таких потужних основах як спільна мова, історична пам'ять, міфи, стереотипи, символи тощо.

Впродовж багатьох століть українська нація формувала свою ідентичність під впливом різних чинників. Можна погодитися з Н. Пелагешою, що українська національна ідентичність знаходиться на стадії становлення та проходить етап, який розвинені європейські держави-нації минули в період модерну [1]. Для більшості з них він завершився створенням сталої національної ідентичності. Що стосується української ідентичності, то вона й досі є «незавершеним проектом». Саме зараз, на її думку, в Україні формується національний наратив, створюються національний інформаційно-комунікативний, культурно-символічний простори, відбуваються інші процеси, характерні для періоду створення національної ідентичності. Фактично спостерігаємо формування української «уявленої спільноти», яка до того ж має глибокі історичні та соціокультурні корені.

Визначальною умовою формування національної ідентичності є безперечне сприйняття громадянами своєї нації, країни, держави. Як свідчать соціологічні дослідження, позитивною тенденцією формування української національної ідентичності можна вважати те, що більшість українців пишуться своєю країною, вважають себе патріотами, незважаючи на труднощі соціально-економічного буття [2, с. 171–179].

Серед сучасних українців поширеним є страх втрати ідентичності. Він є цілком природним для нормальної людини і полягає в переважно не усвідомлюваній боязні перестати бути собою. Цей страх діє завжди і всюди, має надзвичайно різні форми, він стає одним із головних психологічних чинників, що рятує від втрати власної ідентичності. Отож саме цьому страхові, як зазначає дослідник, мають бути вдячні українці за збереження ідентичності попри багатолітні асиміляційні тиски.

Отже, проблема української ідентичності є досить актуальною науковою проблемою. Це спричинено тим, що вона впливає на всі сфери суспільного буття – утвердження атрибутів і символів державності, мовну політику, виховання молоді, освіти, фактично, на всі гуманітарні і суспільствознавчі науки, інформаційно-комунікативну сферу, пріоритети економічної та зовнішньої політики тощо. За роки незалежності українське суспільство у своїй більшості продемонструвало моральну зрілість і відповідальність за стан міжетнічних відносин, які в цілому ґрунтуються на засадах взаєморозуміння та взаємоповаги. Тим самим закладаються надійні підвалини для утворення в ньому усвідомлення спільної національної ідентичності.

Література

1. Пелагеша Н. С. Українська національна ідентичність: шляхи європеїзації / Н. С. Пелагеша // Стратегічні пріоритети, 2008. – № 3. – С. 60–67.
2. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – Київ : НІСД, 2011. – 336 с.

Скрипник Р. В.

студентка ІПКОІЮ, 1 курс, 3 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ

За умов глобалізації сучасне українське мистецтво продовжує свій розвиток на основі синтезу національних традицій, які мають коріння в багато-

віковій традиції професійної та народній творчості, і новацій, які є знаком сучасної епохи. Оновлення духовної культури України на сучасному етапі виявилось і в театральному мистецтві, визначивши основні шляхи його еволюції. На початку 1990-х рр. у зв'язку з переоцінкою цінностей в духовній культурі України постали ті проблеми, які раніше або замовчувались, або були не актуальними в контексті розвитку радянського мистецтва. Це проблеми історичної пам'яті українського народу, його історії, мови, самобутності. Одночасно актуалізуються «вічні» теми, які завжди приваблюють митців в кризові, зламні епохи. У роки незалежності відбулось оновлення репертуару українських театрів за рахунок як вітчизняної, так і зарубіжної драматургії. Значне місце в ньому посіли твори сучасних українських авторів [1].

Діячі театального мистецтва усвідомили потребу формування національного театру з метою вивчення сьогодення й минулого української культури, що зумовило активне звернення до класиків української драматургії. Тенденцією доби стають експерименти з класичними творами, при цьому «нові» прочитання «знайомого» часто виявляються віддзеркаленням сьогодення. В цьому контексті слід згадати про оновлення українського лялькового театру. Зокрема, в репертуарі Харківського державного академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва представлені численні вистави для дорослих: «Майстер та Маргарита», «Майська ніч», «Казанова», «Декамерон», «Вишневий сад» тощо.

Здатність до динаміки й оновлення виявили передусім невеликі театри. Активно формуються «малі» сцени, камерні театри, такі як, наприклад, Київський драматичний театр «Браво», «Театральний клуб», Харківський театр «Post Scriptum», Театр 19 та багато ін., які орієнтуються на інтелектуальну аудиторію. В таких невеликих театральних колективах реалізуються сміливі пошуки та експерименти зі словом, сценічною дією, сценічним та музичним оформленням тощо.

Явищем доби став масштабний фестивальний рух, який стимулює творчий діалог між різноманітними колективами (наприклад, «Золотий лев», «Театральне Придніпров'я», «Рампа», «Тернопільські театральні вечори. Дебют» та ін.) [1]. Ці заходи акумулюють творчий досвід та спонукають до активного пошуку митцями нових шляхів розвитку театру в Україні.

Отже, часи незалежності відзначені бурхливим розвитком театального мистецтва в Україні на основі синтезування традицій і новацій. Знаком того, що, попри всі економічні негаразди, театр в Україні квітне, є велика кількість професійних та аматорських театральних колективів і повні глядацькі зали.

Література

1. Мистецтво сучасної України : навчальний посібник / за ред. Л. В. Анучиної, О. В. Уманець. – Харків : Нове слово, 2009. – 92 с.
2. Уманець О. В. Сучасний український театр як віддзеркалення аксіологічних пошуків / О. В. Уманець // С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов : на зламі століть). Вип. 8 : Проблеми та перспективи розвитку культури в незалежній Україні. Ч. II : Наукові статті учасників. – Харків : ФОП Носань В. А., 2011. – С. 155–161.

Слюсаренко А. Р.

студентка ПЖКОЮ, 1 курс, 10 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Савченко Г. С.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМА ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНЦІВ У XXI ст.

На сучасному етапі розвитку гуманітарного знання особливої актуальності набули дослідження менталітету народу України. Це обумовлено суттєвими соціально-економічними та політичними змінами у суспільстві і потребою осмислення їх впливу на менталітет.

Менталітет українців уособлює безцінний досвід багатьох поколінь. Втім він є схильним до певних трансформацій, але високий динамізм сучасного світу ускладнює «відстеження» його перетворень. Трансформації менталітету об'єктивно зумовлені розвитком суспільства та постають як значуща соціальна проблема. Поняття менталітет визначається як доведений до підсвідомого автоматизму тип мислення; світоглядна матриця, яка проявляється у системі цінностей та регулює зміст буття спільноти і окремих особистостей. Може змінюватися внаслідок нового культурного контексту, та, зазвичай, це є болісним процесом для особистості [1]. Тож ускладненість геополітичної ситуації, певні політичні події, природні та соціально-історичні чинники стали поштовхом для трансформацій в сучасному ментальному просторі України.

Менталітет сучасного українця характеризується синдромом «пострадянськості», що виявляється у протилежних якостях: низький рівень самодисципліни, правовий нігілізм, максималізм, що поєднується з толерантністю, почуттям справедливості, обов'язку і прагненням високої моральності [2]. Зміни менталітету можливі внаслідок дуже значних культурних перетворень і відбуваються повільно. В сучасному українському суспільстві цьому сприяють такі фактори: 1) посилення соціальної диференціації; 2) демократизація суспільства, яка надала людині право вибору, що сприяло появі нових потреб і цінностей; 3) глобалізаційні процеси, які, по-перше, формують новий тип мислення, що сприяє формуванню специфічного світосприйняття та, по-друге сприяють зближенню та злиттю культур різних країн. Сучасний українець відчуває себе «людиною прикордоння»: історично так склалося, що протягом тривалого часу Україна знаходилася в складі різних держав, що і зумовило орієнтацію на різновекторні цінності, настанови, а також тяжіння до конформізму, який здатний спричинити маргіналізацію.

Автор вважає, що однією з основних причин трансформації менталітету українців на даному етапі є те, що Україна прагне не стільки існувати, скільки заявити всім про своє існування. Зростання національної самосвідомості загострило почуття справедливості, сформувало свідоме розуміння того, що український народ гідний кращого життя. В той же час постало питання – чи вистачить громадянської мужності відійти від принципу «моя хата з краю»?

Дослідження менталітету сучасного українця демонструє його певну трансформацію, яка виявляється у порушенні духовних зв'язків, невизначеності єдиної для суспільства системи цінностей, посиленні індивідуалізму, моральному релятивізмі, що актуалізує повернення до традиційних духовних цінностей: добро, свобода, справедливість, совість, взаємоповага, людська гідність, людяність, сімейні цінності тощо.

Література

1. Культура України: тезаурус і персоналії. / За ред. Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець. – Харків, «Право», 2014. – С. 91–92.
2. Стасевська О. А. «Ментальний простір» українського суспільства: Філософсько-культурологічний дискурс / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 2017. – № 3. – С. 111–122.

Соколенко В. В.
студент ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО ТА КРИМСЬКІ ТАТАРИ: СПІЛЬНІ ТА ВІДМІННІ РИСИ МЕНТАЛІТЕТУ

Актуальність даного питання, на нашу думку, полягає у кардинальній зміні відношення українського суспільства до кримско-татарського народу протягом останніх 30 років. Так, за часів СРСР завдяки комуністичній пропаганді серед українського населення домінувала стереотипна думка про кримських татар як про історичних ворогів нашого народу. Із здобуттям незалежності України, поверненням кримських татар на батьківщину після майже 50 років депортації та відкриттям невідомих раніше сторінок історії, формується тенденція покращення українсько-татарських відносин. За цих умов є доречним проаналізувати культурний аспект взаємодії українських козаків та кримських татар і виявити спільні й відмінні риси їх менталітету.

Спільною рисою є войовничість. Необхідність постійно захищати свої землі один від одного, а також від агресивно налаштованих сусідів призвела до того, що і кримські татари, і козаки стали сприймати війну не як вимушений спосіб обстоювання власних інтересів, а як образ життя, засіб для здобування слави і прийнятне джерело матеріального збагачення. Спільна для народів войовничість була по суті деструктивним проявом їхньої пасіонарної енергії.

До другої спільної риси можна віднести авантюризм, сформований унаслідок особливого політичного середовища, в якому існували татари та козаки, степового способу життя, постійних військових походів, недостатньої дієвості законів у степовій території.

Спільним елементом менталітету запорізьких козаків та кримських татар можна вважати схильність до традиціоналізму, що виявлялося передусім у небажанні змінювати власні соціальні устої та традиції. Якщо порівняти суспільний устрій Війська Запорізького у XVI та у XVIII ст., то за винятком уведення у суспільне життя деяких нових елементів, не побачимо принципової різниці. Доволі схожою була ситуація і у Кримському ханстві.

Попри все це, існували й суттєві розбіжності в менталітеті запорозьких козаків та кримських татар. Принципово відмінним є ставлення татар та козацтва до влади. Козаки визнавали лише виборного отамана (гетьмана), якого за необхідності могли змістити. До середини XVII ст. найважливіші питання, зокрема оголошення війни та укладання миру, переважно вирішували на головній військовій раді – зборах усього війська. Кримське ханство ж було монархічною державою з абсолютною владою хана при відсутності віри в божественне походження правителя. Опорою влади тут виступав авторитет династії Гирейів, що базувався на їх походженні від Чингізидів.

Проаналізувавши основні спільні та відмінні ментальні риси кримських татар і українських козаків, ми можемо зробити певні висновки. Внаслідок спільних умов розвитку та територіальної близькості у менталітеті українців і татар з'явилися спільні якості, а відмінності цього народу не є антагоністичними. Саме тому їх спільне проживання в одній державі може мати гармонійний характер.

Сорокопуд А. М.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО БУТТЯ НАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

З моменту появи кінематограф є невід'ємною частиною культурного фонду кожної нації, яка вбирає в себе найкращі риси її ментального портрета. Останні роки продемонстрували справжнє відродження українського кінематографу. Так, у 2010 р. у кінотеатрах не було продемонстровано жодного українського фільму, в 2017 р. – 30, 27 з яких отримали фінансування з держбюджету. Це загалом дозволяє відмовитися від іноземної продукції низького гатунку, привчити українського глядача до національного кіномистецтва, зумовлене орієнтацією на національний художній продукт, піднесенням патріотизму, розширенням жанрових меж та виходом національного кіномистецтва на світовий рівень, що відбила демонстрація на Каннському фестивалі 2017 р. фільмів «Межа», «Рівень чорного» та «Іній».

Одним із тематичних пріоритетів сучасного українського кіномистецтва є висвітлення раніше забутих сторінок історії. Їм присвячені фільм З. Буадзе «Червоний» (2017 р.), який розкриває трагічність історії УПА, «Гіркі жнива» Дж. Менделюка – перша англійська художня кінокартина про Голодомор, створена на основі реальних подій та знята в Україні коштом української діаспори за участі українських акторів (О. Ступки та О. Печериці).

У центрі уваги сучасних українських кіномитців – осмислення конфліктних подій сучасності. Вони є змістовним стрижнем стрічки-володаря Гран-Прі 67 Берлінського міжнародного кінофестивалю Г. Жено та Є. Сміт «Школа № 3», в якій події на Донбасі «побачені» дитячими очима, фільму «Чужа молитва» А. Сеїтаблаєва. Найгучніша українська кінострічка «Кіборги» (реж. А. Сеїтаблаєв, сценарист Н. Ворожбіт, 2017 р.) – просякнута болем за рідну землю, відчуттям патріотизму, проникливою достовірністю. Характерним для українського кінематографу є й розширення жанрових меж. У 2018 р. український прокат збагатився жанрами комедії («Свінгери», «Сотка», «Ржака»), пригодницького мультфільму («Викрадена принцеса») тощо.

Проте український кінематограф не позбавлений проблем, які гальмують його розвиток та впливають на якість і популярність. Передусім це проблеми збереження значущості норм моралі, зосередженість сучасних кінотеатрів у великих містах (що обмежує аудиторію), нечисленність аудиторії, орієнтованої на національний кінопродукт, порушення авторських прав у зв'язку із «піратством», пропагандистська, тенденційна спрямованість, нерозвиненість системи фахової освіти кіномитців тощо. Найгострішою сьогодні є проблема збереження високої художньої якості за умов новачності стилістики та збереження найкращих національних традицій у сфері кіномистецтва. Успіхи національного кіномистецтва відбиває участь українських делегацій у міжнародних кінофестивалях у Каннах, Берліні, Карлових Варах, Таллінні, проведення Днів українського кіно у світових столицях, продаж за кордон права на показ українських фільмів. Картина А. Дем'яненко «Моя бабуся Фані Каплан» визнана найкращим іноземним фільмом на London Crystal Palace International Film Festival, фільм А. Харченко «Бекендор» здобув головну нагороду на Міжнародному фестивалі SteActive International Open Film, стрічка «Жива ватра» О. Костюка – приз за найкращу операторську роботу на конкурсі Salem Film Fest 2016 (США), українсько-італійський фільм А. Маньяні «Ізі», який щойно вийшов у прокат, – премію Voccalino d'Oro (Швейцарія) в категорії «Найкращий актор», фільм «Випуск-97» П. Острікова став найкращим короткометражним фільмом за версією Молодіжного журі на Міжнародному кінофестивалі в Локарно (Швейцарія),

психологічна драма «Стрімголов» М. Степанської перемогла у секції Comming Soon New Talents Вільнюського міжнародного кінофестивалю, отримала шанс на показ на Каннському кінофестивалі. Це засвідчує, що наша кіноіндустрія стає національним брендом, здатним конкурувати зі світовим кінематографом.

Література

1. Культура України: тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О. А. Стасевська, О. В. Уманець та ін. ; за ред. Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець ; наук. ред. В. О. Лозової. – Харків : Право, 2014. – 276 с.
2. Мистецтво сучасної України: навч. посіб. / Л. В. Анучина та ін.; за ред. Л. В. Анучиної, О. В. Уманець. – Харків : Нове слово, 2009. – 92 с.

Тихомирова В. О.

студентка ІПКОЮ України, 1 курс, 1 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

КОНЦЕПЦІЯ СОФІЙНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ МЕНТАЛЬНОСТІ

Найголовніше завдання народу – зберегти власну культурну ідентичність. Для українського народу це завдання набуває виняткової гостроти за сучасних умов, сповненості внутрішніми та зовнішніми конфліктами. Саме тому особливим є значення осмислення та збереження архетипів українського народу – основ національного менталітету та культури, в яких віддзеркалюється їх неповторність. Як атрибутивні для українського менталітету дослідниками стверджуються архетипи землі та свободи [1, с. 297], Слова і Природи [1, с. 312–313], серця та, особливо, софійності [1, с. 307–310].

Висвітлена у працях Платона, Сократа, Аристотеля, ідея софійності в Античності постає як мудрість, яка наповнює сенсом буття, світ речей та є протилежною Логосу, інтелектуальній думці. В контексті християнської парадигми світобачення складається інша інтерпретація концепції софійнос-

ті. У Біблії Софія виступає як ідея сакральної, божественної мудрості світу, єдності світу як книги, як слова Бога та водночас єдності творіння та творця.

Центральним поняттям в ідеї софійності є міфологема «Софія – Премудрість Божа», згідно з якою в основу світу – особливе «божественне начало», «душа світу» – Софія. Отже, Софія – це символічний образ, який пов’язує в нерозривну єдність творіння та Творця, підґрунтям божественної енергії, до якої прилучається людина у пошуках вічних духовних цінностей.

У слов’янську культуру ідея софійності прийшла з християнством за часів Київської Русі. Християнству перших століть в українських землях були притаманні ранньохристиянська орієнтація і християнський універсалізм, толерантне ставлення до різних релігійних уявлень та їх центрів, релігійна поліфонічність, поєднання власного східнослов’янського обряду і богослужбової слов’янської мови із візантійськими канонами тощо. У зв’язку з цим в ньому формується власний, софійний релігійно-світоглядний ідеал, відповідно до якого вірування і спасіння власної душі ґрунтуються не на аскетично-чернечому спогляданні, що яскраво простежується у теологічних доктринах Заходу, а на активному релігійному житті як продовженні творіння. Під релігійною істиною розуміється правда, яка породжує ідеал.

Особливістю давньослов’янського сприйняття софійності є різноманіття її візуальних форм осмислення в сакральній архітектурі, образотворчому мистецтві – було зведено храми Софії в Новгороді, Києві, Володгі та Полоцьку. У вітчизняній духовній традиції Премудрість Божа пов’язується і з материнськими рисами, тому образ Софії і Богородиці, Матері Ісуса Христа зливаються у свідомості православної людини.

Архетип софійності – вічний першобраз, який має своєрідні історичні інваріанти. Українська духовна традиція акцентує увагу на софійному аспекті релігійності, що зумовило формування ідеї безпосереднього спілкування людини з її першоджерелом, Богом, що зумовлює внутрішню, інтуїтивну, екзистенціальну релігійність українця.

Література

1. Кримський С. Під сінатурою Софії / С. Кримський. – Київ : Видавничий дім «Кисво-Могілянська академія», 2008. – 367 с.
2. Культура України : тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О. А. Стасевська, О. В. Уманець та ін.; за ред. Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець ; наук. ред. В. О. Лозової. – Харків : Право, 2014. – 276 с.
3. Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю. П. Богуцького. – Київ : Знання, 2007. – 679 с.

Ткаченко Т. О.
студентка ІПКОЮ, 1 курс, 1 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Уманець О. В.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології

РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження ролі засобів масової інформації у сучасній культурі України зумовлена надзвичайним зростанням їх значущості в житті суспільства, глобальним впливом на формування громадської думки та зміною індустріального суспільства новим постіндустріальним – інформаційним.

Людина не може розвиватись, бути адекватним членом суспільства без отримання інформації та її обміну в процесі комунікації. Однак за сучасних соціокультурних реалій інформація містить в собі сугестивний компонент. Це спричиняє певним чином отождоження слова й навіювання, ускладнює визначення етичного «знаку» інформації, яка може мати як позитивний, так і негативний маніпулятивний ефект, поширюваний на велику аудиторію.

Масштабність такого впливу – результат як різноманіття ЗМІ (друковані, аудіовізуальні, електронні тощо), так і миттєвості їх реагування на події. Однак, інформаційні потоки, доносячи до аудиторії офіційну інформацію – закони, розпорядження, постанови, укази тощо, передаючи волю і вимоги влади, одночасно транслюють й певні погляди, ідеї, вчення, політичні програми, платформи громадських організацій, політичних партій, фракцій.

Значні суспільно-політичні наслідки діяльності ЗМІ, таким чином зумовлені можливістю їх впливу на громадську думку – «поширене, інтенсивне і усталене оціночне судження певної спільноти щодо загальнозначущих питань суспільного життя» [1, с. 164]. Сьогодні загальновизначеними засобами здійснення ЗМІ «непрямого» впливу на громадську думку є так звані «25-й кадр», асоціації та порівняння, стереотипізація, подання інформації в неповному обсязі та тенденційному висвітленні, звернення до псевдо-експертів первинна оцінка події в певному етичному ракурсі тощо, які загалом спрямовують формування ставлення. Досліджуючи вплив ЗМІ на громадську думку, не можна оминати проблему викривленої інформації, що мас-медіа

використовує як спосіб маніпуляції. Головними причинами викривленого висвітлення подій у сучасних ЗМІ є перебільшення цінності новини, організаційне викривлення, особистий ракурс репрезентації події, значущість зовнішнього впливу (політичного, економічного тощо), спрямованість на формування конкретного враження від події та її оцінки.

Наслідками викривлення інформації, що ґрунтується на цілеспрямованому обмані, приховуванні та спотворенні, стає нівелювання здатності особистості до критичного мислення, цілеспрямоване маніпулювання її свідомістю, деформація системи гуманістичних цінностей соціуму.

ЗМІ – своєрідна «четверта влада» – уможливають для суспільства спостереження за подіями та процесами, які відбуваються в державі й усьому світі, формують відносини причетності кожного члена спільноти до них та водночас громадську думку як в позитивному, так і в негативному спрямуваннях.

Література

1. Культура України: тезаурус і персоналії / Л. В. Анучина, О. А. Стасевська, О. В. Уманець та ін.; за ред. Л. В. Анучиної, О. А. Стасевської, О. В. Уманець; наук. ред. В. О. Лозової. – Харків: Право, 2014. – 276 с.
2. Канченко А. В. Вплив засобів масової інформації на прийняття політичних рішень / А. В. Канченко // Стратегічні пріоритети, 2009, №4. – С. 40–45.

Требух В. О.

студент ШЮК для СБУ, 1 курс, 3 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Мораль – це чинник, історичне існування якого традиційно пов’язане як з упорядкуванням, організацією та регуляцією відносин між людьми, так і зі створенням та впровадженням нових механізмів соціальної та культурної

взаємодії, які безпосередньо спрямовані на оптимізацію і раціоналізацію діяльності соціальних суб'єктів [4, с. 151].

Україна переживає ще одне національне відродження. Культура в цьому ряду постає як трансформація історичного досвіду народу в систему цінностей життя, ідеали суспільства [1, с. 63]. Сучасна хвиля національного відродження (таких в історії української культури можна налічити декілька) вимагає певної специфіки – зростання ролі української інтелігенції.

В умовах глибокої трансформації суспільних відносин значна частина української молоді втратила позитивні життєві орієнтири, можливість реалізації життєвих планів та прагнень. Ослаблення дії старих регулятивних чинників і несформованість нових, спричинили істотне посилення негативних явищ, поширення поведінкових стереотипів, хибно сприйнятих за вияви свободи особистості. Молодь потребує: забезпечення матеріальних потреб для свого розвитку та продовження свого роду; повноцінного спілкування, що породжує проблему самогубств; важливою є можливість працювати за спеціальністю з достойною винагородою за працю [3, с. 7]. Крім того, не можна обійти стороною і духовне життя. Церковно-релігійне життя тісно пов'язане з життям держави, в якій воно існує. Стимулом людської активності завжди були і будуть – ідея, мораль, релігія. Повернення до духовних основ суспільного життя – першочергова необхідність українського народу [2, с. 118].

Для подолання соціально-економічної кризи в Україні треба знайти спасіння від морального спустошення кожної людини, тобто шляхом вирішення цього питання може бути відродження національної культури України, її давніх моральних традицій, «духу народу». Центральною проблемою українського суспільства часу становлення нової системи цінностей є відсутність консенсусу щодо визначення фундаментальних національних цінностей, а також орієнтирів подальшого розвитку, які були б прийняті більшістю членів суспільства та стали б основним інструментом суспільних реформувань. Реалізація цього може бути досягнута лише шляхом переорієнтації на нові цінності, переоцінювання вже існуючих і домінуючих у свідомості людей цінностей.

Література

1. Стасевська О. А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства / О. А. Стасевська // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Я. Мудрого». – № 1 (20). – 2014. – С. 62–76.
2. Християнська мораль у сучасному українському суспільстві / Богдан Левик // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 19/2010. – С. 117–121.

3. Шиделко А. В. Навчально-методичне видання з дисципліни : соціальні проблеми сучасного суспільства : курс лекцій для студентів гуманітарного факультету / А. В. Шиделко. – Львів : В-во УКУ, 2013. – 67 с.

4. Юшкевич Ю. С. Трансформація аксіосфери моралі сучасного українського суспільства / Ю. С. Юшкевич, Є. Р. Борінштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія, 2014, № 1 (32). – С. 150–155.

Троян В. С.

студентка ІПКОЮ, 1 курс, 4 група,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
науковий керівник – **Слюсаренко Т. О.**,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат мистецтвознавства, асистент
кафедри культурології

МАРІЯ ЗАНЬКОВЕЦЬКА – БЕРЕГІНЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

Майже 164 роки минуло від дня народження видатної української актриси – М. Заньковецької, яка здійснила тріумфальний підйом українського театру. Ніхто краще нашого народу не знає, як важко було боротися за самобутність своєї культури в той досить нелегкий період історії. Кожен із нас повинен усвідомити, що за такими словами як «національна еліта» стояла рушійна і могутня сила, якій ми повинні бути вдячні за нашу свободу і незалежність. М. К. Заньковецька змалку мала невмирущу жагу до театру і сцени. Вона дуже любила імпровізувати, а її улюбленим заняттям була пантоміма. Відомий композитор М. П. Вербицький звернув увагу на природну обдарованість дівчинки і сприяв її професійному розвитку. Заміжнє життя не приносило їй стільки задоволення як театр, тому вона знайшла в собі сили розірвати ці стосунки і повністю віддатися мистецтву. Сама актриса зазначала: «Я кохалася у мистецтві, любов до сцени стала моїм життям. Я не могла більше боротися зі своїм коханням і, порвавши зі всіма своїми, поступила на сцену». З цього і почалася славнозвісна боротьба М. Заньковецької за становлення культури на українських землях.

Тернистий і нелегкий шлях молодій акторки почався з міського театру у Єлисаветграді, де вона вперше на професійній сцені зіграла роль Наталки у п'єсі «Наталка Полтавка» І. П. Котляревського. Досить важко було їй роз-

вивати свої здібності у тих «залізних руках» Російської імперії. Кожна нова п'єса, яка містила справжній український національний колорит проходила через невгамовну цензуру, яка знищувала щоразу сутність нашого народу і побуту. Але вона все ж таки знаходила в собі силу і боролася до кінця.

М. Заньковецька ніколи не цікавилася політичною діяльністю і тими партіями, які радикально намагалися підняти з колін нашу країну. Але з певністю можна сказати, що вона була вірним революціонером своєї справи. Адже завдяки їй, на театральній сцені в Києві, вперше прозвучала українська мова – актриса непоборним характером довела київському губернаторові Льву Тамарі, що рідна мова та її майстерність має право на визнання публіки. У Петербурзі, використавши весь свій вплив і авторитет, вона отримала дозвіл для українських труп виступати на професійній сцені, сприяла зняттю заборон на виступи українських артистів, бо виходило, що трупа могла грати в Петербурзі перед царем, а в Києві її гра заборонялася.

Творча наснага і життєва сила акторки надихали український народ, який був міцною опорою для неї. Старання М. Заньковецької мало велике значення для формування національного театального мистецтва, розвитку драматургії, створення школи сценічної майстерності для наступних поколінь. Вона очолювала народний театр у Ніжині, згодом разом з П. Саксаганським організувала Народний театр у Києві.

Нині у Львові працює Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької, заснований 28. 03. 1842 р. Творчий колектив театру називає себе «Заньківчани», що свідчить про повагу до історичного минулого. Народний артист СРСР В. Яременко зазначав: «Якщо б ми, в свій час, повісили б Кропивницького, Садовського, Саксаганського, Заньковецьку, то не про якій націоналізм не йшла і мова...» Наші сучасники з честю продовжують розвивати театральне мистецтво в Україні.

Отже, все що було зроблено Марією Заньковецькою, свідчить про її величезний талант. Талант, який зміг вистояти проти утисків тогочасної влади і довести усім, що театральне мистецтво має право на існування.

Зміст

Передмова.....	3
----------------	---

Наукова трибуна

Анучина Л. В., Грицаненко В. Г. Українська культура: сучасні виміри	6
Герасіна Л. М. Деякі новації в інформаційній політиці України як відгук на виклики сучасності	9
Гусарчук Т. В. Наукова реконструкція духовного середовища як спосіб висвітлення постаті митця (на прикладі оточення Артемія Веделя)	13
Дзьобань О. П. До проблеми деформації моралі в інформаційному суспільстві	16
Дорошенко В. О. Новаційні та традиційні тенденції в системі сучасного фахового становлення актора анімаційного театру	19
Іванова И. Л. Экзистенция абсурда в художественной концепции Восьмой симфонии Антоня Лубченко	22
Лозовой В. О. В. О. Сухомлинський в українській культурі	25
Новиков А. О. Феномен театру Марка Кропивницького	28
Перевалова Л. В., Окладна М. Г. Національні ідеї різних країн світу.....	32
Погрібна В. Л. Проблеми самоідентифікації і криза ідентичності сучасного українця	35
Прудникова О. В. Сучасне інформаційне середовище як чинник формування інформаційної культури	39
Шило А. В. Некоторые аспекты исследования художественной жизни Харькова XX в.....	42
Байдак Т. М., Болотова В. О. Постать М. Шаповала в українському соціологічному середовищі на початку XX сторіччя	45
Байрачна Л. К. Нігілізм як прояв кризи ідентичності у транзитивних суспільствах.....	47
Бурлука О. В. Своєрідність самоосвіти особистості в сучасній культурі	51
Гаряева А. М., Муренко Е. Л. Значение свободы в процессе формирования личности.....	54

Гізімчук О. О.	
Постать митця в українській культурі на прикладі видатної вітчизняної оперної співачки Соломії Крушельницької.....	57
Грицюк В. Є., Гудзенко О. Ф.	
Інтеграція культур і викладання соціально-економічних дисциплін іноземним студентам.....	60
Дробиш А. А.	
Постать Леоніда Лісовського в українській музичній культурі.....	62
Дубровіна І. В.	
Постать М. І. Вериківського як зразок збереження культурної пам'яті (за фондами НБУВ).....	64
Дягилев В. Е.	
Інститут вищого образования – аксиологический детерминант развития современного общества	68
Зігура Є. А.	
Традиції та новації в мистецтві України кінця XIX – початку XX ст.....	70
Кармазін А. О.	
Творча діяльність М. І. Вериківського: досвід збереження національної культурної пам'яті	73
Карчова Ю. І.	
Традиції та новації в сучасному народнопісенному виконавстві України	75
Коваленко І. І., Панаїд Я. І.	
Про деякі специфічні риси правової культури доби Київської Русі.....	78
Коновалова І. Ю.	
Культуротворча діяльність А. Вахнянина у дискурсі національного українського відродження.....	80
Пасмор Н. П.	
Бібліотека як смислоутворююча детермінанта духовного простору сучасної України	83
Руснак Ю. М.	
Творчий і педагогічний внесок Л. Н. Гінзбург у музичну культуру України	85
Савченко Г. С.	
Лірична домінанта в сучасній українській професійній музиці.....	88
Серета О. В.	
Принцип свободи совісті в умовах глобалізації: правовий та богословський аспекти.....	91
Сердюк О. В.	
Український інтелігент XIX століття як універсальний культурний діяч	94
Стасевська О. А.	
Концепт «історична пам'ять» в умовах трансформації українського суспільства	97
Уманець О. В.	
Діяльність «Просвіти» в контексті національних культуротворчих процесів XIX ст.....	100

Ценко М. Б.	Трансформація інституту сім'ї у моральному вимірі	104
Щербина Е. Б.	У пошуках ідентичності	107

Студентська трибуна

Аліпова М. І.	Українська національна ідея як основа буття нації.....	110
Антоненко О. О.	Іван Огієнко – борець за відродження української автокефальної православної церкви часів української революції (1917–1920 рр.).....	112
Белік А. С.	Традиції та новації у творчості Квітки Цісик	114
Білоусова Д. О.	Моральні проблеми українського суспільства у пострадянський період	115
Белушкіна Д. С.	Проблеми сучасної української літератури.....	117
Бережна В. Р.	Тенденції розвитку образотворчого мистецтва сучасної України	119
Бершаденко О. В.	Збереження національної ідеї українців у діаспорі	120
Бичківська М. Ю.	Загрози ідентичності в умовах інформаційного суспільства	122
Бондарчук Ю. В.	Моральні проблеми сучасного українського суспільства	124
Браун А. А.	Філософські погляди Григорія Сковороди як крок у майбутнє	125
Герасименко Л. М.	Композиторські прочитання 12-го псалма Т. Шевченка в аспекті жанрової сугестії	127
Гладченко М. Є.	Образ української жінки у вітчизняному мистецтві XIX ст.....	129
Долгінцева Р. А.	Педагогіка партнерства в умовах глобалізації	131
Жижарєва О. М.	Проблеми моральності в культурі сучасної України	133
Зеленська К. С.	Тенденції розвитку сучасної української літератури	135
Зуєва Х. С.	Особености оркестрового мышления Б. Н. Лятошинского на примере Увертюры на четыре украинские народные темы	136
Івченко В. О.	Відображення соціокультурної реальності в літературномуц інтер'єрі.....	138
Калімбет К. І.	Проблеми мови у сучасному художньому просторі України	140

Калініна А. С.	
Драматургічна функція балад Е. Денисова в радіоспектаклі «Гаргантюа та Пантагрюель».....	142
Капліна В. А.	
Сенс символіки українського бароко «Палаючого серця» та «книги» на брамі Р. Заборовського.....	144
Кисіль О. В.	
Моральні цінності сучасного українського суспільства.....	145
Кондратенко В. С.	
Творчість Ліни Костенко як відбиття духовних проблем буття нації.....	147
Лазебна А. В.	
Мова як чинник формування національної ідентичності українців.....	149
Литвиненко О. В.	
Правові аспекти авторства в музиці сучасної України.....	151
Лисичка А. Н.	
Варіації «Загадка»: нераскрытая тайна или мистификация?.....	152
Ліщинська В. О.	
Трансформація морально-етичних цінностей у сучасному суспільстві.....	154
Макарець М. М.	
Проблема національної ідентичності в сучасній Україні.....	156
Максютенко Е. О.	
«Два капітани» Г. Шантиря як приклад наслідування оперної традиції в ХХ ст.....	158
Мартинів Н. А.	
«Мистецький Український рух» в історії української культури.....	160
Мирик М. М.	
Діяльність «Просвіти» в контексті процесу націотворення.....	162
Мінчук К. В.	
Цінності у часопросторі культури.....	163
Наконечная А. М.	
Черти оркестрового мышлення А. Пярта (на прикладі Четвертой симфонії).....	165
Нестеренко І. В.	
Людина та інформація в постінформаційному суспільстві.....	167
Нікітенко В. Ю.	
Традиції хореографічного мистецтва Слобожанщини.....	169
Онуфрієнко А. А.	
Філософія киево-могилянців як втілення менталітету українського народу.....	170
Орешкін В. П.	
Правові аспекти авторства в сучасній культурі України.....	172
Пазенко А. О.	
Проблема відповідальності особистості в сучасному світі.....	174
Пасько К. М.	
Самоідентифікація особистості: український контекст.....	176

Пономарьова А. С.	
Моральні деформації та культура сучасної молоді	177
Разумовська Я. О.	
Діяльність «Просвіти» у сфері економіки.....	179
Ревенко Д. І.	
Національна ідентичність: до визначення поняття	181
Рудика В. Я.	
Моральні колізії сучасного українського суспільства.....	182
Садова А. О.	
Проблема самоідентифікації особистості в культурі України: минуле та сучасність	184
Сенна О. Г.	
Дисидентство на теренах України	183
Сиротин І. П.	
Громадсько-культурна діяльність П. Могили	188
Склезь О. А.	
Українська національна ідея в історичній перспективі	190
Скорик А. М.	
Українська ідентичність.....	192
Скрипник Р. В.	
Традиції та новачі у сучасному театральному мистецтві України	193
Слюсаренко А. Р.	
Проблема трансформації менталітету українців у XXI ст.....	195
Соколенко В. В.	
Українське козацтво та кримські татари: спільні та відмінні риси менталітету.....	197
Сорокопуд А. М.	
Проблеми сучасного буття нації в українському кінематографі	198
Тихомирова В. О.	
Концепція софійності в українській ментальності	200
Ткаченко Т. О.	
Роль засобів масової інформації в сучасній культурі України	202
Требух В. О.	
Ціннісні орієнтири сучасного українського суспільства	203
Троян В. С.	
Марія Заньковецька – берегиня українського театру.....	205

Наукове видання

**ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ
ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ
(до 150-річчя заснування «Просвіти»)**

Тези доповідей учасників
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Харків, 23 квітня 2018 р.

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *А. Т. Гринченка*

Підписано до друку з оригінал-макета 12.04.2018.
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 12,13. Ум. друк. арк. 12,32. Вид. № 1885.
Тираж 150 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Почернін
Тел. (057) 717-28-80